ПВНЗ «ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОГДАН ІВАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 336.64:655.4

ДИСЕРТАЦІЯ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ

Спеціальність: 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Галузь знань: 07 Управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ **Богдана І. В.**

Науковий керівник: **Тимошенко Андрій Олександрович**, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, фінансів та обліку

Іван БОГДАН
Автор цифрового підпису Іван БОГДАН
Дата: 2026.03.26 21:22:39 +02'00'

Київ 2026

АНОТАЦІЯ

Богдан І. В. Фінансове забезпечення розвитку книжкової галузі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 07 – управління та адміністрування, за спеціальністю 072 – Фінанси, банківська справа та страхування. – Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Київ, 2026.

У дисертаційному дослідженні розкрито теоретичні та методичні засади фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі. Перший розділ присвячено теоретичним основам фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі: розглянуто сутність цієї галузі, її еволюцію, види діяльності. Приділено увагу особливостям фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі, факторам впливу на їх розвиток та методичним підходам до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку підприємств даної сфери діяльності.

У другому розділі здійснено моніторинг розвитку та фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі та досліджено вплив кризових явищ на фінансову стійкість цих підприємств.

У третьому розділі обґрунтовано напрями удосконалення фінансового забезпечення розвитку українського книжкового ринку, означено стратегічний набір щодо фінансового забезпечення розвитку цих підприємств та запропоновано раціоналізацію методичних підходів до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку.

Загалом в дисертації представлено теоретичні і практичні напрацювання, які спрямовані на формування ефективного фінансового забезпечення з метою активізації розвитку підприємств книжкової галузі.

Запропоновано стратегічний фінансовий набір підприємства який представлено у вигляді портфелю, що має чотири основні складові: 1) базовий капітал - власні ресурси, які забезпечують автономність та оперативність

рішень; 2) розширювальний капітал - зовнішні інвестиції, партнерські пакети, довгострокові вкладення; 3) операційний капітал - позикові кошти та короткострокові рекредитні інструменти для підтримки обороту; 4) інноваційна складова - гранти фондів культури, краудфандингові кампанії, передпродаж прав, цифрове ліцензування, венчурне фінансування контентних платформ. Баланс між цими блоками формує конкурентну життєздатність, а управління співвідношенням стає фактором фінансової гнучкості та стійкості. Ефективність застосування даного стратегічного набору залежить від наявного між ними балансу, останнє сформує конкурентоздатність підприємств і сприятиме фінансовій гнучкості, стійкості, інноваційності.

Представлено гібрідну модель щодо поєднання традиційного друку з NFT, тобто фізичний друкований продукт (книга, постер, журнал тощо) доповнюється цифровим токеном NFT у блокчейні, що підтверджує автентичність, право власності, а також має додаткову цінність (споживач разом з продуктом отримує токен, який підтверджує, що саме він є власником за певним номером). Дана модель сприятиме підвищенню економічної привабливості книжкового бізнесу та формуванню доданої цінності для споживачів.

Обґрунтовано, що методичні підходи до оцінювання ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку мають ґрунтуватися на комплексному поєднанні традиційних фінансових методів аналізу, інтегральних показників ефективності фінансового забезпечення (ІПЕ), інструментарію стратегічного управління на основі BSC та методів багатокритеріального аналізу, зокрема методу аналізу ієрархій (MAI). Застосування модифікованої системи збалансованих показників у поєднанні з інтегральними та багатокритеріальними методами аналізу сприятиме підвищенню обґрунтованості управлінських рішень у сфері фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку. Такий підхід забезпечує комплексне бачення результативності фінансування не лише з позицій

фінансової віддачі, а й з урахуванням соціокультурних ефектів, що є визначальними для функціонування книжкової галузі.

Означено науково-методичний підхід до впровадження прогнозної аналітики у книжковому бізнесі шляхом систематизації та структуризації потенційних ризиків і викликів за чотирма основними групами: якість і доступність даних; технологічні та модельні ризики: організаційні й культурні виклики та ринкові та операційні ризики. На відміну від наявних підходів, удосконалений підхід враховує специфіку попиту на книжкову продукцію як творчий і соціокультурно зумовлений продукт, а також поєднує ідентифікацію ризиків із практичними інструментами їх мінімізації, що підвищує обґрунтованість управлінських рішень щодо прогнозування попиту, оптимізації тиражів та зниження фінансових втрат у процесі розвитку книжкового ринку.

Умотивовано методичний підхід до оцінювання ефективності впровадження системи прогнозної аналітики у книжковому бізнесі шляхом формування системи ключових показників ефективності (KPI), структурованих відповідно до чотирьох напрямків системи збалансованих показників (BSC). На відміну від наявних підходів, удосконалений інструментарій поєднує фінансові показники (зниження рівня списання, зростання рентабельності інвестицій, оптимізація логістичних витрат), індикатори клієнтської результативності (доступність асортименту, рівень задоволеності читачів, зростання середнього чека), показники ефективності внутрішніх бізнес-процесів (точність прогнозування попиту, швидкість прийняття рішень, рівень data-driven управління) та індикатори навчання і розвитку (рівень використання аналітичної системи, інноваційна активність, задоволеність користувачів), що забезпечує комплексну оцінку результативності аналітичної системи з урахуванням специфіки книжкового ринку.

Дістало подальшого розвитку трактування сутності книжкового ринку, що полягає у його розгляді як соціально орієнтованого економічного ринку, в

межах якого книга виступає не лише товаром, а й носієм культурної та інформаційної цінності. На відміну від наявних підходів, де книжковий ринок аналізується або переважно з культурологічної точки зору, або як звичайний товарний ринок, у роботі поєднано економічний та соціокультурний підходи, що дозволяє більш повно охарактеризувати особливості його функціонування.

Аргументовано систематизацію видів вартості книги, яка передбачає узагальнення як економічних, так і соціокультурних характеристик її цінності. На відміну від існуючих досліджень, у яких увага зосереджується переважно на ціні та собівартості книги, пропонується враховувати соціальну, інформаційну та антикварну вартість, що дає можливість комплексно оцінювати роль книги та результати діяльності суб'єктів книжкового ринку.

Сформульовано визначення функцій книжкового ринку, яке ґрунтується на їх поділі на економічні та соціокультурні. На відміну від поширених підходів, де функції книжкового ринку розглядаються без чіткого розмежування, запропонований підхід дозволяє врахувати як економічні результати діяльності ринку, так і його соціальну значущість, що є важливим для оцінювання розвитку книжкового ринку в сучасних умовах.

Запропоновано та обґрунтовано визначення сутності фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку, яке, на відміну від традиційних підходів, розглядає його не лише як процес залучення та розподілу фінансових ресурсів, а як комплексну систему управління, що поєднує економічні та соціокультурні цілі діяльності видавничих, поліграфічних і книготорговельних підприємств. Такий підхід дозволяє враховувати специфіку книжкового ринку, пов'язану з високою часткою інтелектуального капіталу, тривалим виробничо-логістичним циклом та впливом цифрової трансформації.

Удосконалено концептуалізацію структури та інструментарію фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку, що ґрунтується на інтеграції положень ресурсної, агентської теорій та теорії структури капіталу і передбачає поєднання традиційних та альтернативних фінансових

інструментів (факторингу, лізингу, краудфандингу, венчурного фінансування). Запропонований підхід дозволяє підвищити фінансову стійкість підприємств, зменшити ризики касових розривів та адаптувати фінансові стратегії до умов воєнних і геополітичних викликів.

Набули подальшого розвитку методичні підходи до оцінки впливу фінансового забезпечення на результати діяльності підприємств книжкового ринку, що, на відміну від наявних підходів, передбачають комплексну оцінку через систему взаємопов'язаних фінансових показників (WACC, NPV, IRR, показники ліквідності, рентабельності та платоспроможності) з урахуванням специфіки галузі, використання альтернативних фінансових інструментів (факторинг, лізинг, краудфандинг, венчурне фінансування) та їх впливу на фінансову стійкість, інвестиційну привабливість і цифрову зрілість підприємств книжкового бізнесу.

***Ключові слова**: книжковий ринок, фінансове забезпечення, фінансові інструменти, фінансові ризики, джерела фінансування, підприємство, краудфандинг, книжкова продукція, книжкова галузь, цифровізація, видавнича діяльність, грантові програми, державна підтримка, суб'єкти діяльності книжного ринку, економічна і соціально-культурна складова книжного ринку.*

ABSTRACT

Bohdan I. V. Financial Support for the Development of the Book Industry. – Qualification scientific work (manuscript).

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 07 – Management and Administration, specialty 072 – Finance, Banking, and Insurance. – Private Higher Education Institution «European University», Kyiv, 2026.

The dissertation study reveals the theoretical and methodological foundations of financial support for the development of the book industry. The first chapter is devoted to the theoretical foundations of financial support for the development of

the book industry: the essence of this sector, its evolution, and types of activities are examined. Particular attention is paid to the features of financial support for book industry enterprises, factors influencing their development, and methodological approaches to assessing the effectiveness of financial support for enterprises in this sector.

The second chapter presents a monitoring of the development and financial support of book industry enterprises and investigates the impact of crisis phenomena on the financial stability of these enterprises.

The third chapter substantiates directions for improving financial support for the development of the Ukrainian book market, identifies a strategic portfolio for financial support of these enterprises, and proposes the rationalization of methodological approaches to evaluating the effectiveness of financial support for the book market.

Overall, the dissertation presents both theoretical and practical developments aimed at creating effective financial support to stimulate the growth of book industry enterprises.

A strategic financial portfolio for enterprises is proposed, consisting of four main components: 1) basic capital – own resources ensuring autonomy and operational decision-making; 2) expansion capital – external investments, partnership packages, long-term contributions; 3) operational capital – borrowed funds and short-term credit instruments to support turnover; 4) innovative component – cultural fund grants, crowdfunding campaigns, pre-sale of rights, digital licensing, venture financing of content platforms. The balance among these components ensures competitive viability, and managing the ratios becomes a factor of financial flexibility and stability. The effectiveness of this strategic portfolio depends on maintaining a balance between its components, which fosters enterprise competitiveness, financial flexibility, stability, and innovation.

A hybrid model combining traditional print with NFTs is presented, where the physical printed product (book, poster, magazine, etc.) is complemented by a digital NFT token on the blockchain, confirming authenticity and ownership and adding

additional value (the consumer receives a token verifying their ownership by a unique number). This model is expected to increase the economic attractiveness of the book business and create added value for consumers.

It is substantiated that methodological approaches to evaluating the effectiveness of financial support for the book market should be based on a comprehensive combination of traditional financial analysis methods, integral indicators of financial support effectiveness (IIFE), strategic management tools based on Balanced Scorecard (BSC), and multicriteria analysis methods, including the Analytic Hierarchy Process (AHP). Applying a modified BSC system combined with integral and multicriteria methods contributes to better justification of managerial decisions in financial support for the book market. This approach provides a comprehensive view of financing effectiveness, considering not only financial returns but also socio-cultural effects, which are crucial for the book industry.

A scientific-methodological approach to implementing forecasting analytics in the book business is defined by systematizing and structuring potential risks and challenges into four main groups: data quality and accessibility; technological and model risks; organizational and cultural challenges; and market and operational risks. Unlike existing approaches, the improved method considers the specificity of demand for book products as creative and socio-culturally conditioned, combining risk identification with practical tools for mitigation. This enhances the justification of managerial decisions in demand forecasting, print run optimization, and reducing financial losses in the book market development process.

A methodological approach to assessing the effectiveness of implementing a forecasting analytics system in the book business is motivated through the formation of Key Performance Indicators (KPIs) structured according to the four perspectives of the Balanced Scorecard (BSC). Unlike existing approaches, the improved toolkit combines financial indicators (write-off reduction, investment profitability growth, logistics cost optimization), customer performance indicators (assortment availability, reader satisfaction, average check growth), internal business process

indicators (forecasting accuracy, decision-making speed, level of data-driven management), and learning and development indicators (analytics system usage, innovation activity, user satisfaction). This ensures a comprehensive assessment of the analytics system's effectiveness, considering the specific features of the book market.

The understanding of the book market is further developed as a socially oriented economic market, in which a book serves not only as a commodity but also as a carrier of cultural and informational value. Unlike existing approaches, which analyze the book market mainly from a cultural or a purely commercial perspective, this study combines economic and socio-cultural approaches, allowing a fuller characterization of its functioning.

The systematization of book value types is substantiated, including both economic and socio-cultural characteristics. Unlike existing studies that focus mainly on price and cost, this study proposes considering social, informational, and antiquarian value, allowing a comprehensive evaluation of the book's role and the performance of market participants.

A definition of the functions of the book market is formulated, based on their division into economic and socio-cultural functions. Unlike common approaches, which treat market functions without clear distinction, the proposed approach considers both economic outcomes and social significance, important for evaluating the development of the book market.

The essence of financial support for book market enterprises is proposed and substantiated, considering it not merely as the process of attracting and allocating financial resources but as a complex management system combining economic and socio-cultural objectives of publishing, printing, and book trading enterprises. This approach accounts for the book market's specifics, including high intellectual capital, long production-logistics cycles, and the impact of digital transformation.

The conceptualization of the structure and instruments of financial support for book market enterprises is improved, integrating resource theory, agency theory, and capital structure theory, combining traditional and alternative financial instruments

(factoring, leasing, crowdfunding, venture financing). The proposed approach enhances financial stability, reduces cash gap risks, and adapts financial strategies to military and geopolitical challenges.

Methodological approaches to assessing the impact of financial support on the performance of book market enterprises are further developed, providing a comprehensive evaluation using interrelated financial indicators (WACC, NPV, IRR, liquidity, profitability, and solvency metrics), considering the specifics of the industry, the use of alternative financial instruments (factoring, leasing, crowdfunding, venture financing), and their impact on financial stability, investment attractiveness, and digital maturity of book business enterprises.

Keywords: Keywords: book market, financial security, financial instruments, financial risks, sources of financing, enterprise, crowdfunding, book production, book industry, digitalization, publishing activities, grant programs, state support, book market entities, economic and socio-cultural component of the book market.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових періодичних виданнях України

1. Богдан І. В. Функціональна структура та інфраструктурні засади книжкового ринку в умовах трансформації культурного простору. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: *зб. наук. праць.* 2024. № 3–4. DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2024.05.

URI: https://ir.nasoa.edu.ua/handle/123456789/1999

2. Богдан І. В. Методичне забезпечення аналізу ефективності фінансування підприємств книжкової галузі в умовах цифровізації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна.* Вип. 46/2025. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17622340. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1810

3. Богдан І. В. Фінансові аспекти розвитку підприємств книжкової сфери: виклики та перспективи. *Академічні візії*. № 48. 2025.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17584965. URI: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2349

4. Богдан І. Формування ефективної системи фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової сфери в умовах трансформаційної економіки. *Київський економічний науковий журнал.* № 11. 2025. DOI 10.32782/2786-765X/2025-11-6.

URI: https://journals.kymu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/296/289

Публікації за матеріалами наукових конференцій

5. Богдан І. В. Фінансові ризики підприємств книжкового ринку в умовах турбулентності. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти*: матеріали XVI міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 15-16 лист. 2025 р. Львів : Львівський науковий форум. 2025. С. 28-29. URL : http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2025/15-16.11/Збірник.pdf

6. Богдан І. В. Вплив фінансового забезпечення на розвиток інноваційності та рівень цифрової трансформації книжкової галузі. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-*конференція «Світ наукових досліджень».* Вип. 46. 20-21 лист. 2025 р. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/6553/

7. Богдан І. В. Критерії і фактори стійкості банківського сектору. *Стратегія розвитку України : фінансово-економічний та гуманітарний аспекти (в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення)* : матер. XII міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 1. Київ, Інтерсервіс, 2025. С. 63-66. https://irb.nasoa.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a9b7cdf3-6e73-479b-8cc2-1d66e78ad790/content

ЗМІСТ

ВСТУП 13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ 23
1.1. Сутність книжкової галузі, її еволюція та види діяльності 23
1.2. Особливості фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі та фактори впливу на їх розвиток 37
1.3. Методичні підходи до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі 53
Висновки до розділу 1 62

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ 65
2.1. Моніторинг розвитку та фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі 65
2.2. Вплив кризових явищ на фінансову стійкість підприємств книжкової галузі 91
Висновки до розділу 2 108

РОЗДІЛ 3. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ 111
3.1. Напрями удосконалення фінансового забезпечення розвитку українського книжкового ринку 111
3.2. Обґрунтування стратегічного набору фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової галузі 122
3.3. Раціоналізація методичних підходів до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку 135
Висновки до розділу 3 148
ВИСНОВКИ 153
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 157
ДОДАТКИ 174

ВСТУП

Актуальність теми. Ефективний розвиток книжкової галузі будь-якої держави впливає на формування потенціалу освіти, культури, інтелектуального рівня нації. Звідси, дана галузь чинить вплив на економічні, суспільно-політичні процеси в країнах, виконуючи при цьому одну з ролей формування як людського капіталу так і ідентичності нації завдяки поширенню знань. Досягнення цього можливе завдяки фінансовому забезпеченню розвитку діяльності книжкового ринку.

Українська книжкова галузь постійно стикається з певними проблемами: обмеженість фінансових ресурсів та державної підтримки, низький рівень інвестування, показник платоспроможності населення потребує змін в кращий бік, виробничі витрати досить високі, негативний вплив стрімкого зростання цифрової медіа. Ці всі виклики пов'язані також зі світовою пандемією, війною в Україні, що призвело до фінансової нестабільності суб'єктів діяльності книжкової галузі і спонукають до пошуку шляхів імплементації формування ефективного фінансового забезпечення з метою активізації розвитку підприємств галузі, що досліджується.

Незважаючи на наявність наукових напрацювань у сфері фінансів підприємств і розвитку галузевих ринків, питання фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі досліджені фрагментарно та переважно без урахування її специфіки як поєднання економічної та культурної діяльності. Недостатньо опрацьованими залишаються методичні підходи до оцінювання ефективності фінансового забезпечення, механізми формування оптимального стратегічного набору фінансових інструментів, а також напрями удосконалення фінансової підтримки книжкового ринку в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Зважаючи на вище означене, виникає потреба у розширенні дослідження теоретичних основ фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі, стану та тенденцій даного процесу та напрямів активізації розвитку суб'єктів діяльності даної сфери. Впровадження у практичне буття пропозицій щодо

ефективного фінансового забезпечення книжкового бізнесу сприятиме фінансовій стабільності суб'єктів господарювання книжкового ринку, збільшенню рівня конкурентоспроможності на світовому рівні.

Реалізація таких підходів сприятиме зміцненню фінансової стійкості галузі, підвищенню її конкурентоспроможності та забезпеченню сталого розвитку в довгостроковій перспективі.

Таким чином, обрана тема дисертаційного дослідження є своєчасною, науково значущою та практично актуальною, відповідає сучасним потребам розвитку національної економіки та державної культурної політики, а також логічно узгоджується з поставленими завданнями та структурою роботи

Вагомий внесок у формування теоретико-методичних і прикладних засад фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі та їх впровадження у практичне буття, у тому числі підприємств книжкового бізнесу та суміжних секторів, зробили такі вітчизняні дослідники, як Вовк Н., Воронцова А., Голубовський Р., Кваско А., Кришталь Г., Єжижанська Т., Прокопенко Н., Ситник В., Сотник В. В., Сухорукова О., Ремига Ю. С., Щербатих Д. В., Тимошенко А. О., Черняк Г., Шайда О., Шайда С. та інші. Разом з тим, проблематика ефективного фінансового забезпечення книжкової галузі в умовах сучасних як зовнішніх так і внутрішніх викликів, зокрема в контексті військового стану та активного впровадження цифрових технологій потребує подальшого комплексного дослідження та систематизації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи ПВНЗ «Європейський університет» за темою: «Управління фінансово-економічним розвитком в умовах інформаційних трансформацій» (№ 0120U105397), у межах якої окреслено напрями удосконалення фінансового забезпечення розвитку українського книжкового ринку, запропоновано стратегічний набір фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової галузі.

Мета і завдання дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо імплементації формування ефективного фінансового забезпечення з метою активізації розвитку підприємств книжкової галузі.

Завдання для досягнення поставленої мети полягали у наступному:

- розкрити сутність книжкової галузі, її еволюції та видів діяльності;
- розглянути особливості фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі та фактори впливу на їх розвиток;
- дослідити методичні підходи до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі;
- провести моніторинг розвитку та фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі;
- оцінити вплив кризових явищ на фінансову стійкість підприємств книжкової галузі;
- розробити напрями удосконалення фінансового забезпечення розвитку українського книжкового ринку;
- запропонувати стратегічний набір фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової галузі;
- аргументувати пропозиції щодо удосконалення методичних підходів до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку.

Об’єктом дослідження є процес фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні та науково-практичні положення й особливості фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі.

Методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на комплексному застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що забезпечують системний та комплексний підхід до дослідження теоретичних, методичних і прикладних аспектів фінансового забезпечення

розвитку книжкової галузі. Для досягнення мети дослідження та виконання поставлених завдань у дисертаційній роботі застосовано сукупність взаємопов'язаних загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, системний підхід використано для дослідження книжкової галузі як цілісної соціально-економічної системи, що функціонує в умовах підвищеної нестабільності зовнішнього та внутрішнього середовища. Методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції дали змогу сформувати теоретико-методологічну основу дослідження, узагальнити наукові підходи до фінансового забезпечення підприємств книжкового бізнесу. Порівняльний аналіз було використано з метою дослідження та адаптації у практичне буття вітчизняних підприємств досягнень передового досвіду зарубіжних підприємств книжкової галузі. Економіко-математичні методи було застосовано для визначення рівня впливу чинників на ефективність фінансового забезпечення розвитку суб'єктів діяльності книжкової галузі. Графічний, статистичний методи, методи оцінки структурних динамічних зрушень, порівнянь було використано в аналітичних дослідженнях. Абстрактно-логічний метод – для логічної побудови структури дисертаційного дослідження, узагальнення теоретичних та практичних положень у висновках та рекомендаціях.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблематиці фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі; нормативно-правові акти України, що регулюють діяльність у сфері книговидання; офіційні статистичні матеріали Державної служби статистики України; аналітичні та інформаційні матеріали Книжкової палати України й Українського інституту книги, а також фінансова й управлінська звітність підприємств книжкової галузі.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у поглибленні існуючих теоретичних положень фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі та практичних рекомендацій щодо імплементації формування ефективного фінансового забезпечення з метою активізації розвитку підприємств книжкової галузі:

удосконалено:

- підхід до формування стратегічного фінансового набору підприємств книжкової галузі, який, на відміну від наявних моделей, ґрунтується на портфельній структурі фінансового забезпечення та передбачає інтеграцію чотирьох взаємопов'язаних складових: базового капіталу (власні фінансові ресурси), розширювального капіталу (зовнішні інвестиції та партнерські вкладення), операційного капіталу (позикові та короткострокові фінансові інструменти) та інноваційної складової (грантове, краудфандингове, венчурне та цифрове фінансування). Відмінністю запропонованого підходу є акцент на управління їх збалансованим співвідношенням як динамічного інструменту стратегічного розвитку підприємства, що сприятиме підвищенню фінансової гнучкості та стійкості підприємств книжкової галузі, зміцненню їх конкурентоспроможності, зниженню фінансових ризиків та створенню умов для інноваційного розвитку в умовах нестабільного ринкового середовища;

- модель комерціалізації продукції підприємств книжкової галузі шляхом запровадження гібридного підходу до поєднання традиційного друкованого продукту з цифровими NFT-токенами, які фіксуються у блокчейн-середовищі та підтверджують автентичність, право власності й унікальність примірника. На відміну від існуючих підходів, запропонована модель не обмежується цифровими форматами поширення контенту, а інтегрує фізичний продукт і цифровий актив в єдину систему створення цінності, де споживач разом із матеріальним носієм отримує іменний токен із визначеним порядковим номером. Застосування даної моделі сприяє зростанню економічної привабливості книжкового бізнесу, формуванню доданої вартості продукції, розширенню джерел доходів видавництв та підвищенню лояльності споживачів у контексті цифровізації культурних індустрій;

- методичні підходи до оцінювання ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку, які передбачають комплексне поєднання традиційних фінансових методів аналізу, інтегральних показників

ефективності (ІПЕ), інструментарію стратегічного управління на основі системи збалансованих показників (BSC) та методів багатокритеріального аналізу, зокрема методу аналізу ієрархій (MAI). На відміну від нині відомих підходів пропонується інтеграція фінансової результативності з соціокультурними ефектами функціонування книжкової галузі, що забезпечує комплексну оцінку ефективності фінансового забезпечення та сприяє підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, оптимізації фінансових потоків і стратегічного планування розвитку підприємств книжкового ринку;

- науково-методичний підхід до впровадження прогнозної аналітики у книжковому бізнесі, який передбачає систематизацію та структуризацію потенційних ризиків і викликів за чотирма основними групами: якість і доступність даних; технологічні та модельні ризики; організаційні й культурні виклики; ринкові та операційні ризики. На відміну від нині існуючих враховано специфіку попиту на книжкову продукцію як творчого та соціокультурно продукту, а також інтеграція процесу ідентифікації ризиків із практичними інструментами їх мінімізації, що забезпечить підвищення обґрунтованості управлінських рішень щодо прогнозування попиту, оптимізації тиражів і зниження фінансових втрат;

- методичний підхід до оцінювання ефективності впровадження системи прогнозної аналітики у книжковому бізнесі шляхом формування системи ключових показників ефективності (KPI), структурованих відповідно до чотирьох напрямків системи збалансованих показників (BSC). На відміну від наявних підходів, удосконалений інструментарій поєднує фінансові показники (зниження рівня списання, зростання рентабельності інвестицій, оптимізація логістичних витрат), індикатори клієнтської результативності (доступність асортименту, рівень задоволеності читачів, зростання середнього чека), показники ефективності внутрішніх бізнес-процесів (точність прогнозування попиту, швидкість прийняття рішень, рівень data-driven управління) та індикатори навчання і розвитку (рівень використання аналітичної системи, інноваційна активність, задоволеність користувачів), що

забезпечує комплексну оцінку результативності аналітичної системи з урахуванням специфіки книжкового ринку;

дістало подальшого розвитку:

- трактування сутності книжкового ринку, що полягає у його розгляді як соціально орієнтованого економічного ринку, в межах якого книга виступає не лише товаром, а й носієм культурної та інформаційної цінності. На відміну від наявних підходів, де книжковий ринок аналізується або переважно з культурологічної точки зору, або як звичайний товарний ринок, у роботі поєднано економічний та соціокультурний підходи, що дозволяє більш повно охарактеризувати особливості його функціонування.

- систематизація видів вартості книги, яка передбачає узагальнення як економічних, так і соціокультурних характеристик її цінності де, на відміну від існуючих положень, у яких увага зосереджується переважно на ціні та собівартості книги, пропонується враховувати соціальну, інформаційну та антикварну вартість, що дає можливість комплексно оцінювати роль книги та результати діяльності суб'єктів книжкового ринку;

- обґрунтування розмежування функцій книжкового ринку на дві складові, а саме: економічну та соціокультурну. На відміну від існуючих, такий підхід враховує економічні результати діяльності книжкової галузі, а також соціально-культурну складову, що забезпечить формування конкурентних переваг як внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;

- наукове тлумачення сутності фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку, яке, на відміну від традиційних підходів, розглядає його не лише як процес залучення та розподілу фінансових ресурсів, а як комплексну систему управління, що поєднує економічні та соціокультурні цілі діяльності видавничих, поліграфічних і книготорговельних підприємств. Такий підхід дозволяє враховувати специфіку книжкового ринку, пов'язану з високою часткою інтелектуального капіталу, тривалим виробничо-логістичним циклом та впливом цифрової трансформації.

- концептуалізація структури та інструментарію фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку, що ґрунтується на інтеграції положень ресурсної, агентської теорій та теорії структури капіталу і передбачає поєднання традиційних та альтернативних фінансових інструментів (факторингу, лізингу, краудфандингу, венчурного фінансування). Запропонований підхід дозволяє підвищити фінансову стійкість підприємств, зменшити ризики касових розривів та адаптувати фінансові стратегії до умов воєнних і геополітичних викликів;

- методичні підходи до оцінки впливу фінансового забезпечення на результати діяльності підприємств книжкового ринку, що, на відміну від наявних підходів, передбачають комплексну оцінку через систему взаємопов'язаних фінансових показників (WACC, NPV, IRR, показники ліквідності, рентабельності та платоспроможності) з урахуванням специфіки галузі, використання альтернативних фінансових інструментів (факторинг, лізинг, краудфандинг, венчурне фінансування) та їх впливу на фінансову стійкість, інвестиційну привабливість і цифрову зрілість підприємств книжкового бізнесу.

Практичне значення отриманих результатів. Практична цінність результатів даної дисертаційної роботи підтверджується їх застосуванням у діяльності нижче означених підприємств.

Керівництвом ТОВ «БУКЮА» використовуються для прийняття рішень запропоновані підходи щодо проведення регулярного аналізу середньозваженої вартості капіталу (WACC) з метою заміщення вартісного власного капіталу або короткострокових позик на більш вигідні інструменти (лізинг, факторинг); активне використання факторингу для роботи з великими мережами та розробка системи динамічного ціноутворення та передзамовлень для мінімізації касових розривів; спрямування частини реінвестованого прибутку на розвиток EdTech-проєктів та цифрових платформ з метою залучення венчурного капіталу та диверсифікації ризиків; впровадження сценарного аналізу (песимістичний/базовий/оптимістичний) для кожного

видавничого проєкту, що дозволить більш точно прогнозувати потребу у фінансових ресурсах та управляти ризиками.

Реалізація цих пропозицій дозволить підприємствам книжкового ринку України не лише підвищити свою фінансову стійкість, але й забезпечити сталий розвиток галузі, що є життєво важливо для національної безпеки та культурного відродження (Довідка про впровадження, Додаток Б).

Так, ПП «ХІМДЖЕСТ» прийнято до використання у подальшій роботі рекомендації щодо поєднання традиційного друку з NFT, де дане поєднання можна означити як гібридна модель, яка представлена двома складовими: фізичний друкований продукт (книга, постер, журнал тощо) із цифровим токеном NFT, що підтверджує автентичність, право власності, а також може виступати в якості додаткової цінності. Тобто, фізичний продукт існує у матеріальному вигляді, але паралельно покупець отримує NFT-токен у блокчейні, який може підтверджувати унікальність видання (лімітований тираж); давати право на перевидання, перепродаж чи роялті; відкривати доступ до цифрових бонусів (аудіо, відео, AR-контент, закриті матеріали); забезпечувати захист авторства. Останнє сприяє підвищенню вартості товару, особливо коли споживач захоче продати товар (NFT продається далі), також забезпечує підтвердження автентичності, захист авторських прав та створення ком'юніті (групи людей, яка взаємодіє між собою, підтримує один одного, обмінюється знаннями та створює цінність усередині спільноти) навколо видання.

Запропонований даний підхід сприятиме підвищенню рівня фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової галузі. (Довідка про впровадження, Додаток В).

Окремі положення наукового дослідження використовуються у навчальному процесі університету при викладанні навчальних дисциплін «Фінансовий менеджмент та комплаєнс-контроль», «Фінансовий моніторинг та макрофінансовий контролінг». (Довідка про впровадження, Додаток Д).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати одержані автором самостійно. Особистий внесок автора полягає у розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо поглиблення теоретичних і методичних засад фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі, а також в імплементації формування ефективного забезпечення з метою активізації розвитку підприємств книжкової галузі. Окрему увагу приділено обґрунтуванню стратегічного набору фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової галузі.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на: XVI Міжнародній науково-практичній конференції (м. Львів, 15-16 листопада 2025 р.); Міжнародній мультидисциплінарній науковій інтернет-конференції «Світ наукових досліджень». (20-21 листопада 2025 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції (м. Київ, 2025 р.).

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 7 наукових працях, з них 4 – у фахових виданнях; 3 – тези доповідей та матеріали міжнародних та інтернет-конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 3,9 друк. арк., з яких 2, 4 друк. арк. належать особисто автору.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Обсяг основної частини дисертації становить 156 сторінок комп’ютерного тексту, містить 50 таблиць, 15 рисунки. Повний обсяг дисертації 178 сторінок, до нього входить 4 додатки. Список використаних джерел налічує 155 найменувань.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ

1.1. Сутність книжкової галузі, її еволюція та види діяльності

Наукова думка пройшла шлях від трактування книжкового ринку як «місця обміну» до розуміння його як комплексної системи взаємодіючих економічних, правових та соціокультурних відносин [1; 2; 3; 4]. Ряд авторів [5; 6; 7; 8; 9; 10] розглядають ринок книги як динамічну систему, що реагує на вплив кризових чинників - війни, пандемії, цифровізації та змін уподобань читачів, де варто вказати, що загальним напрямом їх наукових пошуків є вивчення механізмів адаптації книжкової галузі України до нових соціально-економічних умов і викликів воєнного часу при збереженні її культурної та гуманітарної ролі в суспільстві.

Загально відомо, що книжковий ринок представляє собою економічну категорію, яка об'єднує в собі декілька складових – це комерційна, соціальна і культурна, де на кінцевий результат суб'єктів діяльності даної галузі впливає рівень їх взаємо поєднання. Тобто, на діяльність даної галузі впливає: економічне становище суспільства (попит і пропозиція); рівень інтелектуального розвитку; здатність до самоідентифікації. Синергія цих складових сприяє формуванню позитивних результатів соціально-економічних процесів в країні.

Розглянемо як розвивалася наукова думка щодо визначення сутності книжкового ринку. Результати дослідження публікацій вчених, праці яких присвячено питанню, що розглядається, свідчать про різноплановість підходів до дефініції «книжковий ринок». Зміни його трактування можна коротко описати, як інтерпретацію визначення від простого місця обміну товарами до складної системи економічних, соціальних та інформаційних відносин. Деякі з цих підходів, з різними ключовими акцентами, можна прослідкувати в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні підходи науковців до визначення сутності книжкового ринку

Автор	Визначення сутності книжкового ринку	Ключовий акцент
О. М. Афанасенко [1]	Система економічних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання (видавцями, книготорговцями, поліграфічними підприємствами) та споживачами з приводу купівлі-продажу книжкової продукції, а також прав на неї.	Економічні відносини
В. Й. Коссов [2]	Сукупність економічних, правових та організаційних відносин, що забезпечують рух книжкової продукції від виробника до кінцевого споживача.	Комплекс відносин та рух продукції
Н. С. Питенко [3]	Соціокультурний та економічний простір, де формується попит на інтелектуальний продукт (книгу) і задовольняється пропозицією, що має стратегічне значення для гуманітарної безпеки країни.	Соціокультурна та гуманітарна складова
С. І. Семеренко [4]	Сфера товарного обміну, що охоплює видавничу, поліграфічну та книготорговельну діяльність, спрямовану на задоволення інформаційних та культурних потреб суспільства.	Сфера товарного обміну та задоволення потреб
Узагальнене авторське визначення	Книжковий ринок - це система, що включає економічну і соціальну складову, яка працює завдяки взаємозв’язкам інститутів та механізмів, що направлені на розвиток процесів: виробництва книжкової продукції, її розповсюдження та споживання, а також прав на інтелектуальну власність та гуманітарну захищеність.	Поєднує відносини в економічному середовищі, відносин при продажі продукції, відносити царині соціального та культурного простору, гуманітарної безпеки тощо.

Джерело: сформовано на основі джерел, вказаних в таблиці

Узагальнюючи наведені підходи, можна стверджувати, що книжковий ринок - це система економічних, правових, організаційних і соціокультурних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання (видавцями, поліграфічними підприємствами, книготорговцями) та споживачами у сфері виробництва, обміну, розповсюдження й споживання книжкової продукції та прав на неї, що забезпечує рух інтелектуального продукту від виробника до кінцевого споживача та спрямована на задоволення інформаційних, культурних і гуманітарно-стратегічних потреб суспільства.

Розвиток книжкової галузі здійснюється паралельно з цивілізаційним розвитком: технологічним прогресом, інформаційно-комунікаційними аспектами, змінами в соціомі і в культурному просторі. Еволюція книжкового ринку відбувалася досить складно і узагальнюючи процеси, які відбувалися в той чи інший період, їх можна поділити на три етапи.

Перший, доіндустріальний етап, охоплює період до середини XV століття та характеризується виняткова рукописним способом відтворення текстів. У цей час книга залишалася предметом розкоші, доступною лише привілейованим верствам населення. Суб'єктами книжкового виробництва були переважно монастирі, скрипторії та окремі ремісники-переписувачі. Такий ринок мав суто локальний характер, а книжкова продукція виконувала насамперед сакральну та освітню функцію.

Другий, індустріальний період, ознаменувався початком друкарства, яке започаткував Йоганн Гутенберг у середині XV століття. Створення друкарського верстата можна охарактеризувати як революційний аспект. Останнє сприяло створенню буму з тиражування книжкової продукції, зменшення вартості на неї та широкий доступу до основ грамотності. Книжкова продукція вже стала товаром як на внутрішньому ринку так і на зовнішньому. Сформувалися видавництва за окремими напрямками, поліграфія та система збуту продукції. Все це створило передумови до ринкового розвитку книжкової галузі.

Крайній, постіндустріальний, його ще можна охарактеризувати як етап цифровізації, починається з кінця XX століття і триває до нині. Він ознаменувався електронною продукцією, аудіо книгами, медіаконтентом, а також появою та розповсюдженням онлайн-платформ, на яких можна продавати, читати та поширювати книжкову продукцію. Відбулися суттєві зміни у сфері споживання: переважає доступ до контенту над володінням у матеріальній формі, самовидавництво (self-publishing) виступило альтернативою практиці книговидання. Таким чином, ринкові процеси у книжковій галузі почали швидко масштабуватися, завдяки інноваціям в технології видавництва та цифровізації.

Особливої уваги заслуговує еволюція українського книжкового ринку, що має свої унікальні ознаки, зумовлені політичними, економічними та культурними чинниками, передусім - подіями після 1991 року, коли Україна здобула незалежність. Цей розвиток можна умовно поділити на чотири етапи.

Перший - період становлення (1991 - початок 2000-х років). Його характерними рисами стали стрімка лібералізація книжкової справи, поява великої кількості приватних видавництв і книготорговельних структур, а також майже повна відсутність ефективного законодавчого регулювання. Державна монополія на книговидання була ліквідована, проте цей процес відбувався хаотично. Значну частку ринку займала книжкова продукція з росії, яка завдяки нижчій ціні та масовості витісняла українські видання. У цей час лише починає формуватися інституційна інфраструктура: виникають перші книжкові виставки (зокрема, Форум видавців у Львові), розбудовуються книги-мережі.

Другий етап - період консолідації та пошуку ідентичності (2000-і – 2013 роки). Відзначався структуризацією ринку, зміцненням позицій ключових видавництв, які стали носіями професійних стандартів. У цей час з’явилися перші державні програми підтримки книговидання, зокрема «Українська книга». Також починаються процеси цифровізації: створюються перші українські електронні бібліотеки, видавництва починають освоювати онлайн-формати.

Третій етап - зростання національної ідентичності (2014 - 2021 роки). Події Революції Гідності, анексія Криму та війна на Донбасі досить кардинально змінили вітчизняний книжковий ринок через обмеження на ввезення та розповсюдження книжкової продукції з рф, що, досить суттєво, вплинуло на зростання частки ринку україномовного наповнення. Створення Українського інституту книги (УІК) суттєво вплинуло на вирішення питань щодо реалізації програми підтримки бібліотек, фінансування перекладів через гранти, тощо. Цей період ознаменувався відкриття книгарень, що поступово стали культурними центрами.

Четвертий, актуальний нині, - етап стійкості в умовах повномасштабної війни (з 2022 року). Збройна агресія росії проти України спричинила значні втрати в інфраструктурі книжкового ринку: було знищено друкарні, порушено логістичні маршрути, виникла нестача ресурсів для виробництва. Проте парадоксальним чином це також стало поштовхом до зростання внутрішнього попиту на українськомовну літературу, яка в нових умовах виконує роль інструмента національної ідентичності та культурного спротиву. Значного розвитку набули цифрові формати: електронні та аудіокниги, онлайн-продажі, інтеграція українських видавництв у глобальні дистрибуційні платформи.

Узагальнюючи вище означене, можна констатувати, що на розвиток книжкового ринку на протязі десятиліть досить сильно вплинула технологізація та активізація розвитку комунікаційного середовища у суспільстві.

Звідси, еволюція вітчизняного книжкового ринку переплітається з економічними процесами, соціальними, культурними, що пов’язано з прагненням нації до самоідентифікації, до більш глибокого ознайомлення з культурною спадщиною і її збереження та адаптація викликів сучасності (цифровізації тощо).

Для глибшого розуміння сутності книжкового ринку доцільно здійснити зіставлення його економічної і соціокультурної складових. Така дуальність виступає характерною рисою, що виокремлює книжкову сферу серед інших сегментів товарного обміну, оскільки книга поєднує функції ринкового

продукту й носія культурної цінності. Так, економічна сутність книжкового ринку можна прослідкувати у товарній формі книги, де остання виступає як товар, який має певну вартість та обмінюється на гроші. Розглянемо види вартості книги, як товару. Споживча вартість – це здатність книги задовольняти певну потребу людини (отримання знань, інформації, естетичне задоволення, навчання тощо). Мінову вартість можна розглядати як кількість товарів або грошей, на які можна обміняти книгу. Ринкова вартість - фактична ціна продажу книги на ринку, що складається під впливом попиту, пропозиції, конкуренції, становища ринку. Собівартість - це сукупність витрат на створення книги (папір, друк, редагування, дизайн, оплата праці) та на транспортування, реалізацію тощо.

Соціальну вартість або культурну вартість можна визначити за рівнем значення книги для суспільства, культури, освіти, що напряму впливає на підвищення ринкової вартості книги.

Антикварна (історична) вартість - це вартість старовинних або рідкісних видань, що мають колекційну чи історичну цінність. Інформаційна вартість – це міра важливості для суспільства і унікальність змісту книги, і визначається актуальністю, новизною, практичною значущістю знань, вкладених у ній.

Щоб краще зрозуміти сутність книжкового ринку варто здійснити порівняльний аналіз його економічної, соціальної і культурної складових. Ця властивість книжкового ринку притаманна тільки цьому виду діяльності, що досліджується.

Економічна сутність книжкового ринку пояснюється тим, що книга, окрім свого культурного та інтелектуального змісту, виступає як економічний товар, що має вартість, споживчу вартість і здатна до обміну на гроші. Вона є результатом виробничої діяльності, що охоплює створення, тиражування, дистрибуцію та реалізацію книжкової продукції. Таким чином, у межах книжкового ринку книга набуває властивостей економічного активу, а процеси її виробництва та продажу - комерційного характеру.

Економічна сутності книжкового ринку проявляється через діяльність суб'єктів господарювання даної галузі: видавництва, поліграфічну інфраструктуру, торгові підприємства, дистриб'юторів і роздрібні мережі. Їхня мета – отримання прибутку, створення умов щодо конкурентоспроможності та фінансової стабільності. На цьому підґрунті вибудовується система взаємодії між учасниками ринку, де кожен прагне оптимізувати власні витрати, розширити асортимент, підвищити якість продукції та конкурентні переваги.

Економічна природа книжкового ринку також проявляється через функціонування ринкових механізмів - ціноутворення, попиту та пропозиції, конкуренції, маркетингових стратегій. Саме вони визначають життєздатність видавничої галузі, забезпечують баланс між комерційною доцільністю та суспільною потребою у книзі. Додатково, ефективність діяльності ринку може бути оцінена через фінансові показники - рентабельність, ліквідність, оборотність капіталу та фінансову стійкість суб'єктів книжкової справи.

Соціокультурна природа книжкового ринку полягає в тому, що він є розповсюджувачем знань, культури, духовних цінностей і національної ідентичності. Книга впливає на рівень інтелектуального потенціалу суспільства та на розвиток освітнього процесу, наукового та культурного середовища. Ефект від цього впливу розтягується на досить довгий проміжок часу і виміряти його за допомогою фінансових показників досить складно.

Суб'єкти діяльності книжкового ринку - видавництва, бібліотеки, літературні агенції часто виконують культурну місію, поєднуючи економічну діяльність із просвітницькою функцією. Вони сприяють збереженню та розвитку національної мови, підтримують українських авторів, популяризують історико-культурні цінності, формують читацьку культуру. Таким чином, книжковий ринок стає важливим елементом гуманітарного простору держави.

На стан та тенденції розвитку книжкового ринку впливають, окрім економічних чинників, рівень культурної складової населення, їх досвідченість, ставлення держави до позиціювання культурних традицій, а

також широке застосування цифровізації у діяльності бізнес структур. Для діагностики розвитку книжкової галузи поряд з економічними показниками, необхідно здійснювати визначення таких показників, як рівень активності читачів; кількість виданих книжок на душу населення за окремими направленнями і, звісно, яку частину займають українські видання у загальній кількісті видань на вітчизняному ринку. Це дасть можливість визначити як економічну ефективність діяльності досліджуваної галузі так і соціальну ефективність діяльності цієї галузі. Останнє створює передумови духовного становлення мешканців країни та становлення ідентичності нації.

Більш наочно різницю між економічною та соціокультурною сутністю книжкового ринку викладено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняльний аналіз економічної та соціокультурної складових книжкового ринку

№ з/п	Економічна сутність книжкового ринку проявляється у наступному:	Соціокультурна сутність книжкового ринку проявляється у:
1.	у товарній формі: книга виступає товаром (має свою собівартість, споживчу вартість та обмінюється на гроші).	унікальності товару, зважаючи на те, що з книги ми черпаємо інформацію, знання, вивчаємо культуру, національні традиції, що має соціальний ефект і який фінансовими показниками не вимірюється.
2.	у діяльності суб'єктів, а саме: видавництва та книготорговці функціонують як комерційні підприємства, метою яких є отримання прибутку.	місії суб'єктів: підприємства книговидавничої діяльності мають на мені окрім досягнення позитивного фінансового здобутку, також впровадження якомога більше у суспільство культурних і національних традицій, розширення і поглиблення української мови, підтримки ментального здоров’я громадян України.
3.	у ринкових механізмах, де ціноутворення, конкуренція, попит та пропозиція є основними регуляторами.	нерегульованих механізмах: на ринок впливають не лише економічні чинники, а й культурні традиції, рівень освіти, державна гуманітарна політика та виклики, пов’язані з війною, пандемією тощо.

Закінчення табл. 1.2

№ з/п	Економічна сутність книжкового ринку проявляється у наступному:	Соціокультурна сутність книжкового ринку проявляється у:
4.	у фінансових показниках: визначення рентабельності, ліквідності та фінансової стійкості.	соціальних показниках: визначення активності читачів, кількості виданих книжок на душу населення за окремими направленнями, часткою виданої української книги на душу населення тощо.

Джерело: узагальнено на основі результатів дослідження

Книжковий ринок слід розглядати як соціально орієнтований економічний ринок, де економічні механізми підпорядковані стратегічній меті забезпечення гуманітарної безпеки та розвитку інтелектуального капіталу нації. Звідси випливає необхідність державної підтримки та застосування специфічних методичних підходів до оцінки його ефективності, про що йтиметься у наступному підрозділі.

Функціонування підприємств, задіяних у книжковому ринку, охоплює повний життєвий цикл створення та поширення книги - від моменту зародження ідеї до передачі готової продукції кінцевому споживачу. У межах цього процесу виокремлюють декілька ключових напрямів діяльності, кожен з яких виконує специфічну функцію та має власну виробничо-організаційну структуру.

Перш за все, варто виділити видавничу діяльність, що зосереджена у сфері формування видавничого портфеля. Видавництва приймають рішення щодо доцільності публікації того чи іншого тексту, здійснюють відбір авторів, перекладачів і тем, які відповідають читацьким очікуванням або стратегічним цілям. У рамках редакційно-видавничого процесу проводяться редагування, коректура, розробка дизайну, верстка. Також сюди належать організаційні заходи - оформлення авторських прав, присвоєння міжнародного стандартного книжкового номера (ISBN), а також маркетингова діяльність, спрямована на просування книги на ринку.

Другий напрям - діяльність підприємств, що здійснюють друк книг, тобто поліграфічна діяльність. Вони за макетами друкують книжкову продукцію, використовуючи офсетні чи цифрові технології щодо друку. Ця діяльність включає вибір певного виду паперу, технологій друку продукції, контроль щодо якості виготовлення палітурок та виконання інших робіт, що передбачені в даному виді діяльності.

Наступний напрям - продаж книг, що включає оптову і роздрібну торгівлю. Оптова торгівля забезпечує дистрибуцію між видавництвами, книготорговельними мережами та іншими каналами реалізації. У межах роздрібного сегмента функціонують традиційні книгарні, мережеві книжкові магазини, а також сучасні онлайн-канали - інтернет-магазини, маркетплейси, соціальні мережі. Особливу роль відіграє логістика, яка забезпечує доставку продукції, а також зберігання книжок на складах і в розподільчих центрах.

Подальший напрям - інформаційна та технологічна діяльність, що охоплює цифровий сегмент книжкового ринку. Тобто це створення окремих цифрових платформ в інтернет середовищі щодо розповсюдження електронних книг і аудіоконтенту, читання книг, створення мобільних застосунків та спеціальних рідерів (цільових груп читачів на цифрових книжкових платформах за тематичними, професійними чи читацькими інтересами.

Звідси, можна констатувати, що суб’єкти діяльності книжкового ринку взаємопов’язані у процесі своїй діяльності та створюють, при цьому, досить складну модель функціонування. Дана модель включає взаємовідносини між видавництвом, поліграфічним підприємством, оптовими та роздрібними підприємствами і споживачами. Ефективність функціонування даної моделі забезпечується безперервністю даного процесу, гнучкістю і адаптацією до зовнішніх та внутрішніх викликів.

В межах теми даного підрозділу виникає потреба означення функцій книжкового ринку та його інфраструктури.

Як вже зазначалося, книжковий ринок включає економічну і соціальну складову, що включає функції, які досить складні, розгалужені і не зосереджуються тільки на простому товарообміні.

Функціонування книжкового ринку охоплює широкий комплекс економічних і соціокультурних процесів, кожен із яких виконує певну суспільно важливу роль. Основні функції цього ринку формуються на перетині економічних інтересів і культурних потреб суспільства, що зумовлює поєднання двох аспектів: комерційної та гуманітарної природи даної галузі діяльності.

Економічна функція книжкового ринку включає регулюючу функцію**,** завдяки якій забезпечується рівновага між попитом і пропозицією на книжкову продукцію. Застосовуючи такі механізми, як ціноутворення, конкуренція, маркетингові заходи, можна досягти збалансування інтересів видавництв, поліграфії, підприємств, що займаються реалізацію книг і споживачів. Загальновідомо, що ціни на книжну продукцію залежать від витрат на виробництво, платоспроможності населення, від того скільки коштує інтелектуальна складова праці авторів та ризиків, з якими стикаються при видавничій діяльності. Таким чином регулююча функція впливає на стабільність книжкового ринку та створює умови щодо адаптації у практичне буття окремих змін у культурному попиті.

Поряд з регулюючою функцією варто розглянути стимулюючу функцію**.** Сутність їх впливу на розвиток книжкової галузі полягає у впровадженні новацій у видавничу діяльність через застосування інноваційних складових при друці та маркетингових заходах з метою привернення уваги читачів. Конкуренція спонукає підвищувати якість книжкової продукції, до пошуку щодо застосування креативних ресурсів та унікальних тематик. Застосовуючи у практичній діяльності підприємств книжкової галузі вище означені функції, книжковий ринок поступово стає на шлях розвитку, поєднуючи як економічні механізми так і культурні складові процесу книговидання та інших видів діяльності книжкового ринку.

Третя економічна функція - розподільча**.** Вона полягає у впорядкуванні руху фінансових і матеріальних потоків між основними учасниками ринку - видавництвами, поліграфічними підприємствами, книготорговельними мережами, бібліотеками та кінцевими споживачами. Через цю функцію забезпечується перерозподіл доходів, створюється фінансова мотивація для кожної ланки ланцюга «автор - видавець - читач», а також визначається структура витрат і прибутків у галузі.

Перейдемо до висвітлення соціокультурних функцій книжкового ринку. Вважаємо, що соціокультурна сфера діяльності книжкового ринку реалізується через три ключові функції. Насамперед, це інформаційна функція**,** що передбачає поширення знань, ідей, культурних та наукових досягнень. Книга виступає інструментом інтелектуальної комунікації, що забезпечує спадкоємність поколінь, розвиток науки, освіти й культури. Видавнича продукція формує інформаційне середовище суспільства, підтримує його освітній рівень і слугує засобом публічного дискурсу.

Важливою є також ідеологічна або виховна функція**,** яка полягає у формуванні ціннісних орієнтирів, світоглядних позицій і національної ідентичності. Книжковий ринок у цьому контексті є не лише економічним механізмом, а й потужним соціальним інструментом впливу. Через літературу передаються моральні норми, історична пам’ять, культурні пріоритети, що формують духовну єдність суспільства, і, слід зазначити, що під час війни виступає досить вагомою функцією.

Третя соціокультурна функція **-** соціалізуюча, сутність її полягає в тому, що вона сприяє індивіду влитися у культурний простір. Через книгу людина долучається до світового й національного культурного контексту, розвиває здатність до критичного мислення, формує навички спілкування та самоосвіти. Таким чином, книговидання і книгорозповсюдження виступають засобом соціальної інтеграції та культурної комунікації.

Узагальнення основних функцій та їх характеристика представлено в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Основні функції книжкового ринку

Група функцій	Функція	Характеристика
Економічні	Регулююча	Формування рівноваги між попитом та пропозицією книжкової продукції завдяки застосуванню механізмів ціноутворення та конкуренції.
	Стимулююча	Створення умов для підприємств книжкової галузі щодо використання інноваційних технологій, стимулів щодо підвищення якості продукції та рентабельності виробництва.
	Розподільча	Розподіл фінансових ресурсів та книжкової продукції між суб'єктами книжкового ринку (видавництва, поліграфічні підприємства, підприємства оптової та роздрібної торгівлі книжкової продукції).
Соціокультурні	Інформаційна	Створення умов щодо задоволення потреб суспільства в освіті, у знаннях щодо культурної ідентичності, розповсюдження наукової та освітньої інформації.
	Ідеологічна/ Виховна	Формування світогляду, національної ідентичності та культурних пріоритетів суспільства.
	Соціалізуюча	Включення індивіда в культурний простір, розвиток читацької культури та комунікації.

Джерело: складено за результатами дослідження

Як вже зазначалося вище, поряд з дослідженням питання щодо того, які функції виконує книжковий ринок, є потреба у розгляді інфраструктури забезпечення даного ринку. Слід вказати, що ефективне виконання перелічених функцій можливе лише за наявності розвиненої інфраструктури книжкового ринку**.** Вона являє собою систему інститутів, організацій, технологічних і фінансових механізмів, що забезпечують повноцінну взаємодію всіх учасників процесу - від автора до читача.

До виробничої інфраструктури належать видавництва, поліграфічні підприємства, дизайн-студії, а також студії звукозапису, що створюють аудіокниги. Саме вони формують матеріальну основу виробництва книжкової продукції, забезпечують її якість і відповідність сучасним стандартам.

Розподільча інфраструктура охоплює оптових і роздрібних дистриб'юторів, склади, транспортно-логістичні компанії, книгарні, кіоски, мережеві супермаркети, а також онлайн-платформи продажу. Вона визначає ефективність доступу читача до книги, формує територіальне охоплення ринку та його географічну мобільність.

Інформаційна інфраструктура представлена бібліографічними центрами (зокрема, Книжковою палатою України), електронними каталогами, базами даних, професійними медіа - такими *як «*Читомо» *чи «*ЛітАкцент*»*. До неї належать також дослідницькі й маркетингові організації, які аналізують ринкову кон'юнктуру та читацькі тенденції, створюючи підґрунтя для стратегічних рішень видавців.

Окремий блок становить фінансова інфраструктура**,** що включає банки [144], інвестиційні фонди, державні програми підтримки (наприклад, Український інститут книги), а також благодійні фонди та меценатські ініціативи. Їхня роль полягає у створенні стабільного фінансового середовища, яке дозволяє розвивати книговидання навіть в умовах економічних викликів.

Основні елементи інфраструктури представлено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Основні елементи інфраструктури

Основні елементи інфраструктури	Види інфраструктури
Виробнича інфраструктура	Видавництва, поліграфічні підприємства (друкарні), студії звукозапису (для аудіокниг).
Розподільча інфраструктура	Оптові дистриб'ютори, книжкові склади, транспортно-логістичні компанії, роздрібні точки продажу (книгарні, кіоски, мережеві супермаркети).
Інформаційна інфраструктура	Бібліографічні центри (Книжкова палата України), каталоги, бази даних, професійні медіа (Читомо, ЛітАкцент), маркетингові та дослідницькі агенції.
Фінансова інфраструктура	Банки, інвестиційні фонди, державні програми підтримки (наприклад, через Український інститут книги), а також благодійні фонди .

Джерело: складено за результатами дослідження

Звідси, результативне виконання цих функцій можливе лише за наявності розвиненої інфраструктури книжкового ринку. Поряд з цим, трактування визначення інфраструктури книжкового ринку - це сукупність інститутів, систем та механізмів, які забезпечують взаємодію суб'єктів ринку.

Отже, книжкова галузь має досить складну модель, де економічні, соціальні та культурні функції взаємодіють, створюючи умови для діяльності один одному. Результативність їх діяльності залежить як від фінансового благополуччя суб’єктів діяльності книжкового ринку, так і від культурної цінності, тобто на скільки підвищується рівень знань, духовного розвитку та слідування національним традиціям.

1.2. Особливості фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі та фактори впливу на їх розвиток

Актуальність дослідження фінансового забезпечення (далі - ФЗ) розвитку підприємств книжкового ринку України зумовлена його стратегічною роллю у формуванні національного культурного та інформаційного простору, особливо в умовах геополітичних викликів та прискореної цифровізації. Фінансове забезпечення, як зазначається у початковому аналізі, є впорядкованою сукупністю інструментів, процедур і управлінських рішень, що забезпечують формування, розподіл і використання фінансових ресурсів для досягнення стратегічних і тактичних цілей [11]. Однак для підприємств книжкового ринку (видавництв, друкарень, книготорговельних мереж) ця дефініція набуває особливого змістовного наповнення, оскільки фінансове забезпечення тут виступає не лише як економічна, але й як соціокультурна категорія.

З метою з’ясування сутності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку, слід прослідкувати які економічні теорії пояснюють процеси формування, розподілу та використання капіталу. На наш погляд в

рамках досліджуваної галузі, слід розглянути наступні теорії: ресурсна, агентська та структури капіталу.

Досить глибоко розглядали в своїх наукових розвідках ресурсну теорію такі вчені як [12; 13; 14] та ін. Узагальнюючи їх підходи, вважаємо, що з позиції ресурсної теорії, фінансове забезпечення розглядається як процес акумуляції та ефективного використання унікальних фінансових ресурсів (фінансового капіталу) та нефінансових активів (інтелектуального капіталу, репутації, технологій), які забезпечують стійку конкурентну перевагу. Для видавництв, фінансовий капітал є критичним для придбання ключових нематеріальних активів (авторських прав, ліцензій на переклад), які є рідкісними та важко імітованими ресурсами. ФЗ має бути спрямоване на забезпечення стратегічної гнучкості – здатності швидко реагувати на зміни попиту (наприклад, друк на вимогу) та інвестувати у нові канали дистрибуції (цифрові платформи). Таким чином, ФЗ є інструментом, що дозволяє видавництву перетворювати фінансові ресурси на унікальні компетенції.

Висвітленню теорії агентських відносин присвятили свої праці [15; 16; 17]. Агентська теорія пояснює виникнення конфліктів інтересів між власниками, акціонерами (тими хто володіє бізнесом) та тими хто керує ним (менеджерами). У ракурсі ФЗ книжкового ринку, цей конфлікт може виникати через:

1) інвестиційні рішення, коли менеджмент може віддавати перевагу менш ризикованим, але менш прибутковим проєктам (наприклад, перевидання класики замість інноваційних EdTech-проєктів), щоб уникнути особистої відповідальності за невдачу або уникнути ризику тощо;

2) при використання вільного грошового потоку надлишок грошових коштів може бути використаний неефективно (наприклад, для завищених адміністративних витрат) замість реінвестування у розвиток.

Відповідно до вище вказаної теорії, щоб досягти позитивного результату від фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі, необхідно побудувати систему фінансового контролю та систему фінансового

стимулювання застосовуючи KPI, опціони, бонуси тощо, які б сприяли збалансуванню інтересів команди менеджменту з інтересами власників підприємств у світлі цифровізації, впровадження інновацій та розвитку книжкової галузі.

Теорія структури капіталу стала частиною досліджень таких науковців [18; 19; 20; 21; 22; 23] Дмитрук В. О., Максимець Ю. В., Домбровська С. О., Пономарьов Д. Е., Лубкей Н. П., Погріщук Г. Б., Волощук Р. Є. та ін.

Слід вказати, що дана теорія, а, особливо модель Модільяні-Міллера та теорія компромісу (Trade-off Theory), є найбільш притаманною для визначення оптимального співвідношення між власним та позиковим капіталом. Теорія компромісу передбачає наступне: підприємство визначається зі структурою капіталу, знаходячи рівновагу між перевагами боргу (податкового) зважаючи на те, що відсотки зменшують оподатковувану базу та фінансовими витратами, що можуть створити ризик банкрутства. Для видавничих підприємств, що працюють стабільно, проте мають низькі маржинальні операційні потоки, варто зазначити, що виважене використання боргу (наприклад, через лізинг або факторинг) може вважатися виправданим у контексті зростання вартості.

У площині теорії ієрархії (Pecking Order Theory) підприємства віддають перевагу внутрішньому фінансуванню (реінвестований прибуток), потім боргу (кредити, облігації) і лише в останню чергу – зовнішньому власному капіталу (емісія акцій). Ця теорія добре пояснює поведінку більшості українських видавництв, які через високу вартість зовнішнього капіталу та недовіру до ринку акцій, максимально покладаються на реінвестований прибуток та амортизацію.

Об’єднання цих теоретичних підходів дає можливість розглядати фінансове забезпечення розвитку книжкового ринку те тільки в рамках процесу залучення фінансових ресурсів, але і як інструмент менеджменту на довготривалий період. Це сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності, зменшенню конфліктів між власником і менеджером та дозволяє оптимізувати

структуру капіталу, зважаючи, що діяльність підприємств книжкового ринку супроводжується специфічними ризиками.

Спираючись на ключові економічні теорії, що зазначені вище, перейдемо до розгляду сутності фінансового забезпечення діяльності та розвитку бізнес структур книжкової галузі, вважаємо, що сутність фінансового забезпечення в книжковій галузі полягає у збалансуванні його трьох основних складових:

- надходження фінансових ресурсів, які направляються з метою покриття поточних потреб та вкладення їх в інвестування відповідних проєктів;

- розподіл ресурсів, що включає направлення коштів за наступними напрямами: операційним (виробництво, логістика), інвестиційним (обладнання, мережі) та інноваційними(EdTech, цифрові платформи);

- аудит щодо ефективності розподілу коштів (KPI - Key Performance Indicators).

Специфіка фінансового забезпечення книжкового ринку визначається низкою галузевих особливостей, які відрізняють його від інших секторів економіки. Насамперед, це довгий виробничо-логістичний цикл та значний часовий лаг між інвестицією в інтелектуальний продукт (рукопис, переклад, дизайн) і моментом отримання грошового потоку від реалізації. Цей лаг може сягати від 6 до 18 місяців, що створює постійний ризик касових розривів та вимагає високої гнучкості в управлінні оборотним капіталом, на що вже вказувалося у попередньому підрозділі.

Поряд з цим, слід вказати, даний бізнес має досить високу частку інтелектуального капіталу, що проявляється у значних витратах на авторські права, переклади, редагування, які є нематеріальними активами, але суттєво впливають на конкурентоспроможність. Також видавнича діяльність суб’єктів господарювання даної галузі може стикатися з низькою оборотністю запасів (досить часто бувають випадки, коли значна частина тиражу залишається на складах, що «заморожує» оборотні кошти). Поряд з цим, слід означити

суттєвий елемент фінансового забезпечення – цифрова трансформація, що передбачає необхідність інвестування в розробку електронних та аудіокниг, а також у платформи для онлайн-продажів книжок та аналітики попиту на них.

Звідси, можна означити, що фінансове забезпечення діяльності підприємств книжкового ринку - це система управління, яка включає планування, казначейські операції (управління грошовими потоками, контроль за ліквідністю, планування руху грошових потоків, робота з банками, валютними ризиками та короткостроковими інвестиціями), управління ризиками та інструменти ринку капіталу, дія яких спрямована на мінімізацію вартості капіталу (WACC) та максимізацію рівня фінансової стійкості.

Ефективність фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку безпосередньо залежить від оптимальної структури капіталу, яка формується на основі різних джерел та за допомогою інструментів. Класифікація джерел фінансового забезпечення, представлена у табл. 1.5, що дозволяє систематизувати підходи до фінансування розвитку суб'єктів господарювання книжкового ринку.

Таблиця 1.5

Класифікація джерел фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку

Класифікаційна ознака	Вид забезпечення	Характеристика та приклади для книжкового ринку
За джерелом походження	Власні (внутрішні)	Реінвестований прибуток, амортизаційні відрахування, внутрішні резерви. Приклад: спрямування прибутку від бестселера на фінансування ризикової, але стратегічно важливої лінійки нон-фікшн (книги на основі реальних фактів, подій тощо) або на модернізацію IT-інфраструктури.
	Залучені (зовнішні)	Банківські кредити, емісія облігацій, лізинг, факторинг, венчурний капітал. Приклад: кредитування книготорговельної мережі під відкриття нових локацій або закупівлю великого тиражу.

Закінчення табл. 1.5

Класифікаційна ознака	Вид забезпечення	Характеристика та приклади для книжкового ринку
За інструментом	Традиційні	Коротко- та довгострокові банківські кредити, емісія боргових зобов'язань. Характеризуються високою вартістю та вимогами до застави.
	Альтернативні	Лізинг обладнання, факторинг дебіторської заборгованості (продаж неоплачених-рахунків фактур (дебіторська заборгованість) фінансовій установі зі знижкою, щоб отримати «негайні» кошти, краудфандинг (метод збору коштів від великої кількості людей для реалізації ідей, проекту, бізнесу), конвертовані позики (позика, яка може бути перетворена на частку в капіталі компанії (акції). Набувають особливого значення для малого та середнього бізнесу (далі – МСБ) та інноваційних проєктів.
За формою підтримки	Державні	Прямі асигнування, закупівлі для бібліотек, пільгове ПДВ, гранти (зокрема від Українського інституту книги - УІК). Наприклад: фінансування соціально значущих видань.
	Приватні/ Меценатські	Фінансова допомога фондів, меценатів на випуск певної книжкової продукції, що має масовий попит.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

На наш погляд, альтернативні інструменти фінансового забезпечення функціонування підприємств книжкового бізнесу потребують більш ширшого розгляду, зважаючи на виклики сьогодення, які досить часто призводять до негативних чинників впливу на економічну і соціально культурну складову книжкового ринку, що досліджується і, альтернативні інструменти зазвичай можуть бути виходом із ситуації, що складається в результаті таких впливів.

Звернімося до з'ясування, що представляє собою факторинг як інструмент управління оборотним капіталом. Загально відомо, що факторинг – це продаж права вимоги дебіторської заборгованості фінансовій установі, і виступає досить важливим інструментом для видавництв та дистриб'юторів

[30; 31; 32; 33; 34]. В умовах, коли книготорговельні мережі надають відстрочку платежу, що може сягати 60–120 днів, факторинг дозволяє скоротити грошовий цикл та прискорити оборотність капіталу.

Слушним є визначення факторингу «як робота фактора», справа купівлі боргів або надання грошей у борг під заставу торгових боргів. Факторинг можна визначити як договір, згідно з яким фактор має надати принаймні дві послуги, а саме: фінансування, ведення рахунків, стягнення дебіторської заборгованості та захист від кредитних ризиків» вчених Петренко В., Карнаушенко А., Боровік Л., що представили цю дефініцію на основі узагальнення підходів вчених-економістів [24].

Теоретичне осмислення підходів різних авторів (табл. 1.6) пропонуємо визначення факторинг трактувати як комплексну фінансову операцію, що полягає у відступленні постачальником (клієнтом) права грошової вимоги за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги спеціалізованій фінансовій установі (фактору), яка, у свою чергу, забезпечує фінансування клієнта, управління дебіторською заборгованістю, інкасацію платежів та, за необхідності, страхування від ризику неплатежу. Таке визначення, на наш погляд, відображає сутність факторингу як інструменту фінансового посередництва, що поєднує кредитну, розрахункову, облікову й страхову функції, спрямовані на підтримку ліквідності підприємства та мінімізацію фінансових ризиків.

Узагальнення цих теоретичних підходів представлено у табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Узагальнення теоретичних підходів до трактування «факторингу»

Автор	Сутність визначень
Дафф В.	Факторинг – це метод фінансування, при якому фірма продає свої торгові борги з дисконтом фінансовій установі [33]
Фурман І. В.	Факторинг (від англ. factor – маклер, посередник, агент) – це банківська операція, суть якої полягає в придбанні банком (фактором) у постачальника (продавця) права вимоги у грошовій формі на дебіторську заборгованість покупців за відвантажені їм товари (виконані роботи, надані послуги), з прийняттям ризику виконання такої вимоги, а також приймання платежів [26, с. 351]

Продовження табл. 1.6

Автор	Сутність визначень
Шабанова О.	Факторинг - комплексна фінансова операція, що включає в себе придбання банком (чи фактор-фірмою) права вимоги щодо виплати за фінансовими зобов'язаннями, що виникли між контрагентами в процесі реалізації продукції, з метою поповнення оборотних коштів постачальника та може супроводжуватися веденням бухгалтерського обліку постачальника, управлінням дебіторською заборгованістю та страхуванням постачальника від фінансових ризиків [27, с. 150]
Внукова Н. М.	Факторинг- це комплекс фінансових послуг, що надаються клієнтові фактором, та факторингові операції, що комплексно поєднують кредитну операцію і посередницько-комісійні послуги [28, с. 36].
Момот Л. В.	Факторинг – це банківська операція чи комплекс послуг, наданих клієнту спеціалізованою компанією (фактором) в обмін на передачу дебіторської заборгованості (обов'язковим є перехід права власності на дебіторську заборгованість) [30, с. 101–102].
Добровольська О. В.	Факторинг – це комплекс фінансових послуг, що полягають у передачі права вимоги коштів (дебіторської заборгованості) за поставлену продукцію або наданні послуги банку (фактора) в одержання постачальником негайної оплати [29, с.158].
Козакова М. О.	Факторинг – це унікальний фінансовий інструмент, який може ефективно вирішувати велику кількість завдань та проблем, що стоять перед підприємством: економічні, фінансові, продажу та маркетингові [25, с. 56].
Дубина М. В., Жаворонок А. В., Дубина П. В.	Факторингова послуга – вид фінансової послуги, нематеріальний результат взаємодії між суб'єктами в процесі задоволення з метою отримання доходу одним учасником (виробником факторингової послуги) потреби в додаткових фінансових ресурсах іншого (споживача факторингової послуги, клієнта), що реалізується шляхом викупу достроково несплаченої дебіторської заборгованості з дисконтом за власний рахунок з подальшим її отриманням від боржника в обумовлений період. [11, с. 135]

Закінчення табл. 1.6

Автор	Сутність визначень
Петренко В., Карнаушенко А., Боровік Л.	Визначення факторингу «як робота фактора», справа купівлі боргів або надання грошей у борг під заставу торгових боргів. Факторинг можна визначити як договір, згідно з яким фактор має надати принаймні дві послуги, а саме: фінансування, ведення рахунків, стягнення дебіторської заборгованості та захист від кредитних ризиків» [24].
Визначення автора	*Факторинг – це комплексна фінансова операція, що полягає у відступленні постачальником (клієнтом) права грошової вимоги за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги спеціалізованій фінансовій установі (фактору), яка, у свою чергу, забезпечує фінансування клієнта, управління дебіторською заборгованістю, інкасацію платежів та, за необхідності, страхування від ризику неплатежу.*

Джерело: складено за результатами дослідження

Слід зазначити, що застосування факторингу дозволяє видавництву отримати до 80–90% суми поставки одразу, що має безпосередній позитивний вплив на показник оборотності оборотного капіталу та операційний грошовий потік (OCF). Це особливо актуально для середніх видавництв, які мають обмежений доступ до традиційних кредитних ліній.

Наступним важливим інструментом фінансового забезпечення будь-якого господарюючого суб'єкту виступає лізинг, як механізм, за допомогою якого можна модернізувати основний капітал. Зважаючи, що поліграфія є однією з найбільш капіталомістких складових книжкового бізнесу, за допомогою лізингу (фінансового та оперативного) можна придбати дороговартісне обладнання (друкарські машини, станки (наприклад, різальні комплекси) тощо).

Поряд з цим, слід зазначити, що фінансовий лізинг дає можливість суб'єкту господарювання використовувати основні засоби виробництва тощо певний період часу з подальшим викупом. Останнє сприяє зменшенню фінансового навантаження на бюджет підприємства. Якщо розглядати оперативний лізинг, то це форма оренди, за якої лізингоотримувач

користується майном протягом короткого строку без переходу права власності, а після завершення договору, майно повертається лізингодавцю. Позитивна складова цієї оренди для книжкової галузі полягає в тому, що можна технічні інновації швидко застосувати, наприклад в поліграфії і т. ін. без довгострокових зобов'язань.

Крім того, важливо означити переваги лізингу, що полягають у зменшенні обсягів початкових витрат, тобто не потрібно вилучати одноразово значні кошти з обороту компанії. Також використання лізингових операцій покращує ліквідність підприємства (можливість зберегти кредитні лінії для інших потреб). Варто вказати і на податкові переваги: є певні можливості до витрат (в залежності від умов договору) включати лізингові платежі, що зменшить оподатковувану базу.

Також варто зазначити ще кілька фінансових інструментів, а саме: венчурне фінансування, EdTech-сегмент, краудфандинг тощо.

Венчурний капітал та ангельські інвестиції орієнтовані на інноваційні проєкти з високим потенціалом зростання. У книжковій галузі це стосується переважно EdTech-стартапів (сфера освітніх технологій, тобто частина ринку, де створюють та використовують цифрові інструменти для навчання), платформ аудіо- та електронних книг, а також систем аналітики для з'ясування рівня та обсягів попиту.

Венчурне фінансування не лише дає можливість отримати капітал, але й приносить менторство, зв'язки та компетенції з масштабування, що є важливим для інноваційних бізнес-моделей. Хоча ринок венчурного фінансування EdTech є волатильним [35], успішні інвестиції мають значний вплив на показники чистої приведеної вартості (NPV) та внутрішньої норми рентабельності (IRR) інноваційних проєктів.

Краудфандинг виконує функцію фінансового забезпечення разом з функцією оцінювання попиту. Він дозволяє наперед фінансувати виробничий процес за рахунок коштів споживачів. Це дає можливість мінімізувати фінансові ризики книжкових підприємств. Крауфандинг ефективний для

видань специфічної тематики, високоякісних ілюстрованих видань мистецького спрямування та монографій, в яких поглиблено висвітлюється окрема спеціалізована тема чи проблема, що орієнтована на науковців відповідної галузі.

Також слід відмітити, що «платформи краудфандингу можна використовувати не тільки для залучення зовнішнього фінансування, а й для перевірки бізнес-ідеї на життєздатність та затребуваність на ринку, для виходу на іноземні ринки, також як інформаційний привід для привернення уваги медіа, спонсорів, інвесторів чи бізнес-янголів до проєкту (організації). Краудфандинг, навіть інституційний, слід використовувати як додаткове джерело доходу організації чи зовнішній капітал для старту проекту» [36].

Фінансове забезпечення розвитку підприємств книжкового ринку України не може бути розглянуте поза контекстом повномасштабної військової агресії та пов'язаних з нею геополітичних чинників. Ці чинники виступають як потужні детермінанти, що кардинально змінюють фінансові потоки, ризики та стратегії управління капіталом (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Чинники як детермінанти, що змінюють фінансові потоки, ризики та стратегії управління капіталом

Чинники	Наслідок /До чого призводять	Сутність та пояснення негативних ефектів
Вплив на джерела фінансування.	Зростання вартості капіталу.	Війна призвела до різкого підвищення облікової ставки Національного банку України, що безпосередньо підвищило вартість традиційного банківського кредитування. Це змусило видавництва ще більше покладатися на внутрішні джерела (реінвестований прибуток) та альтернативні інструменти (факторинг, краудфандинг).

Закінчення табл. 1.7

Чинники	Наслідок /До чого призводять	Сутність та пояснення негативних ефектів
Зміна пріоритетів державного фінансування.	Вплив на операційну діяльність та ризики.	Державний бюджет було перепрофільовано на потреби оборони та безпеки. Останнє вплинуло на зменшення фінансування культурних заходів, закупівлю книжкової продукції для бібліотек та направлення коштів на фінансування гранти УІК. Це створило ситуацію щодо залучення коштів недержавних установ з метою підтримки діяльності галузі.
Інвестиційний ризик.	Військові дії значно підвищили інвестиційний ризик.	Це вплинуло на призупинення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та венчурного фінансування, за винятком EdTech-проєктів, які сприяють організованому процесу просторового переміщення діяльності.
Логістичні та виробничі ризики.	Знищення обладнання поліграфічних підприємств, руйнування логістичних шляхів та наявність ризиків, пов'язаних з доставкою, вплинули на зростання собівартості продукції.	Для виправлення даного становища в книжковій галузі виникає потреба у страхуванні воєнних ризиків та розширенні видів діяльності чи перенесення частини виробництва за кордон.
Зміна структури попиту.	Поряд зі зростанням попиту на українську книжкову продукцію – зниження купівельної спроможності населення.	Виникає потреба у впровадженні гнучкого ціноутворення на підприємствах книжкового бізнесу та широкого використання передзамовлень з метою мінімізації ризиків у випадку нереалізованих тиражів.
Геополітичне регулювання	Законодавчі обмеження на ввезення та розповсюдження видавничої продукції з країни-агресора (Закон № 2309-IX) створили вільний ринковий простір, який українські видавництва мають фінансово забезпечити.	Це вимагає значних інвестицій у розширення портфеля, переклади та друк.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

В результаті впливу вище вказаних чинників фінансове забезпечення підприємств книжкового ринку стикається з низкою системних проблем, а саме: недосконаліть та обмеженість державного фінансування; висока вартість та обмежена доступність традиційного капіталу; проблема касових розривів та дебіторської заборгованості; кадрові та інноваційні обмеження.

Щодо недосконалості та обмеженості державного фінансування, варто вказати, що хоча Український інститут книги (УІК) та програми пільгового ПДВ є важливими механізмами, їхній обсяг та стабільність залишаються недостатніми. В умовах пріоритетного фінансування оборони, бюджетні асигнування на культуру та книговидання є вкрай обмеженими [37]. Звідси, державна підтримка не може повною мірою компенсувати високі ризики галузі.

Наступна проблема полягає у високовартосності капіталу та обмеженості доступу до кредитування. Банки обмежено надають кредити малим та середнім підприємствам книжкової галузі через перестороги щодо застави цих підприємств. Поряд з цим нематеріальні активи мають досить низьку оцінку. Останнє сприяє тому, що книжкові підприємства використовують внутрішні джерела або короткострокові позики.

Третя проблема - проблема касових розривів та дебіторської заборгованості. Тривалі відстрочки платежів від книготорговельних мереж (до 120 днів) створюють постійний дефіцит оборотних коштів. Хоча факторинг частково вирішує цю проблему, проте однак потребує додаткових витрат, що знижує прибутковість видавництв.

І остання - кадрові та інноваційні обмеження. Нестача кваліфікованих фінансових менеджерів, здатних ефективно використовувати складні інструменти (венчур, лізинг, хеджування ризиків), а також недостатня цифрова зрілість багатьох гравців ринку обмежують їхню здатність залучати інноваційне фінансування.

Звідси, на наш погляд, фінансове забезпечення в умовах воєнного часу має бути спрямоване на збереження кадрового, інтелектуального потенціалу

та на підготовку до післявоєнного відновлення. Ключові фінансові стратегії повинні ґрунтуватися на: залученні міжнародної фінансової допомоги (приймати активну участь у програмах відновлення, що фінансуються міжнародними донорами та фінансовими інституціями). Поряд з цим, варто збільшити розвиток експортного потенціалу через фінансування перекладів та промоції української книги за кордоном для залучення валютної виручки. Не менш значимою складовою фінансового відновлення виступає створення резервних фондів з метою формування фінансових резервів для швидкого відновлення у разі пошкодження активів.

Звідси, виклики, пов’язані зі змінами в геополітичному просторі, військова агресія – це найбільш вагомі чинники, що чинять вплив на фінансову стабільність книжкового ринку і, звідси, виникає потреба у суб’єктів діяльності книжкової галузі проведення заходів щодо адаптації до зовнішніх викликів, знівелюванню ризиків та впровадженню інновацій щодо залучення фінансових ресурсів тощо.

Водночас слід підкреслити, що ефективне фінансове забезпечення розвитку підприємств книжкового ринку неможливе без інтегрованої системи управління фінансовими ризиками та застосування методів сценарного планування. В умовах високої волатильності ринку, спричиненої геополітичними та макроекономічними чинниками, ці елементи стають стратегічними.

Перш за все, виникає потреба в ідентифікації та класифікації фінансових ризиків. Для підприємств книжкового ринку ключовими фінансовими ризиками є: ризик ліквідності, пов'язаний з нездатністю своєчасно погашати поточні зобов'язання через тривалі відстрочки платежів (дебіторська заборгованість) та повільну оборотність запасів; кредитний ризик - ризик неповернення коштів від книготорговельних мереж або дистриб'юторів; валютний ризик виникає при закупівлі авторських прав та поліграфічних матеріалів за кордоном (в євро або доларах) та продажу продукції за гривню;

інвестиційний ризик – це ризик нерентабельності нових видавничих проєктів або інвестицій у дороге обладнання.

Далі необхідно визначитися з інструменти управління ризиками в системі фінансового забезпечення, де воно має включати інструменти, спрямовані на мінімізацію цих ризиків:

- факторинг (є прямим інструментом управління ризиком ліквідності та кредитним ризиком, оскільки перекладає відповідальність за інкасацію дебіторської заборгованості на фінансового агента;
- хеджування - суть якого полягає у укладенні форвардних контрактів або використання опціонів з метою здійснення управління валютних ризиків, що може виникати при закупівлі відповідних прав, що має місце у книжковій індустрії та матеріалів для видавництв і т. п.;
- оперативний лізинг - мінімізує інвестиційний ризик, пов'язаний з технологічною застарілістю обладнання, оскільки дозволяє швидко замінювати активи;
- краудфандинг/передзамовлення - використання даного фінансового інструменту створює умови щодо зменшення ризику, пов’язаного з інвестуванням у видання нових продуктів. Це пов’язано з тим, що краудфандинг підтверджує рівень попиту на дану продукцію ще до початку виробництва.

Розглянемо з цього приводу сценарне фінансове планування, що передбачає розробку фінансових моделей для трьох основних сценаріїв: песимістичного, базового та оптимістичного. Песимістичний сценарій включає різке падіння продажів (наприклад, на 30%), зростання дебіторської заборгованості та зростання вартості капіталу. Фінансове забезпечення має передбачати резервні кредитні лінії та фонди покриття касових розривів. Базовий сценарій відображає найбільш вірогідний розвиток подій. ФЗ орієнтується на оптимальну структуру WACC (більш детально буде розглянуто в наступному підрозділі даної роботи) та планове реінвестування прибутку. Оптимістичний сценарій передбачає значне зростання попиту

(наприклад, на 50%) та успішне залучення зовнішнього фінансування. Фінансове забезпечення має бути готовим до швидкого масштабування виробництва та логістики, використовуючи лізинг та оперативні кредити.

Використання планування командою менеджерів книжкових підприємств створює умови щодо прийняття дієвих управлінських рішень стосовно прийомів, методів фінансового забезпечення. Це сприяє гнучкості при зіткненні з зовнішніми негативними чинниками. Також є одним зі шляхів досягнення позитивного ефекту у фінансовому менеджменті при в умовах непередбачуваності.

Узагальнюючи результати дослідження вітчизняних вчених та практиків вважаємо, що перспективи ФЗ книжкового ринку України пов'язані з двома основними векторами: євроінтеграцією та цифровою трансформацією.

Вступ до ЄС відкриє доступ до фондів, до європейських фінансових програм (Horizon Europe та Creative Europe), які можуть стати потужним джерелом фінансування інноваційних та експортно-орієнтованих проєктів [38].

Зростання попиту на електронний та аудіоконтент, а також на освітні технології (EdTech) створює сприятливі умови для залучення венчурного капіталу. Видавництва, які інвестують у цифрову трансформацію, матимуть перевагу у залученні приватних інвестицій [39; 40; 41].

Використання коштів благодійних фондів, громадських об’єднань тощо та корпоративної соціальної відповідальності (далі - КСВ) безпосередньо підприємств книжкової галузі також може сприяти фінансуванню видань, що мають суспільну цінність незалежно від їх прибутковості.

Узагальнюючи, фінансове забезпечення підприємств книжкового ринку України потребує переходу від реактивного управління до проактивного фінансового планування, що базується на диверсифікації джерел, активному використанні альтернативних інструментів та ефективній взаємодії з державою та міжнародними фінансовими інституціями [42; 43].

1.3. Методичні підходи до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі

У вище викладеному матеріалі робився наголос про те, що позитивний результат від фінансового забезпечення суб'єктів діяльності книжкової галузі визначається як обсягом залучених підприємством фінансових ресурсів так і співвідношенням кінцевих економічного і соціально-культурного результатів до задіяних ресурсів, обов'язково враховуючи при цьому ризики.

Ключові фінансові показники, які відображають вплив фінансового забезпечення:

- оборотність капіталу, що засвідчує прискорення завдяки факторингу та ефективному управлінню запасами;
- WACC (середньозважена вартість капіталу) - оптимальна структура фінансування мінімізує WACC, що підвищує чистий прибуток;
- NPV ((Net Present Value) - чиста приведена вартість показує, скільки проект принесе або втратить грошей у теперішній вартості;
- IRR - (Internal Rate of Return) - внутрішня норма рентабельності показує максимально допустиму вартість капіталу для проекту [154].

В табл. 1.8 представлено вплив інструментів фінансового забезпечення на ключові фінансові показники.

Таблиця 1.8

Вплив інструментів фінансового забезпечення на ключові фінансові показники

Інструмент фінансового забезпечення	Фінансовий показник	Вплив	Обґрунтування
Факторинг	Оборотність оборотного капіталу	Зростання	Скорочення грошового циклу за рахунок швидкої інкасації дебіторської заборгованості.
Лізинг	Ліквідність, WACC	Покращення, Зниження	Збереження кредитних ліній (дозволяє не витрачати великі кошти одразу), завдяки розтягуванню платежів впливає на зниження WACC і інвестиційне навантаження.

Закінчення табл. 1.8

Інструмент фінансового забезпечення	Фінансовий показник	Вплив	Обґрунтування
Венчурний капітал	NPV, IRR	Значне зростання	Фінансування високоризикових, але високоприбуткових інноваційних проєктів.
Краудфандинг	Ризик проєкту, OCF*	Зниження, Зростання	Авансування виробництва коштами споживачів, тестування попиту.
Державні гранти	Собівартість, Рентабельність	Зниження, Зростання	Безповоротне фінансування, що зменшує фінансове навантаження на видавця.

*Примітка: *OCF - це гроші, які бізнес отримує від основної операційної діяльності, тобто від того, чим компанія займається щоденно: продажі, надання послуг тощо*;

Джерело: складено на основі джерел [44; 45; 46; 47].

Ефективне фінансове забезпечення створює умови щодо стабільної діяльності та розвитку підприємств книжкової галузі, завдяки збалансуванню обсягів активів і обсягів фінансових джерел у тривалій перспективі. Поряд з цим на позитивні результати діяльності підприємства впливає також оптимальність співвідношення власного і позикового капіталу.

Узагальнюючим показником, що відображає вартість залучення фінансових ресурсів та рівень фінансового забезпечення підприємства, є середньозважена вартість капіталу. Цей показник характеризує мінімальний рівень прибутковості, який підприємство має забезпечити для покриття витрат на власний і позиковий капітал. Чим нижчою є середньозважена вартість капіталу, тим вищим є рівень фінансової стійкості підприємства; вплив фінансових ризиків зменшується і, звичайно, конкурентоспроможність підприємства на ринку значно збільшується.

Середньозважена вартість капіталу визначається за формулою:

$$\text{СВК} = \left(\frac{E}{V} \times R_e\right) + \left(\frac{D}{V} \times R_d \times (1 - T)\right) \qquad (1.1)$$

де:

E – обсяг (сума) власного капіталу підприємства;

D – обсяг (сума) позикового капіталу підприємства;

V – загальна вартість капіталу підприємства (E + D);

R_e – вартість (ціна) власного капіталу, тобто норма прибутковості, яку очікують власники;

Rd – вартість (ціна) позикового капіталу до оподаткування;

T – ставка податку на прибуток підприємств.

Слід зазначити, що E і D свідчать, скільки капіталу залучено, а R_e і Rd - вартість цього капіталу.

Розглянемо моделювання впливу інструментів фінансового забезпечення на середньозважену вартість капіталу умовного видавництва, для якого проаналізовано два сценарії фінансування: базовий та оптимізаційний (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Характеристика сценаріїв фінансування умовного підприємства книжкової галузі

Показник	Базовий сценарій	Сценарій оптимізації
Власний капітал	60 млн грн	60 млн грн
Позиковий капітал	40 млн грн (банківський кредит)	40 млн грн (20 млн – кредит, 20 млн – факторинг/лізинг)
Загальний капітал	100 млн грн	100 млн грн
Вартість власного капіталу	20 %	20 %
Вартість банківського кредиту	25 %	25 %
Вартість факторингу / лізингу	–	18 %
Ставка податку на прибуток	18 %	18 %

Джерело: розраховано автором

Нижче представлено розрахунки середньозваженої вартості капіталу за базовим сценарієм. Слід зазначити, що у базовому сценарії позиковий капітал

підприємства формується виключно за рахунок банківського кредиту з високою вартістю залучення.

$$\text{СВК}_{\text{баз}} = \left(\frac{60}{100} \times 0{,}20\right) + \left(\frac{40}{100} \times 0{,}25 \times (1 - 0{,}18)\right)$$

$$\text{СВК}_{\text{баз}} = 0{,}12 + (0{,}10 \times 0{,}82) = 0{,}12 + 0{,}082 = 0{,}202$$

Вище вказані розрахунки свідчать, що середньозважена вартість капіталу дорівнює 20,2 %. Це показник за базовим сценарієм.

Здійснено розрахунки за сценарієм оптимізації, де позиковий капітал складається з різних джерел - з банківського кредиту та факторингу чи лізингу. Останнє (альтернативні джерела банківському кредиту) сприяє зменшенню показника середньої вартість зовнішніх фінансових ресурсів.

Середня вартість позикового капіталу визначається таким чином:

$$R_{d(opt)} = \left(\frac{20}{40} \times 0{,}25\right) + \left(\frac{20}{40} \times 0{,}18\right)$$

$$R_{d(opt)} = 0{,}125 + 0{,}09 = 0{,}215$$

Далі розрахуємо середньозважену вартість капіталу:

$$\text{СВК}_{\text{опт}} = \left(\frac{60}{100} \times 0{,}20\right) + \left(\frac{40}{100} \times 0{,}215 \times (1 - 0{,}18)\right)$$

$$\text{СВК}_{\text{опт}} = 0{,}12 + (0{,}086 \times 0{,}82) = 0{,}12 + 0{,}07052 = 0{,}19052$$

Таким чином, у результаті оптимізації структури фінансування середньозважена вартість капіталу зменшується до 19,05 %.

Підводячи підсумки вище означених розрахунків, можна зробити висновки, що різнорідні джерела фінансування та використання факторингу чи лізингу сприятимуть зменшенню вартості капіталу бізнес-структури. Зменшення середньої вартість капіталу на 1,15 відсоткових пунктів, сприяє зменшенню витрат підприємства на залучення коштів. Відповідно до цього, бізнес-структура з меншим прибутком має можливості до покриття витрат. Це зменшує фінансові ризики і веде до зміцнення фінансової спроможності підприємства книжкової галузі.

Звідси, результативне фінансове забезпечення є ефективним інструментом управління щодо вартості капіталу. Останнє свідчить про потребу і вигоду в застосуванні факторингу чи лізингу у практичну діяльність суб’єктів господарювання книжкової галузі.

Поряд з цим, необхідно вказати, що результативність фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі потрібно визначати як за допомогою інтегрального показника середньозваженої вартості капіталу, так і на основі діагностики фінансових коефіцієнтів за певний проміжок часу, які свідчать про ліквідність, рентабельність та платоспроможність підприємств книжкової галузі.

Дослідимо як фінансове забезпечення впливає на коефіцієнти ліквідності підприємств.

Коефіцієнти ліквідності (коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності) показують здатність підприємства покривати свої короткострокові зобов'язання за рахунок оборотних активів.

З’ясуємо вплив на коефіцієнти ліквідності при застосуванні факторингу. Активне використання факторингу має прямий позитивний вплив на коефіцієнти ліквідності. Продаж дебіторської заборгованості перетворює найменш ліквідну частину оборотних активів (рахунки до отримання) на найбільш ліквідну (грошові кошти). Це значно підвищує коефіцієнт швидкої ліквідності (Acid-Test Ratio), оскільки грошові кошти можуть бути негайно використані для погашення поточних зобов'язань, на відміну від дебіторської заборгованості, термін погашення якої може сягати 120 днів.

Означимо вплив на коефіцієнти ліквідності при використанні лізингу. Оперативний лізинг, на відміну від фінансового, не відображається як довгострокове зобов'язання на балансі (за умови дотримання певних стандартів обліку), що зберігає коефіцієнти ліквідності на високому рівні. Фінансовий лізинг, навпаки, збільшує довгострокові зобов'язання, але оскільки він фінансує основні засоби, його вплив на поточну ліквідність є опосередкованим.

Також варто дослідити вплив фінансового забезпечення на коефіцієнти рентабельності.

Коефіцієнти рентабельності (рентабельність активів – ROA, рентабельність власного капіталу – ROE, рентабельність продажів – ROS) відображають ефективність використання ресурсів та прибутковість діяльності.

На рентабельність впливають державні гранти та пільги. Гранти Українського інституту книги (далі УІК) та пільгове оподаткування (наприклад, пільгове ПДВ) є безповоротним фінансуванням, яке зменшує собівартість видавничої продукції. Це призводить до зростання рентабельності продажів (ROS) та рентабельності активів (ROA), оскільки прибуток зростає незалежно від збільшення активів чи витрат, тобто не пропорційно до зростання їх показників.

При використанні венчурного фінансування варто зазначити, що венчурний капітал може не мати миттєвого позитивного впливу на ROS (через високі інвестиції в інновації), він має потенціал для експоненційного зростання ROE у довгостроковій перспективі. Слід вказати, що експоненційне зростання - це зростання, при якому чим більше значення, тим швидше воно росте, тобто один рік зростання склало 10 відсотків, а на другий рік – 20 відсотків і т. д. Успішний EdTech-проєкт, профінансований венчуром, може забезпечити значний приріст прибутку на одиницю власного капіталу.

При застосуванні факторингу необхідно зважати на те, що факторинг має свою вартість (комісію), його позитивний вплив на оборотність активів (Asset Turnover) часто перевищує витрати. Згідно з моделлю Дюпона, зростання оборотності активів, спричинене факторингом, призводить до зростання ROA та, відповідно, ROE [48].

Проаналізуємо вплив фінансового забезпечення на коефіцієнти платоспроможності (фінансової стійкості). Коефіцієнти платоспроможності (коефіцієнт фінансового важеля, коефіцієнт покриття відсотків) показують здатність підприємства обслуговувати свої довгострокові зобов'язання. Відповідно до теорії структури капіталу і, як показано вище у даній роботі,

оптимізація структури капіталу через диверсифікацію позикових джерел (залучення лізингу та факторингу замість банківського кредиту) дозволяє знизити WACC. Це зменшує фінансове навантаження і, звісно, підвищує платоспроможність.

Оцінимо застосування краудфандингу. Зважаючи на те, що краудфандинг та передзамовлення є формою безборгового фінансування, вони не збільшують фінансовий важіль (Debt-to-Equity Ratio) і, відповідно, зміцнюють платоспроможність підприємства, що сприяє стійкості суб'єкта господарювання до зовнішніх викликів. Більш наочно вплив інструментів фінансового забезпечення на основні фінансові коефіцієнти підприємства представлено в табл. 1.10.

Таблиця 1.10

Вплив інструментів фінансового забезпечення на основні фінансові коефіцієнти підприємства

Інструмент фінансового забезпечення	Коефіцієнт ліквідності	Коефіцієнт рентабельності	Коефіцієнт платоспроможності
Факторинг	Значне зростання (швидка ліквідність)	Зростання (через оборотність активів)	Нейтральний/ Позитивний
Оперативний Лізинг	Нейтральний/ Позитивний	Нейтральний	Нейтральний
Державні Гранти	Нейтральний	Значне зростання (ROS, ROA)	Нейтральний
Венчурний Капітал	Нейтральний	Потенційне зростання (ROE)	Позитивний (збільшення власного капіталу)
Краудфандинг	Нейтральний/ Позитивний	Нейтральний	Зміцнення (безборгове фінансування)

Джерело: складено автором за результатами дослідження

Підсумовуючи вище викладене, слід зазначити, що позитивний ефект від фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі можливе при використанні множини фінансових інструментів, застосування яких

сприятиме накопиченню фінансових ресурсів і, при цьому, вплине на підвищення фінансових показників. Останнє створить умови для інвестиційної привабливості підприємств галузі, що досліджується.

Досить важливо, в рамках означеної теми дисертації, розглянути як ефективність фінансового забезпечення пришвидшує процес впровадження у підприємства книжкової галузі інновацій та цифровізації. Зважаючи на виклики з якими стикаються бізнес структури будь-якої галузі, досить значимим в умовах сьогодення є направлення коштів на оцифрування певних видів послуг і застосування інноваційних складових, що забезпечить ефективну діяльність як на оперативному рівні, так і на довгостроковому рівні. Це, у свою чергу, підвищить конкурентоспроможність підприємств книжкової галузі.

Дослідимо окремі аспекти фінансування інновацій у книжковому бізнесі (табл. 1.11) зважаючи на те, що у книговиданні - це розробка нових форматів (аудіокниги, інтерактивні видання), впровадження нових технологій (Print-on-Demand, автоматизований переклад) та розвиток цифрових каналів збуту (власні e-commerce платформи), про що зазначали ряд вчених [49; 50; 51; 52; 53; 54] і сам автор даної роботи [55].

Таблиця 1.11

Фінансове забезпечення впровадження інновацій у діяльність підприємств книжкового ринку

Застосування інноваційних складових	Основні інструменти фінансового забезпечення	Фінансовий результат
Розробка EdTech-платформ	Венчурний капітал, інвестиції бізнес-ангелів	Високий IRR, потенційне зростання ROE
Впровадження PoD	Оперативний лізинг, реінвестований прибуток	Зниження операційних витрат, зростання ROS
Омніканальність збуту	Кредитні лінії, реінвестований прибуток	Зростання LFL-продажів, прискорення оборотності запасів
Фінансування перекладів	Гранти УІК, меценатство	Зниження собівартості, розширення ринку

Джерело: розраховано за результатами дослідження

Таким чином, застосування венчурного фінансування є досить ефективним виходом при фінансування впровадження у діяльність суб'єктів господарювання книжкової галузі інновацій, що пов'язані з досить високим рівнем ризику (наприклад, при використанні EdTech - цифрових технологій у навчанні). Слід зазначити, що інвестори, які використовують венчурне фінансування, передбачають отримання високого показника внутрішньої норми рентабельності (IRR) і, звісно, розширення частки книжкового ринку. Це спонукатиме видавничі підприємства до збільшення продуктів заснованих на цифровізації.

Доцільно вказати, що видавничі підприємства, що є прихильниками ієрархічної парадигми (Pecking Order Theory), реінвестований прибуток направляють на модернізацію обладнання, маркетинг, розширення виробництва тощо.

Розглянемо як визначається рівень цифрової зрілості та її вплив на фінансові показники підприємств книжкової галузі. Так, цифрова зрілість підприємства, що вимірюється рівнем автоматизації процесів, використанням даних та омніканальністю збуту (продаж онлайн, офлайн, через соцмережі тощо на рівних умовах), має прямий вплив на фінансові показники, що відображаються у зниженні операційних витрат. Інвестиції у технології Print-on-Demand (PoD), що фінансуються через лізинг або реінвестований прибуток, дозволяють мінімізувати ризики нереалізованих тиражів та знизити витрати на зберігання. Це безпосередньо підвищує рентабельність продажів (ROS).

Як вже зазначалося, що повномасштабне вторгнення рф на нашу країну позначалося вкрай негативно [56; 58; 59; 60]. Зупинимося на підвищенні ефективності маркетингу, а саме: використання Big Data та аналітики попиту, що фінансується через інноваційні фонди, дозволяє точніше спрогнозувати тиражі та вирішення питання щодо зменшення маркетингових витрат на одиницю продукції.

Завдяки застосуванню e-commerce платформ, а також синтез продажів, як онлайн так і офлайн (LFL продажі), досить швидко здійснюється розвиток книжкової галузі.

Звідси, фінансове забезпечення розвитку книжкової галузі, особливо при розробці і впровадженні певних стратегічних складових, має бути спрямоване на фінансування створення і впровадження інновацій, де кошти, залучені через диверсифіковані джерела, інвестуються у цифрову трансформацію [57], що, у свою чергу, впливає на фінансові показники та забезпечує стійкий розвиток підприємства.

Висновки до розділу 1

1. Доведено, що книжкова галузь є складною економічною і соціальною системою, що базується на економічних, правових, організаційних та соціокультурних відносинах, що мають місце при формуванні, виробництві, розповсюдженні і споживанні продукції та послуг галузі, що досліджується. Книга має як фізичну складову товару так і культурну цінність, останнє передбачає, з метою ефективної діяльності, застосування державної підтримки.

2. Досліджено, що розвиток книжкової галузі можливий за рахунок застосування технологій паралельно зі зміною процесів у суспільстві, де останнє, віддзеркалилося у переході, а саме: від рукописного видання, до промислового, а нині до цифрового. На розвиток вітчизняної книжкової галузі вплинули історичні, політичні та безпекові фактори. В сучасних умовах, при потребі суспільства до національної самоідентичності під час війни, зросла потреба україномовного контенту, цифрових продуктів тощо.

3. Доведено, що функціонування книжкового ринку забезпечується взаємодією його економічних та соціокультурних функцій, реалізація яких можлива лише за наявності розвиненої інфраструктури. Виробнича,

розподільча, інформаційна та фінансова інфраструктури формують основу стабільності ринку, а ефективність його розвитку доцільно оцінювати не лише фінансовими показниками, а й індикаторами читацької активності, культурної значущості та внеску у формування інтелектуального капіталу нації.

4. Обґрунтовано, що фінансове забезпечення (далі - ФЗ) підприємств книжкового ринку слід розглядати як стратегічну управлінську систему, що виходить за межі традиційного розуміння фінансування та поєднує економічну й соціокультурну складові. Інтеграція ресурсної теорії, агентської теорії та теорії структури капіталу дозволяє трактувати ФЗ не лише як процес залучення коштів, а як інструмент формування конкурентних переваг, узгодження інтересів стейкхолдерів і оптимізації вартості капіталу в умовах специфічних галузевих ризиків.

5. Встановлено, що специфіка фінансового забезпечення книжкового ринку визначається тривалим виробничо-логістичним циклом, високою часткою нематеріальних активів, низькою оборотністю запасів та необхідністю цифрової трансформації, що зумовлює хронічну потребу в гнучкому управлінні ліквідністю та оборотним капіталом. У цих умовах особливого значення набувають альтернативні фінансові інструменти - факторинг, лізинг, краудфандинг і венчурне фінансування, які дозволяють мінімізувати касові розриви, інвестиційні та кредитні ризики, а також підтримувати інноваційний розвиток підприємств галузі.

6. З’ясовано, що на розвиток книжкової галузі впливають ряд чинників, основні з них пов’язані з військовими діями та геополітичними трансформаціями. Вітчизняні підприємства цього виду бізнесу адаптуються до цих впливів, намагаються зберегти інтелектуальний потенціал та здійснюють ряд заходів щодо відновлення після військової агресії рф. Позитивний результат фінансового забезпечення можливо досягти на основі урізноманітнення джерел фінансування, застосування складових планування, розподіл фінансових ризиків, вихід на світовий ринок, розширення цифровізації та застосування підтримки з боку закордонних донорів.

7. Аргументовано, що оцінка впливу фінансового забезпечення на результати діяльності підприємств книжкового ринку має ґрунтуватися на комплексному підході, що поєднує інтегральні показники вартості капіталу (WACC), інвестиційної ефективності (NPV, IRR) та систему фінансових коефіцієнтів ліквідності, рентабельності й платоспроможності. Такий підхід дозволяє врахувати не лише обсяг залучених ресурсів, а й ефективність їх використання з урахуванням галузевих ризиків та довготривалого виробничо-логістичного циклу у книговиданні.

8. Встановлено, що диверсифікація інструментів фінансового забезпечення (факторинг, лізинг, венчурний капітал, краудфандинг, державні гранти) має безпосередній позитивний вплив на фінансову стійкість підприємств, що проявляється у зниженні середньозваженої вартості капіталу, підвищенні ліквідності, оптимізації структури зобов’язань і зростанні ключових показників рентабельності. Проведене моделювання підтвердило, що оптимізація структури фінансування дозволяє зменшити WACC і, відповідно, знизити фінансові ризики та підвищити конкурентоспроможність підприємств книжкової галузі.

9. Виявлено, що фінансове забезпечення виступає основним каталізатором інноваційності та цифрової зрілості підприємств книжкового ринку, оскільки саме доступ до відповідних фінансових інструментів визначає можливість впровадження цифрових форматів, омніканальних моделей збуту та технологій Print-on-Demand (технології друку на вимогу). Інвестування у цифрову трансформацію сприяє зниженню операційних витрат, прискоренню оборотності активів, зростанню LFL-продажів (обсяг продажів у тих самих торговельних точках за порівнювані періоди часу, без урахування нових відкриттів або закриттів) і формує передумови для стійкого довгострокового розвитку галузі.

Основні результати дослідження опубліковані у працях автора [140: 141]

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Моніторинг розвитку та фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі

Моніторинг розвитку діяльності видавничих підприємств з 1993 по 2025 роки свідчить, що дана галузь подолала перехід від донорської моделі, що була застосовна з метою подолання кризових явищ, які виникли у 1990-ті роки., і в результаті було отримано фінансування з Міжнародного валютного фонду, до комплексної системи, функціонування і розвиток якої здійснюється за кількома взаємопов'язаними напрямками, які, в основному, ґрунтуються на українському контенті і трансформації його у світовий простір. У період з 2021 р. по 2025 р. стрімко відбулося розширення цифрового контенту через пандемією COVID-19 і повномасштабну військову агресією рф. Виникла потреба швидких дій щодо подолання цих викликів. В результаті було запроваджено: «єПідтримка» та Закон України від 19 червня 2022 р. № 2309-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення обмежень на ввезення та розпорядження видавничої продукції, що стосується держави-агресора, Республіки Білорусь, тимчасово окупованої території України», що покликані були підтримати інформаційну, культурну та національну безпеку.

З метою оцінки ефективності державної політики визначено основні фінансові інструменти, що були впроваджені або розширено їх вплив у 2021–2025 роках. У табл. 2.1 представлено огляд цих інструментів, їхній обсяг та прямий вплив на галузь, що досліджується.

Таблиця 2.1

Основні інструменти фінансової підтримки книжкової галузі, їх обсяг на вплив за 2021–2025 рр.

Інструмент	Період реалізації	Вид фінансування	Обсяг/механізм (оцінка)	Прямий вплив на галузь
Скасування ПДВ	З 2015 р. (постійно)	непрямий економічний стимул	Зниження кінцевої ціни на певний відсоток або	Антиінфляційний буфер. Основний чинник конкурентоспроможності

			підвищення маржі видавця.	української книги після обмеження імпорту з рф.

Закінчення табл. 2.1

Інструмент	Період реалізації	Вид фінансування	Обсяг/механізм (оцінка)	Прямий вплив на галузь
Програма «єПідтримка»	2021–2022 рр. (разовий)	соціальний стимул попиту	178 млн грн (Цільові витрати на книги) [61].	Заходи з подолання кризових явищ у галузі. Підтримка видавничих підприємств під час пандемії та в умовах повномасштабної війни.
Закупівлі Українського інституту книги (УІК)	2018–2021 рр. та 2023–2024 рр. (регулярний)	інституційна підтримка виробництва	УІК реалізує Програму поповнення фондів публічних бібліотек четвертий рік поспіль. За цей час було придбано 2 368 107 книжок [62]. За 2024 р. українці купили понад 33 млн примірників книжок [63].	Стимулювання попиту та виробництва. Гарантований ринок збуту, підтримка малотиражної та нішевої літератури, забезпечення доступу до книг у регіонах.
Допомога молоді (908 грн)	З 2024 р. (постійний)	Соціальний стимул попиту	908 грн одноразово для 18-річних. (фінансування з державного бюджету).	Формування читацької звички. Регулярний, передбачуваний потік коштів у галузь, спрямований на забезпечення постійного платоспроможного попиту.

Джерело: складено за результатами дослідження

Результати аналізу вище означеної таблиці свідчать про перехід від непрямої пасивної підтримки (скасування ПДВ) та разових вливань («єПідтримка») до інституціоналізованих, цільових механізмів (допомога молоді, субсидування оренди). Це свідчить про стратегічну зрілість державної політики. Інструменти стимулювання попиту, зокрема «єПідтримка», вважаємо є одним з є ефективних механізмів для виживання галузі, зважаючи на те, що постійна допомога молоді забезпечить прогнозовану стабільність у довгостроковій перспективі.

Поряд з вище означеними заходами підтримки діяльності та розвитку книжкової галузі, слід розглянути Програму «Translate Ukraine» (2020–2024 рр.) [64].

Дана програма – це державна ініціатива Українського інституту книги (УІК), спрямована на збільшення присутності української літератури у світі

шляхом часткового відшкодування витрат видавцям, які перекладають українських авторів іноземними мовами, сприяючи доступу до українського слова. Протягом 2020 року було підтримано 53 переклади на 21 мову в 24 країнах, що значно підвищило видимість українських авторів. Поряд з цим, варто наголосити, що ця програма є важливим інструментом для просування української культури за кордоном, особливо під час повномасштабного вторгнення, підкреслюючи культурну стійкість країни (рис. 2.1).

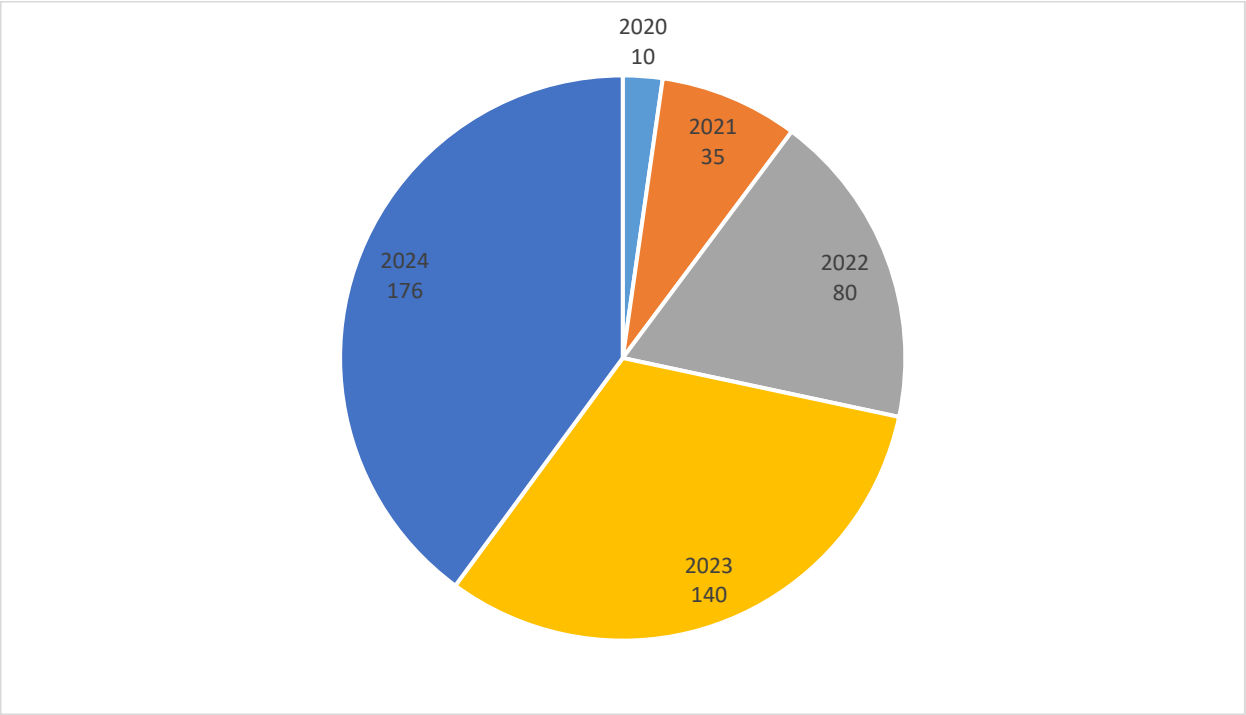

Рис. 2.1. Результати Програми Translate Ukraine

Примітка: Дані відображають зростання кількості перекладів після 2022 року.
Джерело: сформовано автором

Як видно з даного рисунка, програма Translate Ukraine підтримала 176 перекладів станом на 2024 рік, що свідчить про зростання інтересу до української літератури у світі, особливо після 2022 року. Вважаємо, що на показник зростання кількості підтриманих перекладів вплинули наступні чинники: факторів:

- дана програма набула впізнаваності серед іноземних видавців, що сприяло збільшенню заявок;

- з початком повномасштабної війни у всьому світі зріс інтерес до нашої країни, нашого народу щодо війни, національної ідентичності українців, до історії нашої держави. Програма Translate Ukraine допомогла вирішувати ці питання як для вітчизняних підприємств так і для іноземних партнерів. Варто зазначити, що дана програма, в певній мірі, виступила як складова публічної дипломатії щодо експортування у світовий інформаційний простір українського контенту та протидію пропаганді проти нашої країни.

Узагальнюючи результати аналізу видів підтримки розвитку книжкової галузі, схиляємося до думки, що її можна поділити на три рівні, що у свою чергу, сприяло забезпеченню стійкості галузі та адаптації до викликів воєнного часу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Трирівнева система підтримки українського книговидання

Рівень	Назва рівня системи підтримки	Інструменти	Сутність рівня
Рівень 3	Інституційний розвиток та стимулювання попиту (основа стійкості)	Закупівлі УІК, допомога молоді (908 грн), субсидування оренди книгарень.	Це фундаментальний рівень, спрямований на підтримку внутрішньої інфраструктури (книгарні, бібліотеки) та формування сталого попиту. Без цього рівня (особливо субсидування книгарень), роздрібна мережа, яка є основою культурного життя, не зможе вижити в умовах високих операційних витрат.
Рівень 2	Економічна стійкість та регулювання	Скасування ПДВ, обмеження імпорту з рф (Закон 2309-IX).	Це щодо заходів з підтримки української книги й захисту вітчизняного ринку від іноземного контенту. Такі правила допомагають українським виданням бути доступнішими за ціною та краще конкурувати. Після 2023 року російські книги швидко зникли з ринку, а їхнє місце зайняли україномовні видання.
Рівень 1	Зовнішня інтеграція та культурна дипломатія (розвиток та інтеграція)	Програми: Creative Europe, Translate Ukraine, «Українські книжкові полиці».	Це сприятиме залученню фінансових ресурсів з-за кордону та дає можливість українським видавцям брати участь у європейських грантових програмах. Тобто наша видавнича сфера поступово входить у європейський культурний простір.

Джерело: складено за результатами дослідження

Результати аналізу вище означеної трирівневої системи підтримки українських видавництв свідчать, що вітчизняна політика підтримки направлена на захист української книжкової галузі поряд зі стимулюванням її розвитку. Останнє, в кінцевому підсумку, сприяє національній безпеці.

Слід вказати, що вітчизняна книжкова галузь мала складні етапи розвитку протягом становлення незалежності країни, зробивши помічні здвиги до кращих результатів , незважаючи на певні труднощі. Розглянемо негативні чинники з якими стикалася книжкова галузь.

До негативних чинників слід віднести:

- масовий імпорт та домінування російських видань на ринку;
- складнощі у придбанні прав на переклади зарубіжних творів через монополію російських посередників;
- певний рівень байдужості суспільства (до 2022 р.) до читання, особливо українською мовою;
- переваги інших видів дозвілля у порівнянні з цікавістю до книг.

У 1990-х роках, завдяки спадщині радянської епохи з концентрацією типографій у Харкові та зручному розташуванню міста для імпорту з росії, тут сформувався потужний центр видавничої діяльності. Крім того, випуск підручників та навчальної літератури (як на державне замовлення, так і комерційне) став стабільним джерелом доходу для деяких компаній, що дозволяло інвестувати кошти в інші проєкти. Паралельно розвивалася сучасна українська література з появою нових жанрів та авторів, проте інвестиції книги вітчизняних письменників довго залишалися з мінімальною прибутковістю. Перекладна література мусила змагатися з російськомовними виданнями, оскільки російські видавці мали більше ресурсів, швидше купували права і часто блокували доступ українських колег до популярних творів, гальмуючи розвиток перекладацької школи з іноземних мов на українську, особливо рідкісних. Зазвичай українські переклади виходили пізніше за російські, не встигаючи завоювати ринок. Винятком стали переклади серії про Гаррі Поттера від видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-

ГА», які з'явилися раніше російських і мали високу якість, стимулюючи інтерес до читання українською.

У перші десятиліття ринок був хаотичним, нестабільним і обмеженим, тож видавці часто покладалися на спонсорів чи доходи з інших бізнесів. Це створило умови щодо раптових закриттів навіть сильних гравців, як-от видавництво «ФАКТ» (1997–2011). Деякі компанії втрачали позиції через виснаження власних джерел засновників чи небажання адаптуватися до нових тенденцій. Основну роль у підтримці україномовних видань відігравав Міжнародний фонд «Відродження» – єдиний донор з програмами для галузі. Попри криз, за 33 роки в Україні на ринку продовжують функціонувати як (усталені) давні учасники, так і підприємства, створені на пізніших етапах розвитку галузі.

Довгий час ринок заповнювали російські книги. За оцінками, у 1991–2004 роках український контент становив лише 10%, у 2005–2013 – зріс до 20%, але все одно був меншим за чверть. Дослідження УАВК за 2013 рік показує 73–75% російських книг проти 20–23% українських. У 2014-му було введено обмеження на імпорт з рф, а 2017-го року Верховна Рада заборонила продукцію з антиукраїнським змістом, доручивши Держкомтелерадіо видавати дозволи та штрафувати порушників. Російські постачальники адаптувалися, але після повномасштабного вторгнення 2022-го закон повністю усунув російську та російськомовну продукцію. Завдяки цьому, попри війну, 2022–2023 роки багато видавців визнали успішними за кількістю назв, тиражів та продажів.

Таблиця 2.3

Динаміка імпорту книжкової продукції з російської федерації (2011–2025 рр.)

Рік	Імпорт, млн дол. США	Відсотки до попереднього року (%)
2011	26,05	-
2012	19,98	-23,30
2013	20,05	+0,35
2014	11,28	-43,74
2015	3,025	-73,18
2016	3,56	+17,69

2017	1,45	-59,27
2018	3,39	+133,79
2019	2,91	-14,16

Закінчення табл. 2.3

Рік	Імпорт, млн дол. США	Відсотки до попереднього року (%)
2020	3,03	+4,12
2021	5,23	+72,61
2022	0,50	-90,44
2023	0,10	-80,00
2024	0,05	-50,00
2025	0,02	-60,00

Джерело: сформовано на основі джерел [65; 66; 67; 68; 69: 70; 72].

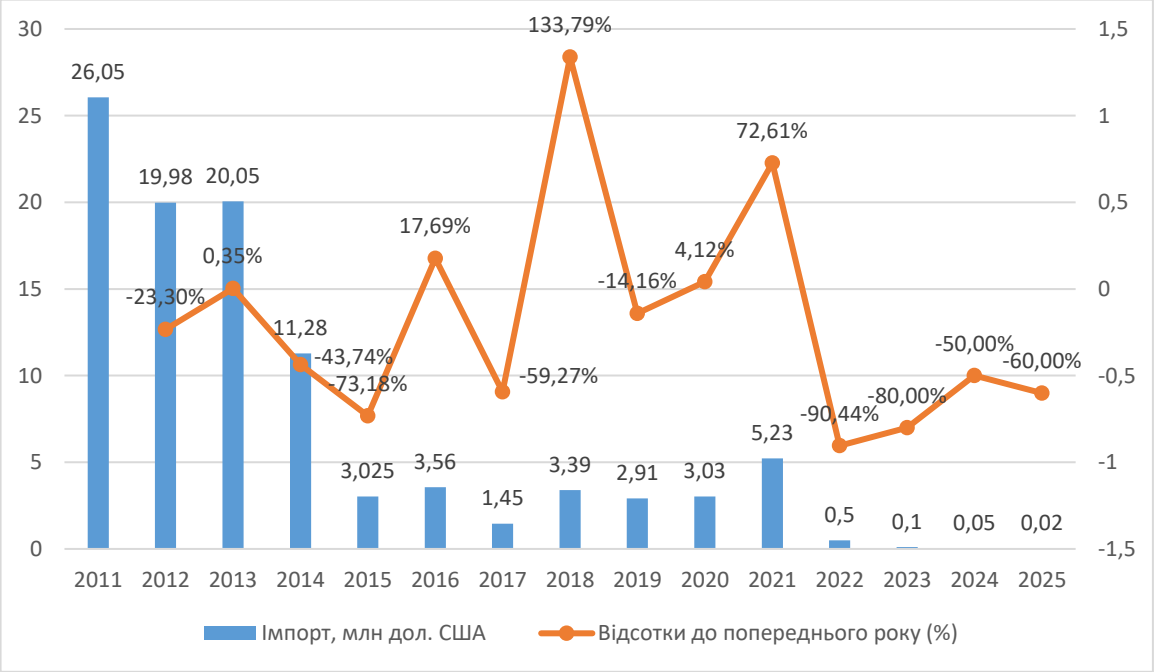

Рис. 2.2. Динаміка імпорту книжкової продукції з російської федерації (2011–2025 рр.)

Джерело: сформовано на основі джерел [70; 71].

Імпорт не обмежувався російськими книгами, хоч вони й домінували. З 1998 року формувався ринок ввезення іншомовної літератури. Перший легальний імпорт від «Oxford University Press» був організований компанією з Кримської автономної республіки, яка відкрила представництво для просування навчальних матеріалів з англійської мови. Поряд з цим, такі книги

завозилися нелегально з рф без сертифікації Міністерства освіти і науки. Пізніше з'явилися інші імпортери, і ринок охопив не тільки англійську, а й німецьку, французьку, іспанську мови. Нині це сформований сегмент, зосереджений на навчальній літературі, з невеликою часткою художньої літератури на англійській мові. Деякі видавці купують ліцензії та друкують в Україні, адаптуючи навчальні комплекси до шкільних програм.

До заборони імпорту з рф частина іноземної літератури надходила звідти, оскільки російські видання були дешевшими. Також на українському ринку не було представлено словників перекладу з рідкісних мов українською мовою.

Як вже зазначалося у попередньому підрозділі, починаючи з 1990-х років разом з формуванням видавництв здійснювалася торгівля книгами. Книгарні приватизувалися, книги почали продавати на базарах. В основному це були переклади іноземних творів російською.

Поступово з'явилися мережі, але з російським капіталом, вплив якого відчутний досі. З часом виросли українські гравці: книгарня «Є» (з 2007 р.), онлайн-платформа «Yakaboo» (з 2009 р. Була переорієнтована на продаж книжок). Видавці розвивали власні мережі та онлайн-продажі. Кількість незалежних книгарень зростала.

Ярмарки стали важливою платформою для формування спільноти у сфері, що досліджується. Перший Форум видавців у Львові відбувся у 1994 р. На якому було представлено ярмарок книжок і 25 фахових і літературних заходів [73].

«Форум» лишався ключовим до появи «Книжкового Арсеналу» в Києві (2011 р.). Після 2014 року ці заходи поширилися на інші міста (Дніпро, Одеса, Чернівці тощо), поряд з цим з'явилися вузькоспеціалізовані фестивалі.

Варто зазначити, що українські представники відвідували міжнародні ярмарки. Україна станом на 2011 рік вісімнадцять разів брала участь у Франкфуртській міжнародній книжковій виставці [153]. З 2018 р. участь у цих

ярмарках фінансувалася з бюджету УІК, до вказаного року за власний кошт чи кошт донорів.

Під час пандемії дані ярмарки проводилися онлайн. Після 2022 року проведення даних заходів забезпечувалося завдяки донорам, які підтримували це дійство фінансово, з 2023 року частково направлялися кошти також з бюджету.

Як вже неодноразово зазначалося в даній роботі, що книга в будь-якому суспільстві відіграє важливу роль у зв'язку з тим, що є пам'яткою духовної культури, перш за все, свідком історичних подій, джерелом знань і інформаційних потреб людства [74], розглянемо більш детально стан та тенденції розвитку книговидавничої діяльності за останні п'ять років, зважаючи на те, що їх позитивні показники є рушієм духовного зростання нації, а в деякій мірі, і на наш погляд значній, і матеріальної складової (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Тенденції кількості випуску неперіодичних видань за 2020-2024 роки, друк. од.

Роки	Кількість видань, друк., од.				
	Книги та брошури	Автореферати дисертацій	Образотворчі видання	Картографічні видання	Нотні видання
2020	18 967	3182	1692	125	156
2021	21 095	4681	2065	105	194
2022	9 691	77	858	65	111
2023	15 187	221	1193	63	140
2024	14 500	280	1101	120	139
Відношення 2024 р. до 2020 р., %	76,0	8,7	65,1	96,0	89,1

Джерело: складено на основі джерела [75]

Аналіз показників вище означеної таблиці свідчить про їх зменшення у 2022 р., що пов'язано з повномасштабним вторгненням рф в Україну. У 2023-2024 роках ситуація почала виправлятися на краще, проте показники обсягу випуску неперіодичних видань не зрівнялися з аналогічними показниками за 2020-2021роки.

Більш наочно тенденції кількості випуску неперіодичних видань за 2020-2024 роки представлено на рис 2.3.

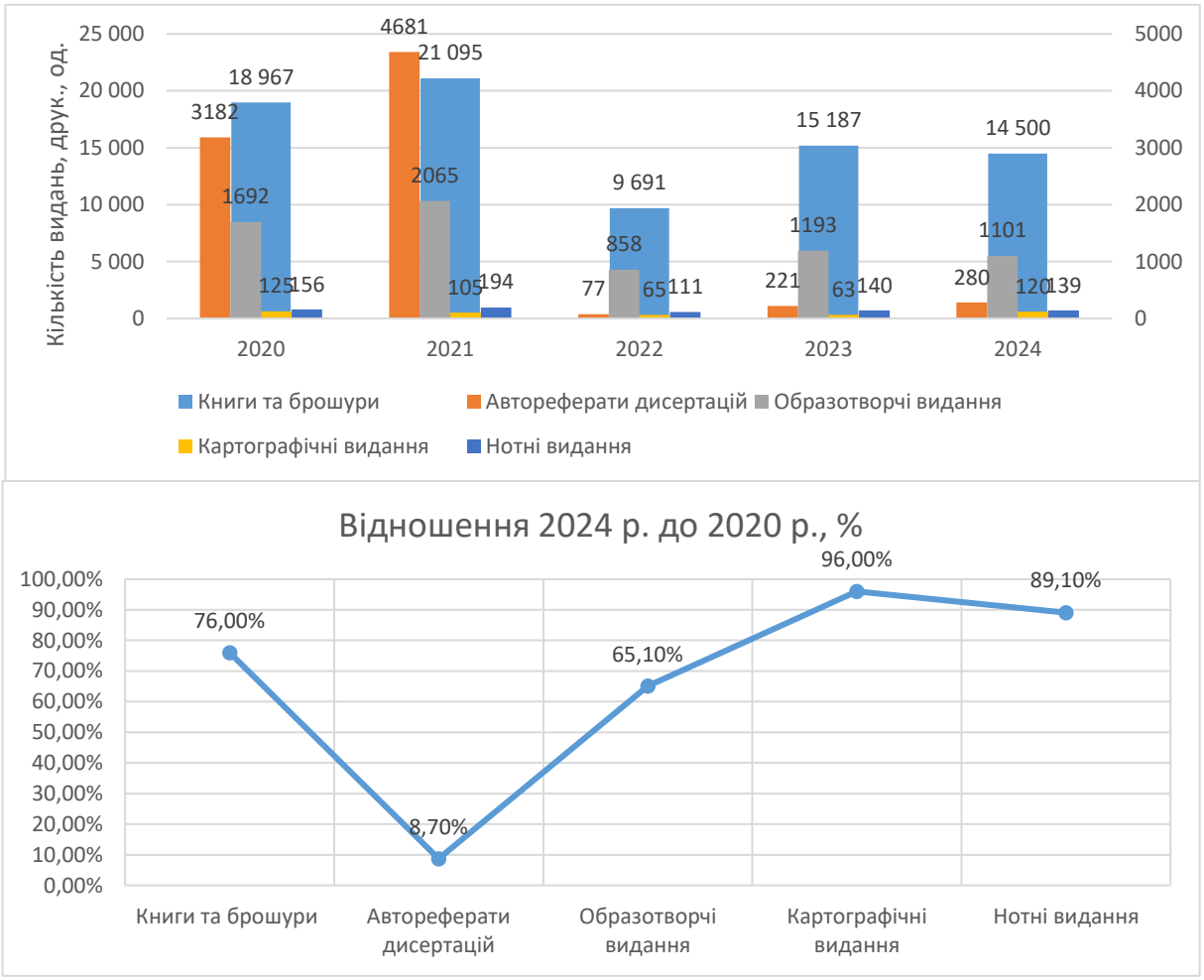

Рис. 2.3. Тенденції кількості випуску неперіодичних видань за 2020-2024 роки, друк. од.(сформовано на основі результатів дослідження)

Поряд з розглядом динаміки кількості надходжень у Книжкову палату України і зареєстрованих назв книг, брошур тощо, прослідкуємо їх загальний тираж за роками, що досліджуються (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Тенденції тиражу неперіодичних видань за 2020-2024 роки, тисяч примірників

Роки	Тираж, тис. пр.				
	Книги та брошури	Автореферати дисертацій	Образотворчі видання	Картографічні видання	Нотні видання
2020	41946,7	329,4	4504,0	802,5	33,9
2021	44753,6	479,9	4979,6	136,7	37,8
2022	11704,2	8,0	2406,3	60,6	25,4
2023	24664,0	22,4	4112,3	95,1	23,1
2024	34017,2	28,7	3298,4	115,4	27,4

Відношення 2024 р. до 2020 р., %	81,1	8,7	73,2	14,4	80,1

Джерело: сформовано на основі джерела [75]

Розглядаючи показники, представленні у вище вказаній таблиці, можна зробити висновок, що результати діагностики кількості тиражів примірників майже збігаються з кількістю неперіодичних видань, що розповсюджувалися на книжковому ринку за досліджуваний період.

Більш наочно тенденції тиражу примірників неперіодичних видань за 2020-2024 роки висвітлено на рис 2.4.

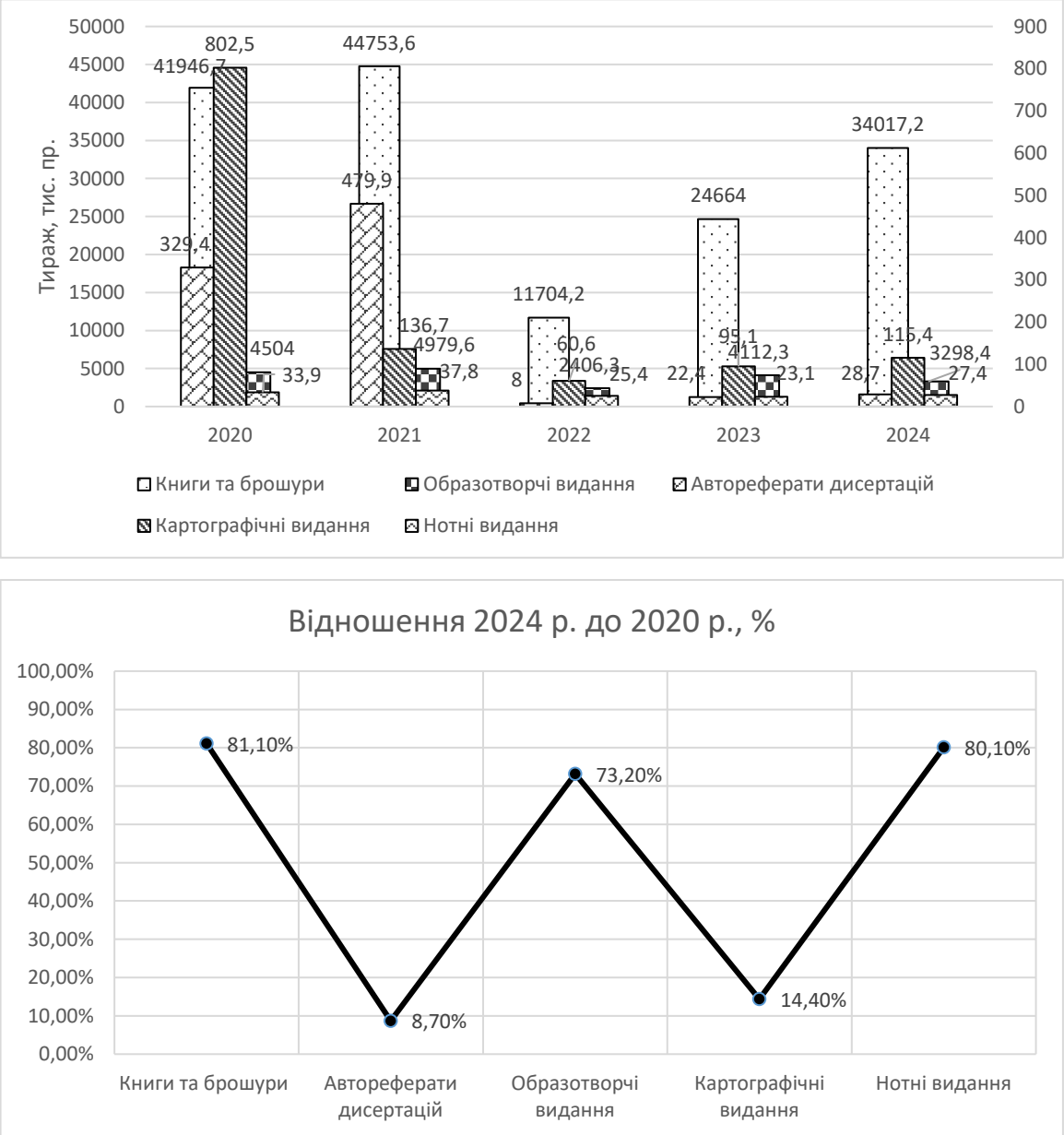

Рис. 2.4. Тенденції тиражу неперіодичних видань за 2020-2024 роки, тисяч примірників (сформовано за результатами дослідження)

Варто охарактеризувати темпи зростання випуску книг і брошур за 2020 – 2024 роки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Темпи випуску книг та брошур за 2020-2024 роки, у %

Види видань	Темпи випуску книг та брошур, у %			
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Книги	69,6	29,4	216,0	146,1
Брошури	30,4	18,7	191,7	104,8
У палітурці	41,9	31,7	197,6	160,9
В обкладинці	58,1	22,2	224,2	117,1
Нові видання	86,6	27,2	226,1	133,7
Перевидання	13,4	19,2	70,1	262,7
Серійні видання	22,7	28,7	142,1	151,2
Перекладні видання	13,8	57,9	145,3	125,5

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

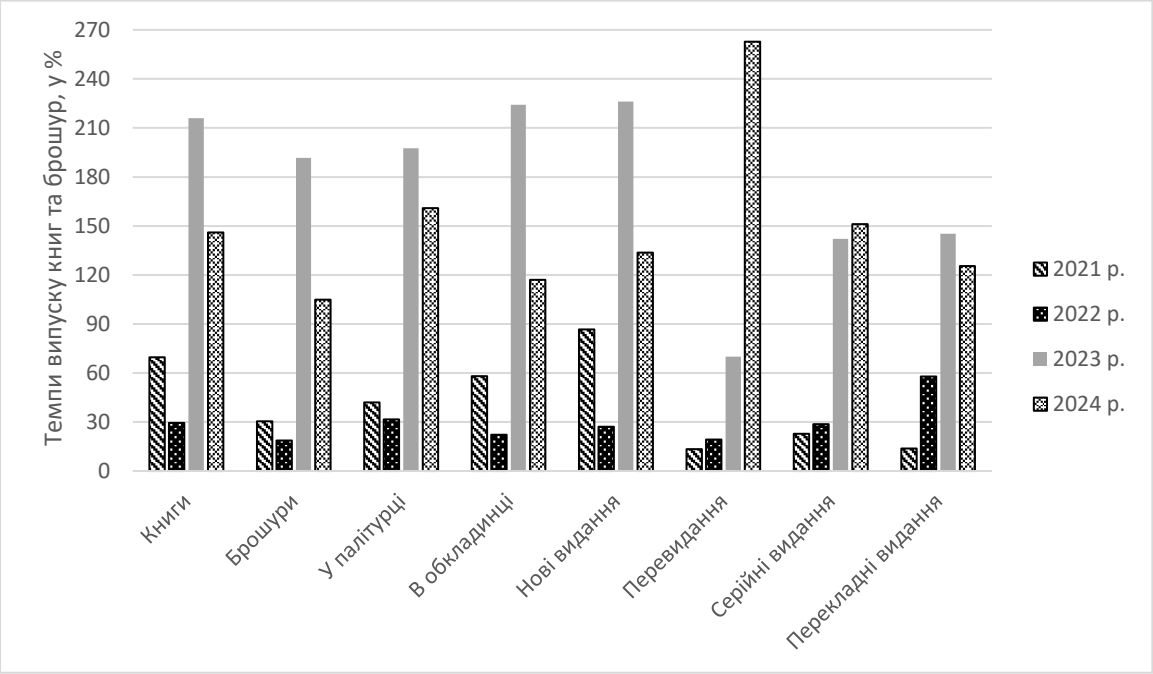

Рис. 2.5. Темпи випуску книг та брошур за 2020-2024 роки, у %

Аналізуючи темпи випуску книг та брошур за 2020-2024 роки можна відзначити, що у 2024 р. кількість книг та брошур на назвами зменшилася, проте кількість тиражів збільшилася. Поряд з цим, кількість видань у палітурці збільшилася і за назвами і за тиражами. Аналогічна ситуація прослідковується і за видами видань: перевидання і серійні видання (рис. 2.5).

Не менш важливо, в рамках даної роботи, проаналізувати видавничу продукцію за тематичними розділами (табл. 2.7 та рис. 2.6).

Таблиця 2.7

Обсяги випуску книг та брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020-2024 роки (кількість видань, друк. од.)

Тематичні розділи	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Усього, друк. од.	18967	21095	9691	15187	14500
Політична та соціально-економічна література	4202	4979	2195	3890	3595
Природничо-наукова література	841	1041	522	779	756
Технічна література	1632	1148	1342	813	630
Сільськогосподарська література	222	320	184	285	298
Медицина. Охорона здоров’я	605	748	313	521	522
Фізична культура і спорт	105	122	49	62	66
Література з освіти і культури	4474	4521	1377	2585	2614
Друк у цілому. Книгознавство. Преса. Поліграфія	186	207	101	176	136
Мистецтво. Мистецтвознавство.	253	316	142	253	182
Література з філологічних наук	627	714	313	561	433
Художня література, Фольклор.	3696	4157	2047	3515	3358
Література для дітей	2117	2813	1105	1736	1899
Література універсального змісту	7	9	1	12	11

Джерело: сформовано за результатами дослідження

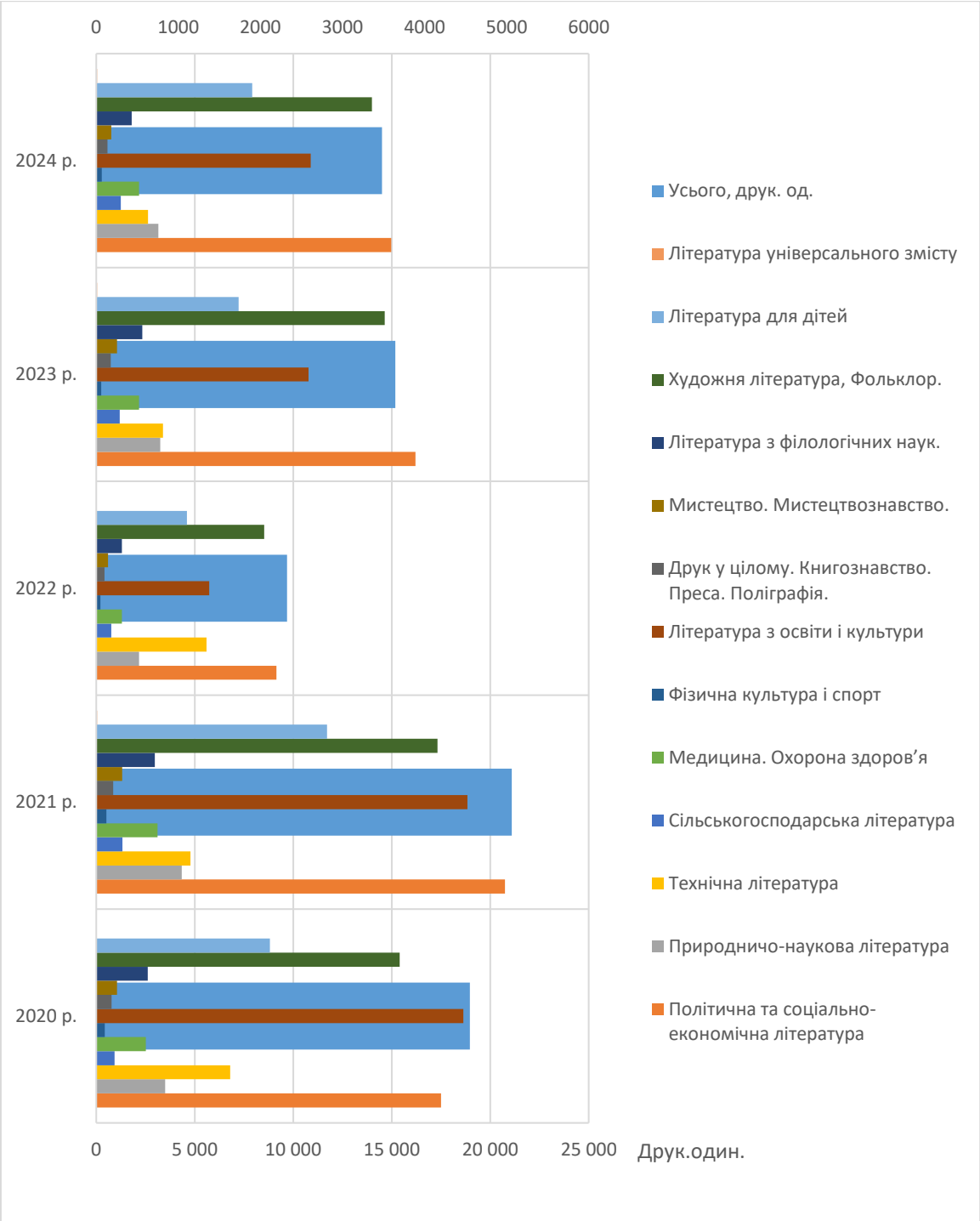

Рис. 2.6. Обсяги випуску книг та брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020-2024 роки (кількість видань, друк. од. (сформовано за результатами дослідження))

З таблиці і рисунку, вище зазначених, видно, що перевага віддається літературі з освіти і науки, політичній і соціально-економічній літературі та художній літературі і фольклору. З аналізу даного питання стосовно тиражів, прослідковується дещо інша картина: досить високий показник за

тематичними розділами література з освіти і культури та література для дітей. Такий показник забезпечується як потребою в цій літературі так і фінансуванням з державного бюджету.

Прослідкуємо динаміку обсягів випуску книг та брошур (тиражів) за укрупненими тематичними розділами за 2020-2024 роки (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Обсяги випуску книг та брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020-2024 роки (тиражів, тис. пр.).

Тематичні розділи	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Усього, тис. пр.	41946,7	44753,6	11704,2	24664,0	34017,2
Політична та соціально-економічна література	2852,9	2892,3	1575,6	2400,7	2247,8
Природничо-наукова література	303,0	300,7	109,1	205,4	167,6
Технічна література	926,2	697,2	331,6	243,4	248,7
Сільськогосподарська література	80.6	91,0	104,9	89,5	107,7
Медицина. Охорона здоров’я	400,8	385,9	157,5	201,0	282,2
Фізична культура і спорт	55,3	53,2	14,7	18,2	29,0
Література з освіти і культури	27890,7	30924,4	4816,5	14324,8	21985,0
Друк у цілому. Книгознавство. Преса. Поліграфія.	41,8	33,7	18,5	27,3	21,3
Мистецтво. Мистецтвознавство.	105,3	146,8	56,1	98,7	89,6
Література з філологічних наук.	385,2	413,0	115,3	165,7	183,5
Художня література, Фольклор.	3953,2	3599,7	1944,9	3535,9	4522,8
Література для дітей	4940,7	5213,0	2458,5	3342,2	4128,2
Література універсального змісту	11,0	2,7	1,0	11,2	3,8

Джерело: складено за результатами дослідження

Наочно асортимент тиражів книжкового потоку показано на рис. 2.7.

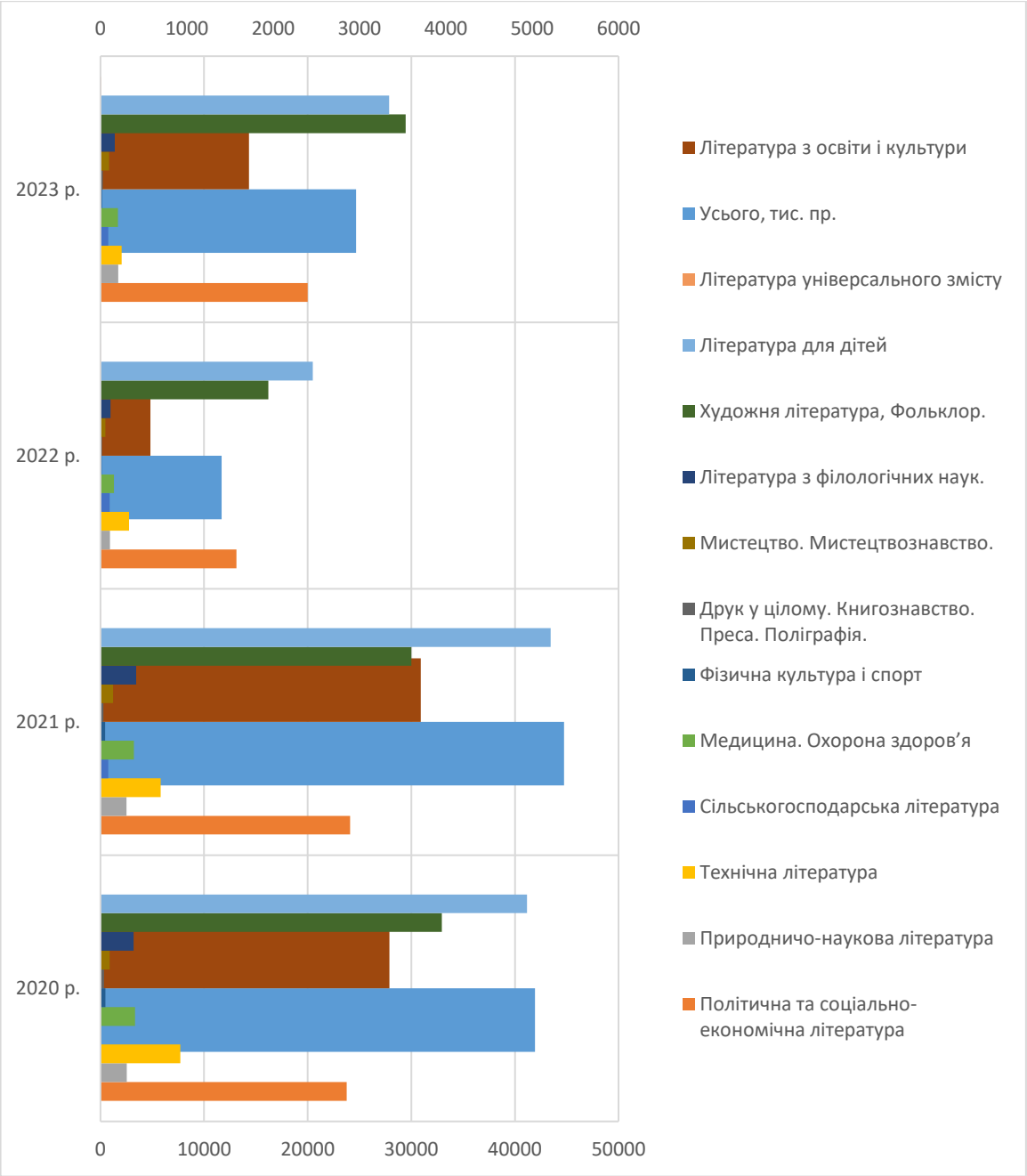

Рис. 2.7. Обсяги випуску книг та брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020-2024 роки, тиражів, тис. пр. (сформовано за результатами дослідження)

Варто також розглянути динаміку темпів випуску книг і брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020 – 2024 рр. (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Характеристика темпів випуску книг і брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020 – 2024 рр., %

Тематичні розділи	Темпи випуску продукції							
	2021/2020, %		2022/2021, %		2023/2022, %		2023/2024, %	
	Кількість видань	Тираж	Кількість видань	Тираж	Кількість видань	Тираж	Кількість видань	Тираж
Усього	111,2	106,7	45,9	26,2	156,7	210,7	95,5	137,9
Політична та соціально-економічна література	118,5	101,4	44,1	54,5	177,2	2400,7	92,4	93,6
Природничо-наукова література	123,8	99,2	50,1	36,3	149,2	205,4	97,0	81,6
Технічна література	70,3	75,3	116,9	47,6	60,6	243,4	70,3	87,1
Сільськогосподарська література	144,0	112,9	57,5	115,3	154,9	85,3	147,5	227,7
Медицина. Охорона здоров’я	123,6	96,3	41,8	40,8	166,5	127,6	100,2	140,4
Фізична культура і спорт	116,2	96,2	40,2	27,6	126,5	123,8	106,5	159,3
Література з освіти і культури	101,1	110,9	30,5	15,6	187,7	297,4	101,1	153,5
Друк у цілому. Книгознавство. Преса. Поліграфія.	111,3	80,6	48,8	54,9	174,3	147,6	77,7	78,3
Мистецтво. Мистецтвознавство.	124,9	139,4	44,9	38,2	178,2	175,9	71,9	90,8
Література з філологічних наук.	113,9	107,2	43,8	27,9	179,2	143,7	77,2	110,7
Художня література, Фольклор.	112,5	91,1	49,2	54,0	171,7	181,8	95,5	127,9
Література для дітей	132,9	105,5	39,3	47,2	157,1	135,9	109,4	123,5
Література універсального змісту	128,6	24,5	11,1	37,0	1100	1120	91,7	33,6

Джерело: складено автором на основі джерел [74; 75]

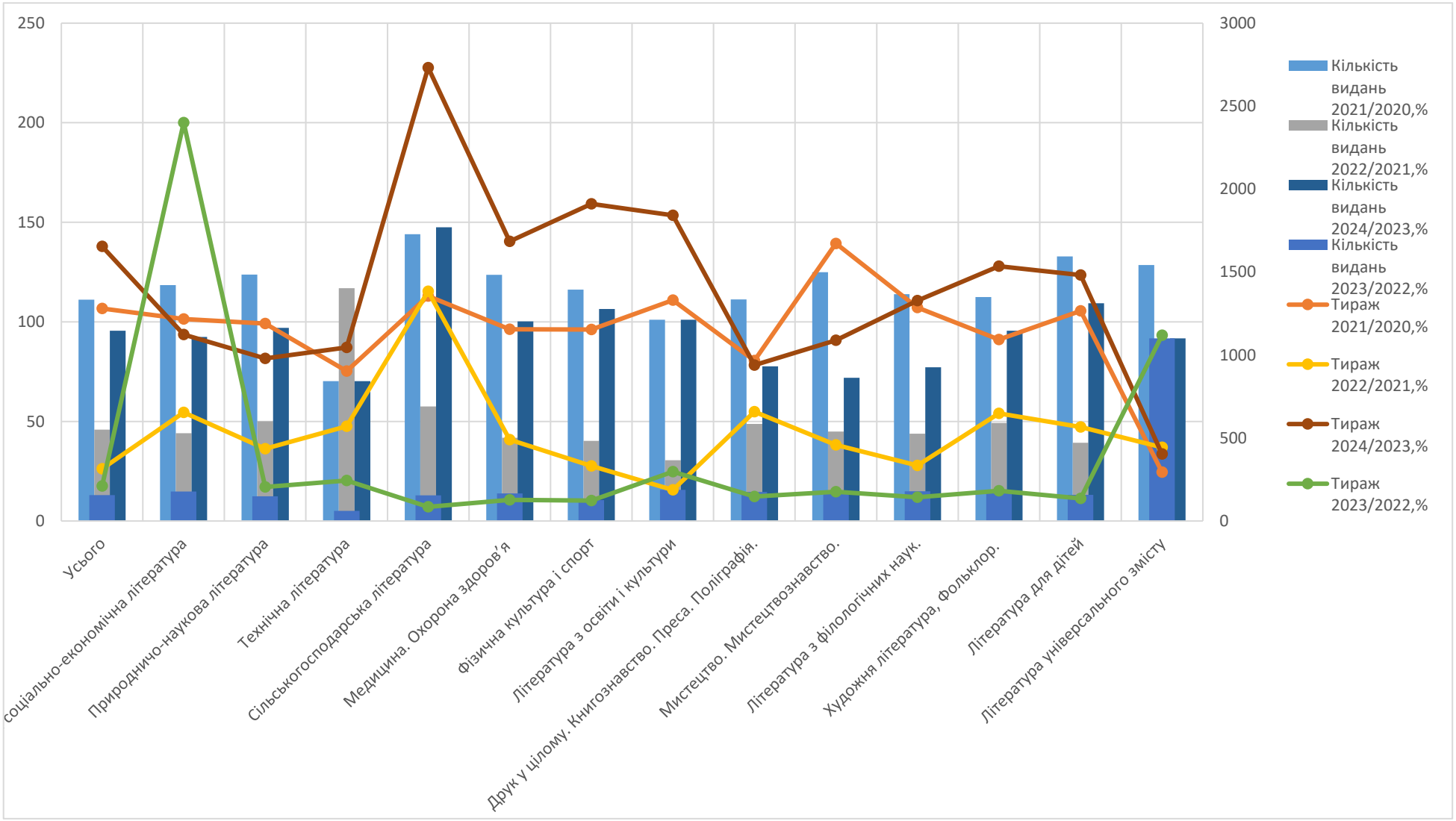

Рис. 2.8. Характеристика темпів випуску книг і брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020 – 2024 рр., % (сформовано за результатами дослідження)

Узагальнюючи результати аналізу темпів випуску книг і брошур за укрупненими тематичними розділами за 2020 – 2024 рр. слід зазначити, що низькі темпи зростання прослідковуються співставлення показників, що досліджуються, у 2023 р. до 2022 р. (у %). Слід відмітити також зменшення темпів зростання у 2024 р. по багатьом тематичним розділам щодо кількості видань. Не досить позитивна картина і щодо тиражів. Так, зменшення тиражів відбулося за розділами: політичної та соціально-економічна літератури; книгознавства, преси, поліграфії та мистецтва і мистецтвознавства.

Не менш важливе питання щодо його розгляду – асортимент книжкового потоку за цільовим призначенням (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Випуск книг та брошур за цільовим призначенням, кількість видань, одиниць

Розділи цільового призначення	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	% відношення 2024 р. до 2020 р.
Усього	18967	21095	9691	15187	14500	76,4
Наукові видання	3382	3955	1782	2711	2399	70,9
Науково-популярні видання	1766	1995	881	1555	1330	75,3
Нормативно-практичні видання	313	442	149	160	194	62,0
Офіційні видання	708	97	940	135	147	20,8
Громадсько-політичні видання	112	142	80	143	125	111,6
Навчальні та методичні видання	6053	6573	2382	4541	4415	72,9
Літературно-художні видання	3696	4157	2047	3515	3358	90,1
Видання для дітей та юнацтва	2117	2813	1105	1736	1899	89,7
Довідкові видання	284	286	118	280	235	82,7
Інформаційні видання	14	20	5	16	7	50,0
Видання для видавців і книгорозповсюджувачів	4	9	1	4	5	125,0
Бібліографічні видання	102	113	51	111	85	83,3
Видання для організації дозвілля	117	106	44	33	39	33,3
Рекламні видання	2	1	1	-	-	-
Література релігійного змісту	297	386	105	248	262	88,2

Джерело: складено за результатами дослідження

Аналізуючи показники у вище представленій таблиці, прослідковується, що книжкова галузь за розділами цільового призначення у 2024 р. не досягла аналогічних показників 2020 р., окрім позицій щодо друку примірників в одиницях за розділами: громадсько-політичні видання та видання для видавців і книгорозповсюджувачів, де відповідно за цими розділами відсоток відношення 2024 р. до 2020 р. клав відповідно 111, 6 та 125,0.

Для більш об'єктивної оцінки випуску книг та брошур за цільовим призначенням розглянемо моніторинг тиражу, щодо цього питання (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Випуск книг та брошур за цільовим призначенням, тираж, тисяч примірників

Розділи цільового призначення	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	% відношення 2024 р. до 2020 р.
Усього	41946,7	44753,6	11704,2	24664,0	34017,2	81,1
Наукові видання	867,7	853,7	371,3	567,2	454,5	52,4
Науково-популярні видання	1852,0	2012,9	918,0	1586,9	1563,6	84,4
Нормативно-практичні видання	217,1	204,3	76,8	78,3	131,11	60,4
Офіційні видання	144,8	46,6	188,0	19,3	22,2	15,3
Громадсько-політичні видання	235,8	161,1	81,6	163,9	141,2	59,9
Навчальні та методичні видання	28501,7	31639,6	5100,4	14800,5	22423,0	78,7
Літературно-художні видання	3953,2	3599,7	1944,9	3535,9	4522,8	114,4
Видання для дітей та юнацтва	4940,7	5213,0	2458,5	3342,2	4128,2	83,6
Довідкові видання	301,3	260,4	53,9	118,6	86,8	28,8
Інформаційні видання	23,40	9,4	1,1	2,6	0,9	3,8
Видання для видавців і книгорозповсюджу-вачів	0,7	3,1	0,2	0,5	0,5	71,4
Бібліографічні видання	21,8	14,4	6,8	11,0	7,8	35,8

Закінчення табл. 2.11

Розділи цільового призначення	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	% відношення 2024 р. до 2020 р.
Видання для організації дозвілля	353,3	197,9	85,5	59,1	63,2	17,9
Рекламні видання	2,0	1,0	0,1	-	-	-
Література релігійного змісту	531,2	536,5	417,1	378,0	471,4	88,7

Джерело: складено за результатами дослідження

Узагальнений аналіз показників, за роками, що досліджуються, висвітлених у вище вказаній таблиці мають дещо відмінну картину щодо кількості випуску книг та брошур за цільовим призначенням видань і тиражів. Так, у 2024 р. показник відношення 2024 р. до 2020 р. у відсотках був більший тільки за розділом літературно-художні видання і склав 114,4, тоді як за іншими цільовими напрямами випуску книг і брошур базового рівня не досягнуто**,** що характеризує нерівномірну динаміку галузевих показників. Виявлені розбіжності між динамікою кількості випущених примірників (в одиницях) та тиражів за окремими розділами цільового призначення пояснюються структурними особливостями видавничого виробництва та диференціацією середнього тиражу одного видання. Зокрема, зростання кількості випущених примірників за окремими розділами при одночасному зниженні або відсутності зростання загального тиражу свідчить про переорієнтацію видавничої діяльності на видання з меншим середнім тиражем. Натомість зростання тиражів за іншими розділами за відсутності пропорційного зростання кількості назв характеризує концентрацію випуску на обмеженій кількості видань з підвищеним накладом. Таким чином, відмінності у динаміці показників кількості випущених примірників і тиражів відображають зміну внутрішньої структури випуску книжкової продукції.

З метою більш наочного висвітлення темпів випуску книг і брошур за цільовим призначенням за 2020 -2024 роки розглянемо табл. 2.12 та рис. 2.9.

Таблиця 2.12

Характеристика темпів випуску книг і брошур за цільовим призначенням (2020 – 2024 рр.), %.

Розділи цільового призначення	Темпи випуску продукції							
	2021/2020, %		2022/2021, %		2023/2022, %		2023/2024, %	
	Кількість видань	Тираж	Кількість видань	Тираж	Кількість видань	Тираж	Кількість видань	Тираж
Усього	111,2	106,7	45,9	26,2	156,7	210,7	95,5	137,9
Наукові видання	116,9	98,4	4,1	43,5	152,1	152,8	88,5	80,1
Науково-популярні видання	113,0	108,7	44,2	45,6	176,5	172,9	85,5	98,5
Нормативно-практичні видання	141,2	94,1	33,7	37,6	107,4	102,0	121,3	167,4
Офіційні видання	13,7	32,2	969,0	403,4	14,4	10,3	108,9	115,0
Громадсько-політичні видання	126,8	68,3	56,3	50,7	178,8	200,9	87,4	86,2
Навчальні та методичні видання	108,6	111,0	36,2	16,1	190,6	290,2	97,2	151,5
Літературно-художні видання	112,5	91,1	49,2	54,0	171,7	181,8	95,5	127,9
Видання для дітей та юнацтва	132,9	105,5	39,3	47,2	157,1	135,9	109,4	123,5
Довідкові видання	100,7	86,4	41,3	20,7	237,3	220,0	84,2	73,4
Інформаційні видання	142,9	40,2	25,0	11,7	320	236,4	43,8	34,6
Видання для видавців і книгорозповсюджувачів	225	442,8	11,1	6,5	400	250	125,0	100,0
Бібліографічні видання	110,8	66,1	45,1	47,2	217,6	161,8	76,6	70,9
Видання для організації дозвілля	90,6	56,0	41,5	43,2	75	69,1	118,2	106,9
Рекламні видання	50,0	50,0	100,0	0,0	-	-	105,6	-
Література релігійного змісту	130,0	101,0	27,2	77,7	236	90,6		124,7

Джерело: складено за результатами дослідження

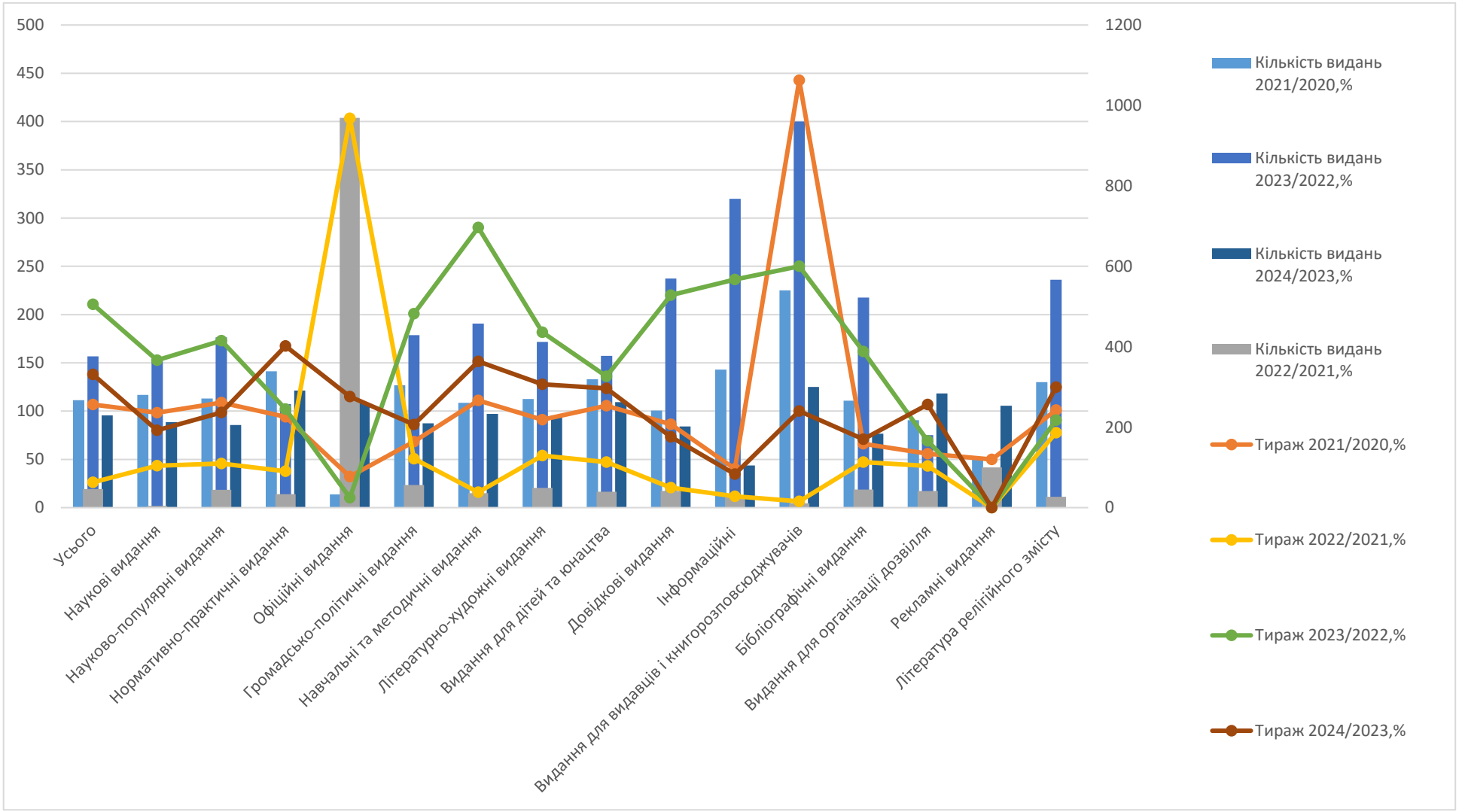

Рис. 2.9. Характеристика темпів випуску книг і брошур за цільовим призначенням (2020 – 2024 рр.), %. (сформовано за результатами дослідження)

Діагностика темпів випуску книг і брошур за цільовим призначенням у 2020–2024 рр. засвідчує коливання показників як за кількістю видань, так і за тиражами, що відображає нестабільність функціонування книжкової галузі у досліджуваному періоді. У 2021 р. порівняно з 2020 р. для більшості цільових розділів характерною була позитивна динаміка, тоді як у 2022 р. Відбулося суттєве скорочення основних показників за всіма ключовими сегментами через військову агресію рф у нашу країну (багато було втрачено підприємств, обладнання і працівників галузі. У 2023 р. зафіксовано часткове відновлення цих випусків, однак воно мало нерівномірний характер.

При порівнянні 2024 р. з попереднім роком було з'ясовано, що стале зростання кількості видань при одночасному збільшенні тиражів за окремими цільовими розділами не відбулося, зокрема за розділами: нормативно-практичними, навчальними, літературно-художніми та виданнями для дітей і юнацтва. Така динаміка вказує на структурні зміни у видавничій діяльності, пов'язані з концентрацією випуску на обмеженій кількості назв із більшим середнім накладом. Загалом отримані результати підтверджують нерівномірність розвитку книжкової галузі за тими сегментами, що представлено у вище зазначеній таблиці і рисунку, а також про досить складний процес відновлення діяльності книжкової галузі під час війни.

Варто в межах даного підрозділу дисертації приділити увагу розгляду питання щодо випуску книг за територіальною ознакою за кількістю видань (табл. 2.13) та за тиражем (табл. 2.14).

Таблиця 2.13

Випуск книг за територіальною ознакою за кількістю видань, друк. од. (2020-2024 рр).

Випуск видання (республіка, область, місто)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Усього	18967	21095	9691	15187	14500
Вінницька	464	741	427	408	303
Волинська	202	192	100	253	205
Дніпропетровська	580	614	307	593	433
Донецька	107	121	11	7	1
Житомирська	205	120	55	146	149

Закінчення табл. 2.13

Випуск видання (республіка, область, місто)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Закарпатська	213	229	156	153	175
Запорізька	340	372	86	101	99
Івано-Франківська	289	277	210	217	252
Київська	144	140	46	84	102
Кіровоградська	66	82	58	30	57
Луганська	33	46	13	-	-
Львівська	1499	1742	1171	1718	1778
Миколаївська	105	159	42	74	105
Одеська	569	704	300	711	632
Полтавська	259	239	165	185	216
Рівненська	192	246	153	123	149
Сумська	362	276	200	243	267
Тернопільська	924	1032	551	889	830
Харківська	4891	5463	1429	2983	2401
Херсонська	292	363	20	64	10
Хмельницька	355	496	238	294	275
Черкаська	161	162	92	122	150
Чернівецька	375	155	41	380	245
Чернігівська	219	453	141	81	89
м. Київ	6121	6571	3679	5328	5577

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Результати діагностики випуску книг і брошур за територіальною ознакою свідчать, що лідерами за назвами у галузі книгодрукування виступає Київ, Харківська область. У загальному випуску ці регіони надрукували більше половини вказаних видань.

Розглянемо моніторинг випуску книг за територіальною ознакою за тиражем, тис. пр. за 2020-2024 рр (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Випуск книг за територіальною ознакою за кількістю видань,
тисяч примірників (2020-2024 рр).

Випуск видання (республіка, область, місто)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Усього	41946,7	44753,6	11704,2	24664,0	34017,2
Вінницька	121,5	158,7	80,9	68,4	49,9
Волинська	63,4	116,5	26,9	269,6	115,2
Дніпропетровська	223,2	144,8	58,5	171,0	148,9
Донецька	135,2	68,7	2,7	0,7	0,3

Закінчення табл. 2.14

Випуск видання (республіка, область, місто)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Житомирська	51,3	29,8	10,3	23,4	28,7
Закарпатська	85,6	128,3	48,0	35,8	52,1
Запорізька	102,4	84,2	20,7	18,3	90,0
Івано-Франківська	107,2	74,4	50,0	36,7	165,7
Київська	38,0	34,2	13,7	19,3	28,9
Кіровоградська	18,5	23,5	12,5	5,9	15,1
Луганська	6,9	7,7	2,1	-	-
Львівська	1468,4	1628,9	1391,8	1640,6	1786,7
Миколаївська	37,1	36,8	8,0	13,3	23,2
Одеська	146,5	173,7	65,4	159,9	128,6
Полтавська	59,0	76,5	84,4	77,0	78,4
Рівненська	113,0	106,5	44,8	71,2	65,5
Сумська	385,6	390,0	238,6	180,6	187,6
Тернопільська	2700,8	2753,7	1033	1041,8	2686,2
Харківська	20132,1	20838,4	3747,4	10177,0	11141,3
Херсонська	77,9	89,0	2,4	18,3	1,6
Хмельницька	177,2	155,4	68,0	181,9	298,4
Черкаська	67,1	72,7	303,1	247,0	152,7
Чернівецька	294,6	63,0	11,0	289,5	237,2
Чернігівська	71,9	334,1	71,6	17,6	17,3
м. Київ	15262,3	17164	4308,4	9899,2	16517,7

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Найбільший результат книгодрукування має м. Київ і Харківська область. У загальному випуску книг і брошур ці два регіони надрукували 57 % за назвами і 84,9 % за тиражами у 2021 р.; 57,2 і 68,8 % у 2022 р.; 54,7 % і 81,4 % - у 2023 р.; 55,0 % і 82,3 % у 2024 р. (див. таблиці 2.13 та 2.14).

Узагальнюючи результати проведеного дослідження за 2020-2024 рр. діяльності вітчизняної книжкової галузі можна констатувати, що на її розвиток значно вплинули негативні чинники, перш за все пов’язану з повномасштабним вторгненням рф на територію нашої держави. Це вплинуло на різке зменшення обсягів видання книжкової продукції у 2022р., проте у 2023-2024 рр. підприємства даної галузі почала збільшувати свої показники.

Як вже зазначалося, державна підтримка функціонування книжкової галузі сприяла його розвитку, розширення попиту на українську книжкову продукцію. Проте, прослідковується територіально нерівномірність

розташування підприємств книжкової галузі, про що свідчать показники таблиць 2.13 та 2.14.

Таким чином, сучасний стан книжкової галузі характеризується поєднанням відновлювальних тенденцій та наявних структурних обмежень, що безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності окремих підприємств. У зв'язку з цим доцільним є детальніше проаналізувати вплив фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі на їх розвиток, провести оцінку їх фінансової стійкості, прибутковості та ефективності використання фінансових ресурсів, що й становить предмет аналізу наступного підрозділу.

2.2. Вплив кризових явищ на фінансову стійкість підприємств книжкової галузі

Книжкова галузь України, як і більшість секторів національної економіки, зіткнулася з безпрецедентними викликами в період 2021–2024 років, спричиненими спочатку пандемічними обмеженнями, а згодом повномасштабною військовою агресією [81; 82; 83; 84; 85; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 93; 94; 95; 96]. Аналіз фінансово-економічної стійкості підприємств у цей період набуває критичного значення для розуміння адаптаційних механізмів, виявлення ключових факторів успіху та розробки ефективних стратегій державної підтримки. Даний параграф присвячений комплексному аналізу динаміки виторгу, структури ринку та темпів зростання провідних суб'єктів господарювання книговидавничої та книготорговельної діяльності на основі даних, оприлюднених Українським інститутом книги (УІК) [76]. Аналізуючи показники обсягів торгівельної виручки відповідно звітним даним, представлених УІК, можна сказати про їх відновлення в 2023 р., а в подальшому і перевищення показників діяльності книжкових підприємств, які

вони мали до повномаштабного вторгнення рф в Україну. Так, у 2023 р. показник виторгу видавничих підприємств майже вдвічі перевищив аналогічний показник за 2022 р. і на одну третину показник довоєнного періоду, тобто за 2021 р. На досягнення таких показників вплинула інфляція, та зростання цін книжкову продукцію (тиражі 2023 року дорівнювали 55% від аналогічного показника 2021 року). Для більш об'єктивної оцінки стану та тенденцій розвитку підприємств книжкової галузі було здійснено діагностику за основними видами діяльності (видавництво художньої та іншої літератури, навчально-методичні видання, книжкова торгівля, поліграфія) та визначено середньорічний темп зростання за п 2021–2023 роки (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Фінансові показники підприємств книжкової галузі за типом діяльності (2023 р.)

Тип діяльності	Сума виторгу, 2023 р. млн грн	Частка у загальному виторзі, %	Середній темп зростання за період з 2021 -2023, %	Середній приріст показників 2023 р. до 2022 р., разів	Кількість підприємств
Навчально-методичні видання	1908,48	41,0	42,85	18,08	14
Художня/інша література	1236,62	26,5	29,07	2,50	25
Книжкова торгівля	1002,61	21,5	39,91	2,47	3
Поліграфія	510,40	11,0	3,20	2,31	3
Всього	4658,11	100,0	-	-	45

Джерело: розраховано автором на основі даних [76]

Результати аналізу вище зазначеної таблиці свідчать, що найвищі показники за обсягом виторгу у підприємств, що спеціалізуються на навчально-методичних виданнях (41,0 % сукупного виторгу). Це пов'язано з тим, що значна частина фінансування цих підприємств здійснюється через державні замовлення на підручники та навчальну літературу.

Темпи зростання за період, що досліджується в табл. 2.15 сильно різняться. Найвищий показник у підприємств, що видають навчально-методичну літературу (42,85%), що свідчить про гнучкість і адаптацію цих типів підприємств до викликів. При цьому, слід вказати, що на позитивне становище діяльності даних підприємств відобразилося також відновлення у

2023р. державного замовлення. Найнижчий показник середнього темпу зростання за 2021-2023 рр. у поліграфічних підприємств - 3,20%. Це пояснюється високовитратними технологіями, у 2021 р. певний час було пристосування роботи підприємств в умовах пандемії, у 2022 -2023 р. – початок війни, що спричинило зупинку роботи на певний час, втрату обладнання через вторгнення рф на територію окремих регіонів, втрату партнерів, споживачів тощо.

Структура сукупного виторгу підприємств за типом діяльності у 2023 р. наочно представлено на рис. 2.10.

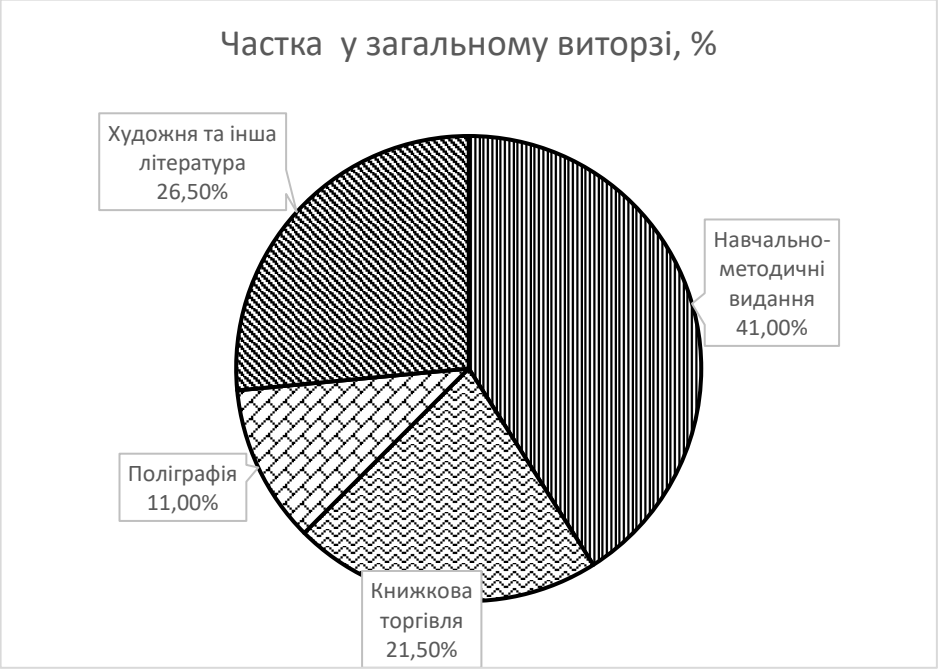

Рис. 2.10. Частка у загальному виторзі, %

Джерело: побудовано автором на основі даних [76]

У підприємств, що спеціалізуються на друку навчально-методичної літератури частка у загальному виторзі за 2023 р. становила 41,0%, художньої/іншої літератури – 26,5, що свідчить про зростання інтересу до українських книжок та пристосування до нового ринкового середовища.

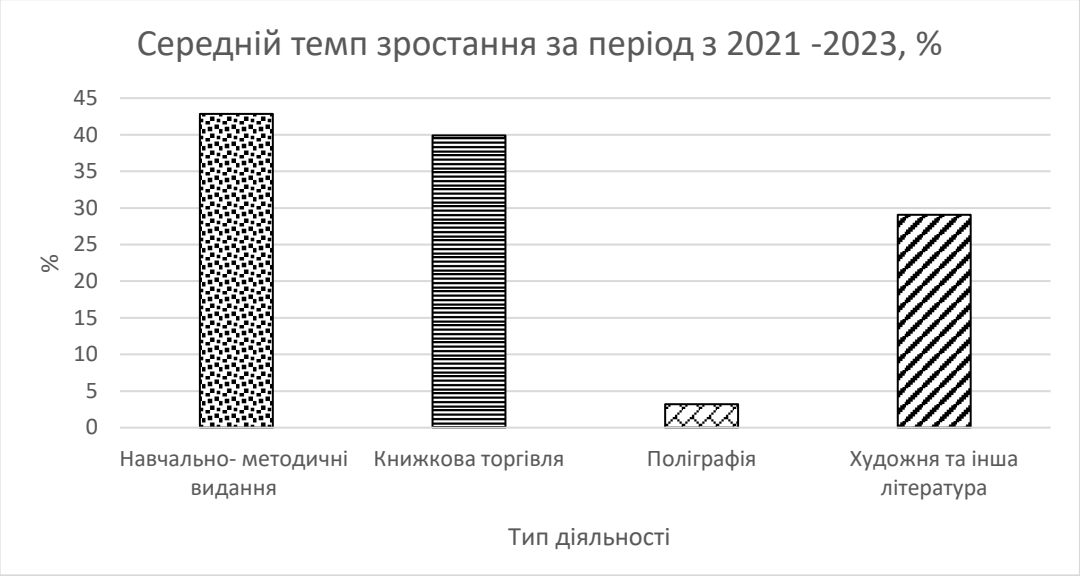

Рис. 2.11. Середній темп зростання попиту на продукцію підприємств книжкової галузі за 2021-2023 роки, % (сформовано автором за результатами дослідження)

Якщо розглядати середній темп зростання попиту на книжкову продукцію за 2021-2023 роки, можна відзначити, що найвищий темп у підприємств, що займаються видавництвом навчально-методичної продукції - біля 43 %, далі йде книжкова торгівля – 40%, художня та інша література – майже 30% і поліграфія – біля 4%. Чинники, що сформували низькі показники по типам підприємств, що вище вказані, по’вязані з викликами як зовнішніми та к і внутрішніми: пандемія, військові дії та території України, повільна адаптація до нових умов тощо.

З метою оцінки динаміки фінансових показників провідних видавничих підприємств, прослідкуємо показники виторгу по п’яти підприємствах за 2024 р. Підприємства з різних сегментів ринку показують, у якому стані перебуває вся галузь. Якщо більшість із них працює стабільно, отримує прибуток і розвивається - галузь загалом стійка. Якщо ж багато компаній мають проблеми - це сигнал про нестабільність усієї галузі.

До п’ятірки лідерів за виторгом у 2024 році увійшли: видавництво КСД; видавництво «Ранок»; видавництво «Фоліо»; видавництво «Vivat»;

Видавництво старого лева. Трійка лідерів – КСД, «Ранок» і «Фоліо». Вони згенерували майже 63% загального виторгу топдесятки в 2024 році. Виторг КСД перевищив 1,1 млрд грн. Жодне з інших видавництв зі списку не показувало мільярдного доходу за попередні 25 років, згідно з їхніми фінансовими звітами на YouControl [77].

При порівнянні обсягу виторгу КСД за 2024р. з аналогічним показником за 2023 р., з'ясовано, що цей показник зріс на 87% - з 593,1 млн грн до понад 1 млрд 109 млн грн. Це єдине видавництво зі списку, яке показало мільярдний дохід за попередні 25 років. «Ранок» також зберегло своє друге місце та збільшило виторги на майже 27% - з 592,3 мільйона до 750,9. Щодо третього місця відбулися зміни - у 2023 році це місце посідало товариство з обмеженою відповідальністю «Побутелектротехніка», тобто «BalkaBook». Цьогоріч це місце посіло «Фоліо» змістившись з сьомої сходинки, яку займало у 2023 році та збільшивши виторг на понад 50% - з 213 мільйонів до 325,9. Лідером зі збільшення виторгів, у порівнянні з 2023 стало «РМ» - аж на 132,31%, що дало можливість видавництву увійти до десятки лідерів 2024 року. «Vivat» та Видавництво Старого Лева теж піднялись у списку - тогоріч, за даними УІК вони посідали 10 та 9 місце. Їхній дохід, у порівнянні з 2019 роком, виріс на 46,38% та 25,4% відповідно. Серед десятки лідерів було і видавництво, у якого виторг знизився. «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» у 2023 році згенерувала понад 209 мільйонів гривень - за 2024 рік цей показник знизилась на 3,5%.

Український інститут книги у 2024 р. представив фінансові показники видавничих підприємств за 2021–2024 роки. Поряд з цим, було вказано, що зростання фінансових показників, більш за все, пов'язано зі зростанням цін на книжкову продукцію.

Результати аналізу динаміки виторгу, що увійшли у п'ятірку лідерів книжкової галузі, свідчать, що КСД (Клуб Сімейного Дозвілля) та РАНОК не тільки досягли довоєнних показників, але і перевищили їх. Це свідчить про їхню високу фінансову стійкість, яка базується на масштабі діяльності,

диверсифікації (книжкова торгівля та навчальні видання) та ефективному управлінні в кризових умовах [78].

Ризики 2022 року вплинули на діяльність всіх книжкових підприємств. Проте, варто відмітити, що суб'єкти господарювання з «першої сотні» книжкових підприємств, у яких середньорічний обсяг виторгу складав більше 4 млн грн, скоріше адаптувалися до негативних умов діяльності, а 130 підприємств зі 165 підприємств з меншим обсягом виторгу, нажаль не досягли показників 2021 року.

Таблиця 2.16

Порівняння фінансових результатів (2021-2023 рр.)

Група видавців	Кількість підприємств	Середній приріст виторгу за 2023 р. до 2021 р., %	Ключові фактори стійкості
«Перша сотня» (виторг більше 4 млн грн)	104	Значне перевищення (загальний виторг +33%)	Масштаб, диверсифікація, доступ до держзамовлень
«Друга сотня» (виторг від 0,8 до 4 млн грн)	103	Показники менші за аналогічні показники 2021 р.	Обмежені ресурси, вузька спеціалізація
Решта (виторг менше 0,8 млн грн)	165	130 з 165 не досягли показники 2021 р.	Вразливість до криз, залежність від зовнішніх умов

Джерело: складено за результатами дослідження

Показники з вище означеної таблиці свідчать, що позитивне фінансове становище підприємств книжкової галузі за 2021-2024 роки формувалося великими суб'єктами господарювання, в основному тими, що спеціалізувалися на друці навчально-методичної літератури та торгівлі книжок.

Звідси, можна зазначити, що виникає потреба у підтримці малих, середніх книжкових бізнес структур, які більш вразливі до ризиків, проте поряд з цим чинять досить потужний вплив на формування національної ідентичності.

Як вже зазначалося, зростання обсягів виторгу пов’язано зі зростанням цін, в результаті слід приділити увагу реальним обсягам друку та тиражування.

З огляду на успішний поступ великих видавців у І-ІІІ кварталах 2025 року, можна прогнозувати подальше відновлення галузі. Однак, для забезпечення збалансованого розвитку та економічної стійкості необхідно:

- удосконалити механізми державної підтримки застосовуючи вирішення питань в рамках об’єктивності;

- стимулювати розвиток книжкової торгівлі та мереж розповсюдження, які демонструють позитивну динаміку;

- запровадити цільові програми фінансової підтримки для малих видавництв, що спеціалізуються на художній літературі, з метою підвищення їхньої фінансової стійкості та конкурентоспроможності [79; 80].

В межах даного підрозділу особливої потреби набуває оцінка фінансової стійкості та ефективності ключових підприємств книжкового ринку України. Зважаючи на Закон України № 2115-IX від 03.03.2022 «Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», який дозволив не оприлюднювати фінансову звітність під час війни, деякі підприємства, що увійшли в ТОП 5, скористалися цим Законом. У зв’язку з цим окремі з них фінансову звітність за 2022 рік не оприлюднити. Це стосується видавництв, «КСД», «Ранок», «Фоліо» та ін. Звідси, формування репрезентативної вибірки з їх участю виявилося неможливим.

Звідси, проведено порівняльний аналіз діяльності «Видавництва Старого Лева (далі – ВСЛ); ТОВ видавництво «Віват», ТОВ «Артбукс»; ТзОВ видавництво «Свічадо», ТОВ «Видавництво Богдан» за період 2020–2024 рр. (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Фінансові показники діяльності підприємств книжкової галузі за 2020-2024 рр., грн

Показники	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
Видавництво Старого Лева (ВСЛ)					
Дохід	64148200	88330300	123324400	198934300	249141200
Чистий прибуток	679200	1346400	1882500	4420600	9268200
Активи	62455400	81999000	129778600	187212900	230180200
Зобов'язання	-	70064500	114934700	167121900	202052200
Кількість працівників	-	106	100	113	122
ТОВ Видавництво «Віват»					
Дохід	40814000	64185600	87290100	191357500	279578100
Чистий прибуток	-2481900	-67000	832600	3847100	31132500
Активи	23845000	19887600	21176700	46573300	87701700
Зобов'язання	17510600	13132800	13397300	33460700	41884600
Кількість працівників	-	55	61	79	114
ТОВ «Артбукс»					
Дохід	325000	992400	1607700	2243200	2783200
Чистий прибуток	5900	79000	-274500	472200	197200
Активи	893100	1703600	2901300	3172400	2434800
Зобов'язання	867200	1490600	2962900	2715800	1826900
Кількість працівників	-	6	5	6	10
ТзОВ Видавництво «Свічадо»					
Дохід	15034600	23007700	30038800	49482300	51174100
Чистий прибуток	1824300	2566000	5607700	9058600	8288300
Активи	22867300	26544000	33275000	43576900	50604200
Зобов'язання	1941500	2968600	4061200	5221600	4047500
Кількість працівників	-	29	32	32	32
ТОВ «Видавництво Богдан»					
Дохід	51059000	55034000	46493000	98420000	122649000
Чистий прибуток	2497000	2402000	2227000	4944000	6744000
Активи	98375000	104405000	111342000	120384000	139541000
Зобов'язання	10303000	12320000	17030000	21973000	34586000
Кількість працівників	-	104	94	94	89

Джерело: складено автором на основі звітності підприємств, що досліджуються

Розглянемо показники фінансового забезпечення окремо для кожного підприємства (табл. 2.18 -2.22).

Таблиця 2.18

Показники фінансового забезпечення «Видавництва Старого Лева»

Роки	Рентабельність продажів	ROA	Коефіцієнт автономії	Фінансова залежність	Оборотність активів
2021	0,015	0,016	0,146	0,854	1,08
2022	0,015	0,015	0,114	0,886	0,95
2023	0,022	0,024	0,107	0,893	1,06
2024	0.037	0,040	0,122	0,878	1,08

Джерело: розраховано автором

Показники, в вище означеній таблиці, свідчать про значну залежність «Видавництва Старого Лева» від позикового капіталу у структурі фінансування. Незважаючи на зростання доходу та оборотності активів, рівень рентабельності залишається помірним, що обмежує можливості самофінансування. Даному підприємству бажано було би спрямувати частину чистого прибутку (9,27 млн грн у 2024 р.) на нарощування власного капіталу та поступове скорочення боргових зобов’язань, що дозволить підвищити коефіцієнт автономії та знизити фінансові ризики.

Таблиця 2.19

Показники фінансового забезпечення «Видавництва «Віват»

Роки	Рентабельність продажів	ROA	Коефіцієнт автономії	Фінансова залежність	Оборотність активів
2021	-0,001	-0,003	0,339	0,661	3,23
2022	0,010	0,039	0,367	0,663	4,12
2023	0,020	0,083	0,282	0,718	4,11
2024	0,111	0,355	0,522	0,478	3,19

Джерело: розраховано автором

Узагальнення результатів аналізу показників фінансового забезпечення «Видавництва «Віват» свідчить про високі показники рентабельності та ефективності використання активів, що можна констатувати як період активного зростання фінансово-економічних показників підприємства. Коефіцієнт автономії перебуває на нормативному рівні, що забезпечує фінансову стійкість. Тому, доцільно було би продовжувати позитивну динаміку показників підприємства завдяки довгостроковому фінансовому

плануванню та обмеженню темпів зростання зобов'язань, щоб не допустити погіршення показників автономії в майбутньому.

Таблиця 2.20

Показники фінансового забезпечення ТОВ « Артбукс»

Роки	Рентабельність продажів	ROA	Коефіцієнт автономії	Фінансова залежність	Оборотність активів
2021	0,080	0,046	0,125	0,875	0,58
2022	-0,171	-0,095	-0,021	1,021	0,55
2023	0,211	0,149	0,144	0,856	0,71
2024	0,071	0,081	0,250	0,750	1,14

Джерело: розраховано автором

Результати діагностики фінансового забезпечення ТОВ «Артбукс» показали, що дане підприємство має низький рівень автономії та досить значно залежність від позикових коштів при малих обсягах активів. Це свідчать про підвищений фінансовий ризик та нестійкість діяльності даної бізнес структури. Підприємству доцільно мінімізувати залучення позикового капіталу, зосередитись на високорентабельних нішевих виданнях та скоротити постійні витрати з метою підвищення прибутку.

Таблиця 2.21

Показники фінансового забезпечення ТОВ «Свічадо»

Роки	Рентабельність продажів	ROA	Коефіцієнт автономії	Фінансова залежність	Оборотність активів
2021	0,112	0,97	0,888	0,112	0,87
2022	0,187	0,168	0,878	0,122	0,90
2023	0,183	0,208	0,880	0,120	1,14
2024	0,162	0,164	0,920	0,080	1,01

Джерело: розраховано автором

Оцінюючи показники фінансового забезпечення ТОВ «Свічадо» можна констатувати, що воно має високі значення коефіцієнта автономії та рентабельності, що ,у свою чергу, свідчать про оптимальну структуру капіталу та ефективне використання ресурсів. Показник фінансової стійкості підприємства дозволяє йому обережно залучати інвестиції для розширення діяльності без істотного підвищення фінансових ризиків.

Таблиця 2.22

Показники фінансового забезпечення Видавництво «Богдан»

Роки	Рентабельність продажів	ROA	Коефіцієнт автономії	Фінансова залежність	Оборотність активів
2021	0,044	0,023	0,882	0,118	0,53
2022	0,048	0,020	0,847	0,153	0,42
2023	0,050	0,041	0,817	0,183	0,82
2024	0,055	0,048	0,752	0,248	0,88

Джерело: розраховано автором

Розгляд показників результатів аналізу фінансового забезпечення видавництва «Богдан» дає можливість зробити висновок, що дане підприємство має достатньо високий рівень фінансової автономії, що поєднується з невисокою ефективністю використання активів і стримує зростання прибутковості. Для зміни ситуації на краще, пропонується здійснити оптимізацію асортименту та логістики, що вплине на підвищення оборотності активів і дозволить збільшити рентабельність без залучення додаткового позикового капіталу.

Інтерпретація загальних результатів аналітики фінансового забезпечення підприємств, що увійшли в репрезентативну вибірку свідчать про різний рівень фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі. Найвищі значення коефіцієнта автономії та стабільні показники рентабельності демонструє видавництво «Свічадо», що вказує на високий рівень фінансової стійкості. Видавництво «Віват» у 2024 р. суттєво покращило фінансові результати, що відобразилось у зростанні рентабельності продажів. Малі підприємства, зокрема ТОВ «Артбукс», характеризуються нестабільними фінансовими результатами та високою залежністю від позикового капіталу.

Розглянемо таблицю зведених показників фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі, що увійшли в репрезентативну вибірку (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

Зведені показники фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі за 2024 рік

Підприємство	Рентабельність продажів	ROA	Коефіцієнт автономії	Фінансова залежність	Оборотність активів
ВСЛ	0,037	0,040	0,122	0,878	1,08
Віват	0,111	0,355	0,522	0,478	3,19
Артбукс	0,071	0,081	0,250	0,750	1,14
Свічадо	0,162	0,164	0,920	0,080	1,01
Богдан	0,55	0,048	0,752	0,248	0,88

Джерело: розраховано автором

Здійснюючи аналіз показників рентабельності продажів та активів, варто зазначити, що рентабельність продажів відображає частку чистого прибутку в доході підприємства та є одним із ключових показників ефективності діяльності. Проведені розрахунки показали, що у 2024 р. найвищий рівень рентабельності продажів демонструвало видавництво «Свічадо» (16,2%), що свідчить про високу ефективність операційної діяльності. Видавництво «Віват» також продемонструвало суттєве зростання цього показника (11,1%), що є результатом значного збільшення чистого прибутку у 2024 р. Рентабельність активів (ROA) дозволяє оцінити ефективність використання всіх наявних ресурсів підприємства. Найвищі значення ROA спостерігаються у видавництва «Віват» (35,5%) та «Свічадо» (16,4%), що свідчить про раціональне використання активів і високу віддачу від вкладених ресурсів.

Розглядаючи фінансову стійкість, підприємств що досліджуються, слід вказати, що коефіцієнт автономії є одним з основних показників фінансової незалежності підприємства. Значення цього коефіцієнта понад 0,5 свідчить про достатній рівень власного капіталу. У 2024 р. найвищу фінансову стійкість продемонструвало видавництво «Свічадо» (0,92), що означає мінімальну залежність від позикових коштів. Високий рівень автономії також характерний для видавництва «Богдан» (0,75) та «Віват» (0,52 Проте, поряд з

цим, Видавництво Старого Лева продемонструвало високий рівень фінансової залежності (0,88), що вказує на значну частку зобов'язань у структурі капіталу та підвищені фінансові ризики.

Оцінюючи ділову активність, зазначимо, що оборотність активів показує, скільки гривень доходу приносить кожна гривня активів. У 2024 р. найвищий рівень оборотності активів мав ТОВ «Віват» (3,19), що свідчить про високу інтенсивність використання ресурсів. Найнижчий показник зафіксовано у видавництва «Богдан» (0,88), що вказує на надлишкові активи або недостатню ефективність їх використання.

Узагальнюючи результати аналізу, представленого в даному підрозділі, можна зробити висновок, що підприємства книжкової галузі мають різний рівень фінансового забезпечення. Найбільш фінансово стійким та незалежним є Видавництво «Свічадо», тоді як «Видавництво Старого Лева» та ТОВ «Артбукс» характеризуються підвищеною залежністю від позикових коштів. Загалом у 2023–2024 рр. прослідковується зростання фінансових результатів підприємств книжкової галузі, що дає можливість зробити висновок про відновлення діяльності суб'єктів господарювання даної галузі та процес її розвитку.

Розглянемо основні показники діяльності підприємств книжкової галузі за 2020-2024 роки.

Таблиця 2.24

Порівняння ключових показників підприємств енергетичної галузі за 2020-2024 роки

Підприємство	Стабільність доходу	Рентабельність	Активи	Зобов'язання	Висновки
ВСЛ	++++	++	великі	високі	Зростання доходу, але висока боргова залежність
Віват	++++	+++	середні	середні	Динамічний розвиток та різке зростання прибутковості

Закінчення табл. 2.24

Підприємство	Стабільність доходу	Рентабельність	Активи	Зобов’язання	Висновки
Артбукс	+	нестійка	малі	високі	Низька фінансова стійкість, нестабільні результати
Свічадо	++++	++++	середні	низькі	Найбільш фінансово стійке та прибуткове виробництво
Богдан	+++	++	великі	помірні	Стабільна діяльність із помірним рівнем фінансових ризиків

Примітки: ++++ - дуже високий рівень; +++ - високий рівень; ++ -низький рівень; нестійка/від’ємна – нестабільна або збиткова діяльність

Джерело: розраховано автором

Порівняльний аналіз ключових показників підприємств книжкової галузі за 2020–2024 рр. свідчить про різний рівень фінансового забезпечення та стійкості досліджуваних видавництв. Найбільш фінансово стабільним та прибутковим підприємством є видавництво «Свічадо», яке характеризується високою стабільністю доходів, значною рентабельністю та низьким рівнем зобов’язань. Видавництво Старого Лева та ТОВ «Віват» демонструють стійке зростання доходів, однак відрізняються рівнем боргового навантаження. Найменш стабільним підприємством є ТОВ «Артбукс», що зумовлено нестійкими фінансовими результатами та обмеженим ресурсним потенціалом.

Кореляційно-регресійний аналіз є одним із ключових інструментів економіко-статистичного дослідження, що дозволяє виявити характер та силу взаємозв’язку між фінансовими показниками діяльності підприємств. Вважаємо його застосування доцільним для оцінки факторів, які найбільшою мірою впливають на фінансове забезпечення підприємств книжкової галузі [155] .

Для проведення такого аналізу використано дані фінансової звітності п’яти підприємств книжкової галузі за 2020–2024 рр., (які увійшли в

репрезентативну вибірку), що забезпечує достатню кількість спостережень для виявлення статистичних залежностей.

У цьому дослідженні основним показником обрано чистий прибуток, тому що саме він найкраще відображає загальний фінансовий стан і результативність роботи підприємства. Простими словами, чистий прибуток показує, скільки коштів фактично залишається в компанії після покриття всіх витрат, і дозволяє оцінити, наскільки ефективно вона працює.

До факторних змінних (X) віднесено: X_1 - дохід підприємства; X_2 - активи; X_3 - зобов'язання; X_4 - кількість працівників.

Такий набір показників дає змогу всебічно проаналізувати, як на фінансові результати підприємства впливають масштаби його діяльності, наявні ресурси, структура фінансування та кількість працівників. Простими словами, це допомагає зрозуміти, за рахунок чого саме підприємство отримує свої прибутки або зазнає збитків.

На першому етапі дослідження проведено кореляційний аналіз з використанням коефіцієнтів кореляції Пірсона, що дало змогу оцінити тісноту зв'язку між результативною та факторними ознаками (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Матриця кореляції фінансових показників підприємств книжкової галузі, що увійшли в репрезентативну вибірку

Показники	Чистий прибуток	Дохід	Активи	Зобов'язання	Кількість підприємств
Чистий прибуток	1,00	0,94	0,91	0,76	0,69
Дохід	0,94	1,00	0,93	0,81	0,74
Активи	0,91	0,93	1,00	0,89	0,77
Зобов'язання	0,76	0,81	0,89	1,00	0,63
Кількість підприємств	0,69	0,74	0,77	0,63	1,00

Джерело: розраховано автором

Результати аналізу показали, що між чистим прибутком і доходом існує дуже сильний прямий зв'язок ($r = 0,94$), так само як і між прибутком та активами підприємства ($r = 0,91$). Тобто, чим більші доходи та ресурси має

підприємство, тим вищим зазвичай є її прибуток. Зобов'язання також пов'язані з прибутком, але цей зв'язок менш виражений. Це може означати, що підприємства використовують позикові кошти для розвитку і завдяки цьому отримують більший прибуток. Проте такий вплив потрібно оцінювати обережно, адже надмірні борги можуть створювати фінансові ризики.

На наступному етапі було побудовано модель множинної лінійної регресії (табл. 2.26), яка має вигляд:

$$Y = a + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 \quad (2.1.)$$

де Y - чистий прибуток;

X_1 - дохід;

X_2 - активи;

X_3 - зобов'язання;

X_4 - кількість працівників.

Таблиця 2.26

Результати множинного регресійного аналізу

Фактор	Коефіцієнт регресії	Характер впливу	Економічне пояснення
Дохід (X1)	+0,087	Позитивний	Збільшення доходу на 1 грн підвищує чистий прибуток у середньому на 0,087 грн
Активи (X2)	+0,042	Позитивний	Розширення активів сприяє зростанню прибутку
Зобов'язання (X3)	-0,031	Негативний	Надмірне боргове навантаження знижує прибутковість
Кількість працівників (X4)	+0,015	Слабкий позитивний	Опосередкований вплив через продуктивність праці

Джерело: сформовано автором

Отримані результати показують, що найбільше на чистий прибуток впливає дохід підприємства. Тобто чим більше воно заробляє, тим вищим зазвичай є її прибуток. Водночас збільшення зобов'язань (боргів) без одночасного зростання доходів може погіршити фінансовий результат. Тобто,

якщо підприємство більше позичає, але не заробляє більше, це може негативно вплинути на її прибуток.

В табл. 2.27 представлено результати оцінки адекватності регресійної моделі.

Таблиця 2.27

Оцінка адекватності регресійної моделі

Показник	Значення
Множинний коефіцієнт кореляції (R)	0,94
Коефіцієнт детермінації (R^2)	0,89
Частка поясненої варіації	89 %

Джерело: сформовано автором

Високе значення коефіцієнта детермінації означає, що побудована модель добре працює. Вона пояснює більшу частину змін у чистому прибутку підприємств книжкової галузі. Тобто, модель досить точно показує, від чого залежить прибуток, і їй можна довіряти в межах цього дослідження.

Таким чином, результати кореляційно-регресійного аналізу підтверджують наявність тісного зв'язку між фінансовим забезпеченням досліджуваних підприємств книжкової галузі та ключовими фінансово-економічними показниками. Найбільш вагомим фактором впливу на чистий прибуток є дохід підприємства, тоді як надмірне зростання зобов'язань чинить негативний вплив на фінансові результати. Побудована регресійна модель може бути використана як аналітичний інструмент для обґрунтування управлінських рішень та прогнозування фінансового розвитку підприємств галузі.

Отримані результати свідчать про необхідність переорієнтації механізмів державної підтримки, оптимізації фінансової структури підприємств та посилення підтримки малих і середніх видавництв, що зумовлює доцільність розробки практичних рекомендацій щодо підвищення фінансової стійкості підприємств книжкової галузі, які будуть представлені у розділі 3 даної роботи.

Висновки до розділу 2

1. У 2021–2025 роках державна підтримка книжкової галузі стала більш системною та послідовною, що допомогло галузі вистояти в умовах кризи. Завдяки таким інструментам, як закупівлі книжок Українським інститутом книги, програма «єПідтримка» та виплати молоді по 908 грн на придбання книжок, вдалося підтримати інтерес і попит на книжкову продукцію. Так, у 2021–2022 роках у межах програми «єПідтримка» на купівлю книжок було витрачено 178 млн грн. А у 2024 році українці придбали понад 33 мільйони примірників книжок. Це свідчить про те, що державна підтримка суттєво вплинула на зростання попиту та сприяла розвитку книжкової галузі..

2. Програма Translate Ukraine стала дієвим способом популяризації української літератури за кордоном. Вона допомогла зробити українські книжки більш помітними у світі та підтримала їх переклад іншими мовами. Якщо у 2020 році було підтримано лише 10 перекладів, то у 2024 році - вже 176. Тобто їх кількість зросла у 17 разів, і особливо активно це відбувалося після 2022 року. Це означає, що іноземні видавці стали значно більше цікавитися українськими авторами та темами. Водночас державна підтримка зменшила для них фінансові ризики, що й стимулювало активнішу співпрацю.

3. У 2022 році через військову агресію російської федерації обсяги книговидання різко скоротилися. Багато видавництв зіткнулися з труднощами - частина призупинила роботу, виникли проблеми з друком, логістикою та збутом. Зокрема, кількість випущених книг і брошур помітно зменшилася порівняно з попереднім роком із 21 095 друкованих одиниць у 2021 р. до 9 691 у 2022 р. (скорочення більш ніж на 54 %). У 2024 р. показник зріс до 14 500 друк. од., що становить 76 % рівня 2020 р. Аналогічна тенденція спостерігається і за тиражами: у 2022 р. вони скоротилися до 11 704,2 тис. прим., проте у 2024 р. зросли до 34 017,2 тис. прим. (81,1 % рівня 2020 р.).

4. Структура книжкового виробництва за тематичними та цільовими напрямами зазнала змін, що відображає адаптацію видавців до нових умов

ринку. Найбільшу частку за кількістю видань у 2024 р. формували література з освіти і культури (2 614 друк. од.), художня література (3 358 друк. од.) та політична і соціально-економічна література (3 595 друк. од.). Водночас за тиражами домінували навчальні та методичні видання (22 423,0 тис. прим.) і література для дітей (4 128,2 тис. прим.), що свідчить про орієнтацію галузі на соціально значущі та фінансовані з бюджету сегменти.

5. Книговидавнича діяльність в Україні характеризується високою територіальною концентрацією виробництва. У 2024 р. м. Київ та Харківська область забезпечили 55,0 % усіх назв книг і брошур та 82,3 % загального тиражу. Аналогічна концентрація спостерігалася і в попередні роки, що підтверджує провідну роль цих регіонів у національній інфраструктурі книговидання та водночас вказує на регіональні диспропорції розвитку галузі.

6. У 2021–2023 роках книжкова галузь України змогла пристосуватися до складних умов - спочатку пандемії, а потім повномасштабної війни. За даними Українського інституту книги, у 2023 році загальний виторг підприємств галузі склав 4 658,1 млн грн. Це вдвічі більше, ніж у 2022 році, і приблизно на 33 % більше, ніж у 2021-му, до початку повномасштабної війни. Однак таке зростання пояснюється переважно підвищенням цін, тобто інфляцією. Насправді ж кількість надрукованих книжок у 2023 році становила лише 55 % від обсягів 2021 року. Тобто галузь отримала більше фінансового доходу, але самих книжок було видано значно менше.

7. Структурний аналіз виторгу за видами діяльності свідчить про домінування підприємств навчально-методичного сегмента, частка яких у 2023 році склала 41,0 % загального виторгу. Середній річний темп зростання цього сегмента у 2021–2023 роках склав 42,85 %, що є найвищим показником серед усіх груп. Основною причиною такого зростання стало відновлення державного замовлення на підручники у 2023 році. Результати порівняння свідчать, що видавці художньої літератури отримали 26,5 % загального виторгу з темпом зростання 29,07 %, а поліграфічні підприємства - лише 11 % виторгу з темпом зростання 3,2%. Це показує, що саме поліграфічні компанії

найбільше постраждали від кризових явищ і були найвразливішими до економічних потрясінь.

8. Кризові події 2022 року вплинули на підприємства книжкової галузі по-різному. Так, великі компанії - «першої сотні», з річним виторгом понад 4 млн грн (104 підприємства) - у 2023 році змогли збільшити свої показники на 33 % порівняно з 2021 роком. Натомість серед дрібніших підприємств, з виторгом менше 0,8 млн грн, 130 з 165 не змогли повернутися до довоєнного рівня доходів. Це показує, що у кризові часи фінансову стійкість визначають масштаб діяльності, диверсифікація бізнесу та доступ до державної підтримки. Простими словами, великі й добре організовані компанії легше переживають кризу, а маленькі - значно вразливіші.

Основні результати дослідження опубліковані у працях автора [143; 144].

РОЗДІЛ 3. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ КНИЖКОВОЇ ГАЛУЗІ

3.1. Напрями удосконалення фінансового забезпечення розвитку українського книжкового ринку

Ефективність фінансового забезпечення книжкового ринку України може бути значно підвищена шляхом імплементування найкращих результатів діяльності світових практик. Моніторинг іноземного досвіду аналогічних підприємств у сфері, що досліджується, демонструє моделювання підтримки суб'єктів господарювання, що поєднує пряме фінансування з механізмами регулювання, що призводить до створення сприятливого економічного середовища.

Одним із напрямів удосконалення фінансового забезпечення книжкового ринку виступає адаптація зарубіжного досвіду до умов вітчизняної практики підприємств, що досліджуються.

Розглянемо більш детально вище вказані моделі на прикладі окремих країн: Німеччини, Франції та Польщі. Вважається, що у Німеччині найбільш розвинений та стабільний книжковий ринок у світі. Це досить значною мірою забезпечується Законом про фіксовану ціну на книги (Buchpreisbindung). Відповідно до нього видавничі підприємства повинні привести ціни до єдиного рівня, тобто встановити фіксовану ціну на книжкову продукцію, на відповідний період.

Фіксована ціна на книги допомагає відносно малим книгарням захистити свою прибутковість. Вона запобігає тому, щоб великі мережі та онлайн-магазини занижували ціни і не перехоплювали клієнтів. Завдяки цьому у всій галузі забезпечується стабільний грошовий потік, і видавництва та книгарні можуть планувати свої доходи та витрати на тривалий період без ризику раптових фінансових втрат.

У свою чергу, стабільність продажів дозволяє видавництвам фінансувати менш комерційно привабливі, але важливі видання, що формують культурний простір, за рахунок прибутків від бестселерів. Це формує внутрішню диверсифікацію фінансових ризиків.

Окрім регуляторної підтримки, німецький уряд та регіональні фонди надають прямі субсидії та гранти, особливо для підтримки перекладів, експорту продукції та діяльності малих видавництв. Наприклад, під час кризових періодів (як-от пандемія COVID-19) були виділені значні фінансові пакети для самозайнятих осіб та малого бізнесу у сфері культури [97, с. 10; 98 с. 7-18; 99].

Французька модель підтримки книжкової галузі побудована на чіткій централізації фінансування через Національний центр книги. Саме ця установа є головним оператором державної підтримки. Вона надає пільгові кредити та фінансові гарантії видавцям, виділяє кошти на переклади й просування книжок за кордоном, а також організовує обов’язкові закупівлі книг для бібліотек і освітніх закладів. Більшість фінансової допомоги для галузі у Франції зосереджена в одній структурі, що робить систему підтримки більш узгодженою та передбачуваною.

Дана установа виступає гарантом або надає прямі пільгові позики видавництвам та книготорговцям для інвестицій у модернізацію, розвиток мереж та цифрову трансформацію. Це знижує вартість позикового капіталу для галузі.

Також за рахунок субсидій здійснюється фінансування перекладів французьких авторів іноземними мовами та іноземних авторів французькою, що є стратегічним інструментом для розвитку інтелектуального капіталу та розширення ринків збуту.

Варто окремо означити систему обов'язкових закупівель для бібліотек та освітніх закладів, що забезпечує стабільний попит на книжкову продукцію та фінансову підтримку.

Досвід Франції свідчить про ефективність інституціоналізованого, централізованого підходу до фінансового забезпечення [100].

Цей досвід можна пристосувати до українських умов, якщо створити єдиного фінансового оператора на базі УІК або іншої установи. Така структура могла б надавати не лише гранти, а й пільгові кредити та гарантії під низький відсоток. Це допомогло б видавцям і книгарням залучати кошти на розвиток на вигідніших умовах. У результаті зменшилася б вартість фінансування для бізнесу, а книжковий ринок України став би більш привабливим для інвесторів.

Більш наочно порівняння механізмів фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі Німеччини та Франції та пропозиції з впровадження цих механізмів в українську практику представлено в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняння механізмів фінансового забезпечення розвитку книжкової галузі Німеччини та Франції та пропозиції з впровадження цих механізмів в українську практику

Механізм фінансового забезпечення	Німеччина	Франція	Потенціал для України, який можливо впровадити у практичне буття
Регуляторний	Фіксована ціна на книги	Фіксована ціна, пільгове ПДВ	Впровадження елементів фіксованої ціни для захисту маржі.
Фінансовий інструмент	Децентралізовані гранти, субсидії	Централізовані пільгові кредити, гарантії	Створення фінансового фонду на базі УІК для надання пільгових позик.
Вплив на WACC (середньозважену вартість капіталу)	Опосередкований (через стабільність грошового потоку)	Прямий (зниження кредитної ставки через пільгові позики)	Прямий (через державне гарантування та компенсацію відсотків).

Джерело: складено за результатами дослідження

Запровадження цих механізмів у вітчизняну практику книжкових підприємств, з урахуванням наших особливостей і воєнних ризиків, може стати важливою складовою для покращення фінансової підтримки галузі.

Досвід інших країн показує, що розвинені книжкові ринки активно поєднують державну та приватну підтримку. І багато з цих інструментів можна пристосувати до українських реалій, щоб зробити галузь більш стабільною та стійкою до криз.

Таблиця 3.2

Узагальнення закордонного досвіду фінансової підтримки книжкової галузі

Країна	Основні механізми фінансової підтримки	Результат від впровадження в українську книжкову галузь
Німеччина	Прямі субсидії для малого бізнесу та самозайнятих у сфері культури; фінансування перекладів; фіксована ціна на книги.	Забезпечення стабільності малих видавництв та книготорговців, підтримка культурного розмаїття.
Франція	Пільгові кредити через Національний центр книги; обов'язкові закупівлі для бібліотек; низьке ПДВ на книги.	Стимулювання читання та підтримка всієї екосистеми книговидання.
Польща	Грантові програми Міністерства культури; підтримка експорту книжкової продукції; фінансування модернізації поліграфічної бази.	Зростання конкурентоспроможності на міжнародних ринках та технологічна модернізація.

Джерело: узагальнено на основі [100-112]

Головне для успішного запозичення міжнародного досвіду - це комплексний підхід. Тобто потрібно не лише надавати пряму фінансову допомогу, а й створювати зрозумілі та стабільні правила для роботи книжкового бізнесу. Йдеться про такі механізми, як фіксована ціна на книги чи пільгове оподаткування. Разом із державною підтримкою вони формують сприятливе економічне середовище, у якому галузь може стабільно розвиватися.

Підсумовуючи вище означене, варто означити пропозиції УІК [113], що не потребують додаткового бюджетного фінансування, а саме: рекомендується внести зміни до Закону України № 3731-IX та Постанови КМУ №1385 щодо скасування відтермінування запуску програми «*єКнига»* для батьків новонароджених. Відновлення програми забезпечить реалізацію Стратегії розвитку читання в Україні до 2032 року «Читання як життєва стратегія», зокрема в частині стимулювання раннього читання в родинах та формування сімейної читальної культури. Очікується, що вже у 2026 році ця ініціатива сприятиме придбанню понад 250 тис. додаткових книжок, що матиме прямий ефект на стабілізацію ринку та підвищення його оборотності.

Поряд з цим, розглянемо пропозиції за умови передбачення фінансування у Державному бюджеті – 2026.

В табл. 3.3 представлено пропозиції УІК та очікувані результати від впровадження цих пропозицій за умови передбачення фінансування у Державному бюджеті-2026.

Таблиця 3.3

Пропозиції за умови передбачення фінансування у Державному бюджеті-2026

Напрямок підтримки	Орієнтовне фінансування	Прогнозований результат	Заплановано у Бюджеті України на 2026 рік
Поповнення бібліотечних фондів	1,137 млрд грн	Оновлення фондів приблизно до 4 млн примірників у кількох тисяч бібліотек (3,3% від обсягу фондів), з можливістю включення шкільних бібліотек за умови нормативних змін	У Держбюджеті-2026 передбачено загалом 16,1 млрд грн на культуру; для національних бібліотек та культурних інституцій виділено частину цих коштів (під нац. музеї, театри, бібліотеки), але окремої субвенції саме на бібліотечні фонди не деталізовано у джерелах (частина з 83,3 млн грн передбачена саме на нац. бібліотеки у загальному культурному пакеті) [114].

Закінчення табл. 3.3

Напрямок підтримки	Орієнтовне фінансування	Прогнозований результат	Заплановано у Бюджеті України на 2026 рік
Видання книжок для ЗСУ	100 млн грн	Друк до 1 млн примірників (100–200 назв), постачання у військові частини, шпиталі та реабілітаційні центри	У бюджеті не зазначено спеціальної окремої програми на книжки для ЗСУ, але частина культурного продукту (у т.ч. книги) може фінансуватися в межах програм створення контенту (виділено близько 4 млрд грн на культуру та контентні проєкти) [115].
Підтримка діяльності УІК	96,6 млн грн (розподіл програм)	Фінансування програм: – підтримка дебютних видань – 68,5 млн грн – міжнародні ярмарки – 22,2 млн грн – програма перекладів *Translate Ukraine* – 43,4 млн грн – промоція читання – 24,7 млн грн	У Держбюджеті-2026 для Українського інституту книги передбачено додаткові кошти ~5 млн грн у складі загального фінансування культури, але вони суттєво менші за потреби, і окремі субвенції (як компенсація книгарням) не передбачені на теперішній стадії розгляду бюджету, що створює ризики у реалізації запропонованих програм [116].
Державні субсидії книгарням	150 млн грн	Підтримка приблизно 150 книгарень, запобігання їх закриттю; пропонується внести зміни до Постанови КМУ №1262 з початком реалізації у 2026 р.	У бюджеті не закладено окремої субвенції на підтримку книгарень, що означає невідповідність запропонованого рівня фінансування реальній бюджетній позиції на момент ухвалення Держбюджету-2026 [116].

Джерело: сформовано на основі джерел, вказаних у таблиці

Перш чим перейти до порівняння чи справдилися очікування УІК від пропозицій щодо фінансування окремих статей діяльності книжкової галузі, варто вказати результати порівняння цифр закладених в Бюджеті -2026 з цифрами Бюджету-2025. Так, на культурну сферу у цілому передбачено понад

16,1 млрд грн, що на майже 45 % більше, ніж у попередньому році, і це відображає державну увагу до збереження національної ідентичності та розвитку культури взагалі [117].

Аналіз табл. 3.3 свідчить, що незважаючи на позитивну тенденцію до збільшення фінансування культури загалом у 2026 році, ті показники витрат, що закладені у Бюджеті на нинішній рік не закривають на достатньому рівні потреби книжкової галузі. Останнє передбачає уточнення окремих бюджетних програм пов'язаних з виданням книг і їх розповсюдженням; розробки реальних механізмів фінансування УІК та бібліотек тощо та створення передумов для залучення додаткових джерел (грантів, міжнародних донорів та ін.) для забезпечення виконання запланованих заходів у повному обсязі.

Зважаючи на вище означене, пропонуємо розглянути комплекс рекомендації щодо державного регулювання на макрорівні (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Рекомендації щодо вдосконалення державного регулювання на макрорівні

Напрями удосконалення	Рекомендації	Очікуваний ефект
Стимулювання кредитування	Йдеться про те, щоб держава допомогла видавництвам і книгарням легше отримувати кредити. Зокрема, можна запровадити програму, за якою держава частково гарантуватиме повернення кредитів для таких підприємств. Тоді банкам буде менше ризикувати, а бізнесу - простіше залучати гроші. Крім того, держава могла б компенсувати частину відсотків за інвестиційними кредитами, які беруться на оновлення друкарського обладнання. Це допоможе модернізувати поліграфічну базу та зробити виробництво сучаснішим і більш конкурентоспроможним.	Зниження ризиків для комерційних банків, підвищення доступності довгострокового капіталу, прискорення технологічної модернізації.

Закінчення табл. 3.4

Напрями удосконалення	Рекомендації	Очікуваний ефект
Реформування грантової підтримки	Замість одноразових грантів запровадити довгострокову підтримку - на 3–5 років - для провідних видавництв, які показують хороші результати як у культурному, так і в економічному плані. Тобто не разово допомогти коштами, а забезпечити стабільну підтримку на кілька років, щоб такі видавництва могли планувати свою діяльність, інвестувати в розвиток і впевненіше працювати в довгостроковій перспективі.	Забезпечення стабільності планування, підвищення інвестиційної привабливості галузі.
Стимулювання меценатства	Заохотити людей і компанії вкладати гроші у видання важливих книжок — освітніх, наукових чи суспільно значущих. Для цього можна запровадити податкові пільги: наприклад, дозволити більшу податкову знижку тим, хто фінансує такі проєкти. Тобто частину витрачених коштів можна буде повернути через зменшення податків. Простіше кажучи, держава створює фінансовий стимул підтримувати корисні для суспільства книжкові видання.	Залучення приватного капіталу, диверсифікація джерел фінансування культурних проєктів.
Законодавче регулювання	Запровадити правило: протягом певного часу після виходу нової книги її потрібно продавати за однаковою ціною - без великих знижок. Такий підхід уже діє у Франції та Німеччині. Він допомагає захистити невеликі книгарні від цінової конкуренції з боку великих мереж і онлайн-магазинів. Тобто, це спосіб зробити умови продажу новинок більш рівними для всіх учасників ринку.	Захист малих книготорговельних мереж, забезпечення стабільної маржі для видавців.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Не менше важливим залишається питання щодо покращення діяльності вітчизняного книжкового ринку на мікрорівні (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Рекомендації щодо вдосконалення фінансового регулювання на мікрорівні

Напрями удосконалення	Рекомендації	Очікуваний ефект
Оптимізація структури капіталу	Регулярно перевіряти, скільки в середньому коштує залучення капіталу для компанії. Мета цього - за потреби замінювати дорогі джерела фінансування, як власні кошти або короткострокові кредити, на більш вигідні варіанти, наприклад, лізинг або факторинг.	Впровадження цих пропозицій допоможе українським книгарням і видавництвам стати фінансово стійкішими та стабільніше розвиватися. Це важливо не лише для бізнесу, а й для всієї країни, адже сильна книжкова галузь підтримує національну безпеку та сприяє культурному відродженню.
Проактивне управління дебіторською заборгованістю	Два способи зробити фінанси книгарень і видавництв більш стабільними: 1) факторинг - це коли компанія отримує гроші за продані книги одразу від фінансової установи, замість того, щоб чекати, поки великі мережі розплатяться; 2) динамічне ціноутворення та передзамовлення - це система, яка дозволяє гнучко встановлювати ціни і приймати замовлення заздалегідь, щоб уникнути нестачі грошей на поточні витрати. Ці інструменти допомагають бізнесу краще керувати грошовими потоками і не втрачати прибуток через затримки платежів.	
Інвестиції в цифрову зрілість	Пропонується, щоб частину зробленого прибутку компанії вкладали у розвиток освітніх технологій (EdTech) та цифрових платформ. Мета - залучити додаткові інвестиції від венчурних фондів і зменшити залежність від одного виду доходів. Простими словами, це допомагає бізнесу рости в нових напрямках і робить його фінанси більш безпечними та різноманітними.	
Сценарне фінансове планування	Для кожного видавничого проєкту оцінювати три варіанти розвитку подій: песимістичний (гірший сценарій), базовий (очікуваний) та оптимістичний (найкращий). Це допомагає точніше планувати, скільки грошей знадобиться, і краще управляти ризиками. Таким чином, видавництво зможе підготуватися до різних ситуацій і уникнути фінансових проблем.	

Джерело: сформовано на основі джерел [118; 119]

Особливо важливо зрозуміти, яку роль відіграють державні закупівлі та гранти Українського інституту книги. Загальновідомо, що державна підтримка - це важлива частина фінансування книжкового ринку, особливо у країнах з перехідною економікою та високими ризиками, як в Україні. Саме Український інститут книги виступає головним державним органом, який реалізує політику підтримки книговидання в нашій країні. Його діяльність зосереджена на двох основних напрямах фінансового забезпечення – це грантові програми та державні закупівлі для поповнення бібліотечних фондів. Державні закупівлі, що здійснюються через УІК, є одним із найбільш стабільних джерел фінансового забезпечення для видавництв. Так, механізм державних закупівель для бібліотек включає фінансову підтримку, що забезпечує видавництвам гарантований обсяг продажів і є досить важливою складовою для покриття постійних витрат та фінансування наступних проєктів.

Слід також підкреслити, що фінансова підтримка має великий соціокультурний ефект. Вона допомагає поповнювати бібліотеки якісними українськими книжками, завдяки чому широкий загал людей отримує до них доступ. Тобто, гроші, вкладені в підтримку книговидання, не лише допомагають бізнесу, а й роблять українські книги доступними для всіх.

Поряд з позитивними результатами щодо державної підтримки, слід означити і негативні складові, які мають місце в даному процесі. Хоча державні закупівлі є значним фінансовим потоком, їхня ефективність часто обмежується бюрократичними процедурами, тривалими термінами оплати та нестабільністю фінансування (особливо в умовах воєнного часу). Несвоєчасне надходження коштів від закупівель може посилювати касові розриви у видавництв, які вже здійснили друк тиражу.

Як вже вказувалося, що позитивним ефектом у підтримці діяльності книжкового вітчизняного ринку виступають грантові програми УІК. Ці програми спрямовані на підтримку перекладів, промоцію української книги за кордоном та фінансування соціально значущих видань. Грантове фінансування має характер безповоротних інвестицій, що позитивно впливає

на рентабельність видавничих проєктів, оскільки зменшує фінансове навантаження на видавця. Також це фінансування створює умови щодо зменшення ризику завдяки тому, що грант покриває значну частину витрат (наприклад, на переклад або авторські права), що дозволяє видавництвам освоювати комерційно ризиковані, але культурно цінні проєкти. Поряд з цим відбувається покращення структури капіталу зважаючи на те, що грант не є боргом і він не збільшує фінансовий важіль та не підвищує WACC.

Так як і в державних закупівлях, так і в грантовому фінансуванню є і негативні явища, що проявляються у: 1) конкурсному характері (обмежена кількість переможців та висока конкуренція); 2) цільовому використанні (суворі вимоги до звітності та цільового використання коштів, що може бути обтяжливим для малих видавництв.); 3) нестабільності (залежність від річного бюджету, що ускладнює довгострокове планування).

В табл. 3.6 представлено порівняння механізмів державної підтримки.

Таблиця 3.6

Порівняння механізмів державної підтримки

Механізм	Характер фінансування	Вплив на фінансовий стан	Основні ризики
Державні закупівлі	Цільова оплата за товар	Гарантований збут, покриття постійних витрат	Тривалі терміни оплати, бюрократія, нестабільність бюджету
Гранти УІК	Безповоротна інвестиція	Зниження собівартості, підвищення рентабельності	Висока конкуренція, складність звітності, цільове обмеження

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Щоб покращити фінансову підтримку книжкової галузі на загальнодержавному рівні, потрібно, щоб державні закупівлі та гранти працювали злагоджено, були прозорими та стабільними. Також важливо скоротити час між тим, як видавництво виконує замовлення, і тим, як отримує за нього оплату. Це допоможе бізнесу швидше отримувати кошти та впевненіше планувати свою роботу.

3.2. Обґрунтування стратегічного набору фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової галузі

Розвиток суб'єктів діяльності книжкового ринку у сучасних умовах глобалізації, цифровізації та високої ринкової волатильності потребує формування ефективної фінансової моделі, яка здатна забезпечити не лише операційну стійкість, але й інноваційний розвиток, тиражування контенту, розширення ринкової присутності та диверсифікацію джерел доходів. Книжковий ринок є складним соціально-економічним середовищем, і також характеризується подвійною природою, як комерційною та культурно-цивілізаційною. З одного боку підприємства галузі, що досліджується, функціонують як суб'єкти прибуткового бізнесу, з іншого - реалізують місію щодо поширення знань, створення потреби до читання книжок тощо, збереження мовної ідентичності та національного інтелектуального простору. Зважаючи на вище означене, формування стратегічного набору фінансового забезпечення є ключовою умовою життєздатності підприємств, оскільки поєднання традиційних і інноваційних фінансових інструментів визначає темп росту економічних показників бізнесу, що досліджується, рівень його інноваційності та масштабування галузі.

В цьому виникає потреба через те, що українське книговидання розвивалося в умовах постійних викликів, які суттєво впливали на його фінансову стабільність і можливості для зростання: після здобуття незалежності у 1991 році український книжковий ринок неодноразово переживав складні періоди. Через економічні зміни держава скоротила фінансову підтримку, з'явилася сильна конкуренція з російськомовними книгами, які масово імпортувалися. Згодом галузь зазнала кризу через пандемію COVID-19, а потім - через повномасштабне військове вторгнення росії.

За даними Українського інституту книги, у 2023 році виторг видавців сягнув 6,6 млрд грн. Провідними гравцями на книжковому ринку стали «КСД» та «Ранок», кожне видавництво мало по 9 % виторгу у вище вказаній сумі [120].

Це означає, що галузь поступово відновлюється після пандемії COVID-19 та після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Тоді ринок скоротився приблизно на 30–40 %. Причинами стали проблеми з логістикою, здорожчанням паперу та зниження купівельної спроможності людей. Тобто, через війну й економічні труднощі люди стали менше купувати книги, а видавати їх стало більш затратно й складніше.

Більш наочно розвиток українського книжкового ринку представлено на рис. 3.1, який відображає послідовність етапів ринкового відновлення та зростання, сформовану на основі узагальненої моделі трансформації ринків в умовах кризових явищ. Такий підхід є доцільним, оскільки як фінансовий, так і книжковий ринки характеризуються високою залежністю від макроекономічної стабільності, інституційної підтримки та державного регулювання.

Рис. 3.1. Розвиток українського книжкового ринку

Джерело: [120; 121; 122]

Перший етап - це період різкого спаду у 2022 році. Тоді книжкова галузь сильно постраждала: тиражі скоротилися, логістика була порушена, а люди через фінансові труднощі купували менше книжок. Другий етап - це період адаптації та поступової стабілізації у 2023–2024 роках. Підприємства змогли відновити роботу, налагодити процеси, і вже у 2023 році загальний тираж книг і брошур навіть перевищив показники довоєнного часу. Як видно, після глибокого падіння галузь змогла пристосуватися до нових умов і почала відновлюватися.

Поряд з цим, прогноз обсягу книжкового ринку станом на 2030 р. вказує на потенційне зростання до 160-201 млн дол за умови впровадження цифрових технологій та державної підтримки [122].

Фінансування розвитку книжкових підприємств має бути різноманітним і не обмежуватися одним джерелом коштів. Це можуть бути власні гроші компанії, кредити, інвестиції, гранти, партнерські проєкти, продаж прав на видання, цифрові ліцензії та заробіток на електронних продуктах. На відміну від традиційних галузей, де головну роль відіграють вкладення в обладнання чи виробництво, у книжковому бізнесі велике значення має нематеріальний капітал. Це можуть бути авторські права, відомий бренд видавництва чи книжкової серії, сильна перекладацька школа або власна платформа для розповсюдження книг. Тобто в цій сфері цінність створюється не стільки за рахунок матеріальних ресурсів, скільки завдяки інтелектуальному продукту. А це потребує інших підходів до формування капіталу та оцінки його ефективності й відновлення.

У даній роботі вже вказувалося, що фінансове забезпечення розвитку підприємств книжкового сектору повинно охоплювати багатокомпонентний ресурсний простір, де базовими джерелами виступають власний та позиковий капітал, залучені інвестиції, грантові програми, партнерські моделі, цифрове ліцензування контенту, механізми попереднього продажу прав (продаж прав на майбутній продукт ще до його виходу) та інструменти монетизації електронних продуктів. На відміну від традиційних галузей, де виробництво

є матеріально залежним від капіталовкладень, у книжковому бізнесі капітал може існувати у нематеріальній формі, а саме: як авторське право, бренд серії, перекладацька діяльність, дистрибуційна платформа (онлайн-платформа, що забезпечує розповсюдження, доставку та монетизацію товарів або контенту між виробником і кінцевим споживачем). Це визначає вектор фінансового забезпечення з матеріально-товарного виробництва на контентно-інтелектуальну площину, що потребує нових методів формування капіталу та оцінки його відтворюваності.

Розглядаючи глобальні тенденції, у світовій видавничій індустрії, диверсифікація джерел доходів є ключовою стратегією. Наприклад, американські видавництва, такі як Penguin Random House, активно використовують аудіокниги та подкасти, які генерують до 20% доходів, а також ліцензування прав на екранізації [123].

В Україні подібні підходи впроваджуються через програми Українського інституту книги, який у 2025 році планує бюджет понад 1,4 млрд грн на поповнення бібліотечних фондів та підтримку перекладів [124].

Крім того, краудфандинг на платформі «Спільнокошт» (частина платформи «Велика ідея») дозволяє залучати кошти від читачів, зменшуючи ризики для малих видавництв [125].

Важливим етапом обґрунтування стратегічного набору фінансових ресурсів є аналіз стартових можливостей підприємства, оцінка структури активів, швидкості обороту капіталу, платоспроможності, ліквідності, рівня кредитного навантаження, наявності інтелектуальних продуктів, а також визначення конкурентних позицій на ринку. На основі цієї діагностики формується рішення про доцільність використання тих чи інших джерел фінансування, а фінансовий портфель вибудовується відповідно до фази розвитку підприємства. На стадії становлення домінують гранти та краудфандинг; на етапі зростання - змішана модель власного капіталу, кредитів та зовнішніх інвестицій; у період зрілості - облігаційні механізми, партнерський капітал та міжнародна кооперація; під час модернізації й виходу

в цифрове середовище - венчурні інвестиції, ліцензійні угоди, NFT-видання, підпискові моделі та роялті.

В табл. 3.7 узагальнено фази розвитку підприємств книжкової галузі та відповідні фінансові інструменти.

Таблиця 3.7

Фази розвитку підприємств книжкової галузі та відповідні фінансові інструменти

Фаза розвитку	Домінуючі фінансові інструменти	Приклади
Становлення	Гранти, краудфандинг	Spilka, Big Idea
Зростання	Власний капітал, кредити, інвестиції	Змішана модель
Зрілість	Облігації, партнерський капітал, кооперація	Міжнародні угоди
Модернізація	Венчурні інвестиції, NFT, підписки	Цифрове ліцензування

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Щоб пояснити це, розглянемо видавничу діяльність українського підприємства «Vivat», яке під час війни адаптувало свою стратегію, перейшовши на цифрові формати та міжнародне ліцензування. У 2022-2023 роках компанія залучила гранти від ЄС на переклади, що дозволило збільшити експорт на 15%. Інший приклад - «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», яке використовує краудфандинг для дитячих книг, забезпечуючи фінансування ще до друку. Ці випадки демонструють, як фази розвитку впливають на вибір фінансових інструментів. Слід пояснити, що кейс-стаді, це реальний приклад того, як знайшло підприємство рішення виходу з проблемної ситуації) [125; 126; 127].

Таким чином, стратегічний фінансовий набір підприємства може бути представлений як портфель, що складається з чотирьох ключових блоків: 1) базового капіталу - власні ресурси, які забезпечують автономність та оперативність рішень; 2) розширювального капіталу - зовнішні інвестиції, партнерські пакети, довгострокові вкладення; 3) операційного капіталу - позикові кошти та короткострокові рекредитні інструменти для підтримки обороту; 4) інноваційного блоку - гранти фондів культури, краудфандингові

кампанії, передпродаж прав, цифрове ліцензування, венчурне фінансування контентних платформ. Баланс між цими блоками формує конкурентну життєздатність, а управління співвідношенням стає фактором фінансової гнучкості та стійкості (рис. 3.2).

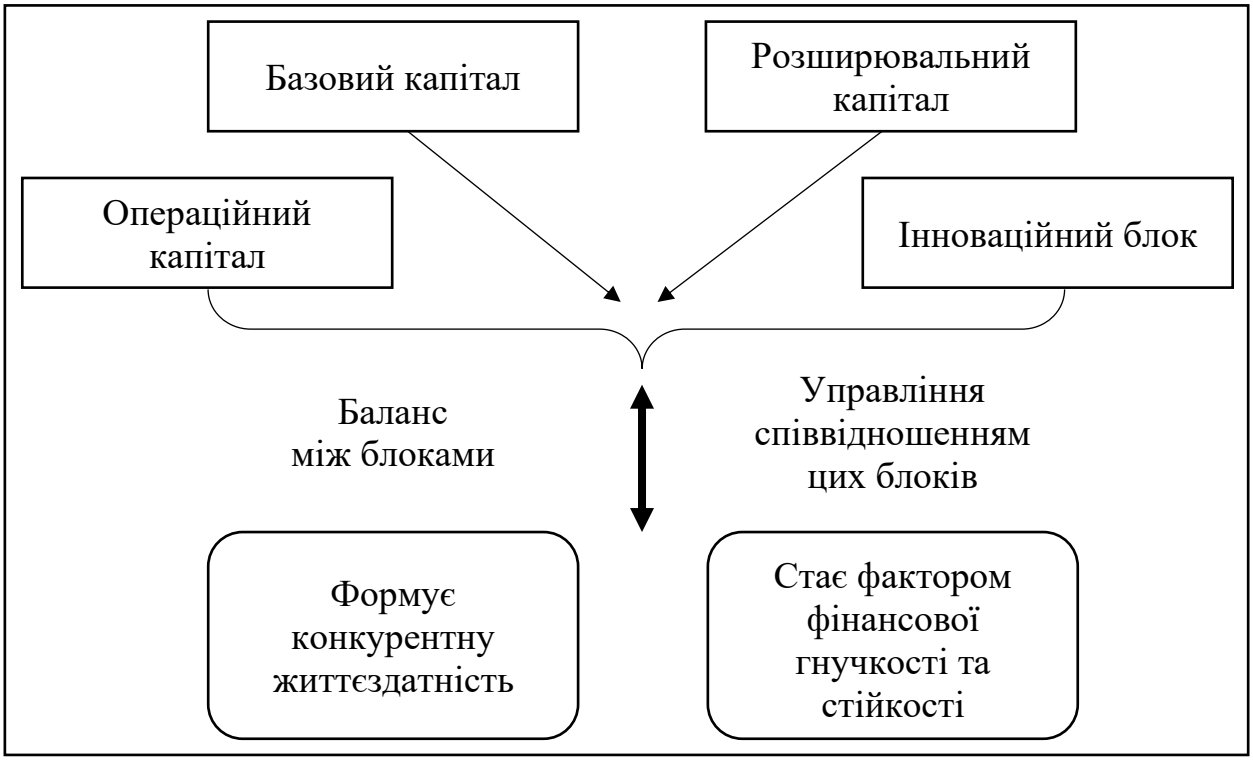

Рис. 3.2. Портфель стратегічного фінансового набору підприємства (сформовано автором)

У контексті оптимізації, як зазначається в дослідженнях, стратегічні орієнтири включають цифровізацію процесів та стійкість грошових потоків. Наприклад, впровадження ERP-систем для управління фінансами може скоротити витрати на 10-15%, як у випадку з великими видавництвами. Крім того, диверсифікація через аудіокниги та AR-технології (доповнена реальність) відкриває нові ринки, як у книгах з AR в Україні з 2010-х років [128; 129; 130].

Застосування інноваційних джерел фінансування посилює стратегію галузі і впливає на результати діяльності суб'єктів господарювання. Краудфандингові моделі дозволяють залучати кошти читачів і громади ще до виходу книги, знижуючи ризик збутового провалу. Гранти міжнародних програм стимулюють переклад, розвиток вітчизняної літератури, створення

електронних архівів, дитячого й наукового сегменту. Ліцензування прав забезпечує тривалий грошовий потік без потреби повторного друку, а цифрові формати розширення ринку аудіокниги, EPUB-видання (електронна книжка у форматі міжнародного стандарту для цифрових текстів), інтерактивні продукти - створюють можливість збільшення темпів доходів у довгостроковому періоді. Саме контент стає відтворюваним активом, здатним генерувати прибуток незалежно від матеріальних витрат, що і є ключем до трансформації фінансової моделі видавництва.

У глобальному масштабі, indie-видавництва (незалежні видавництва, які працюють поза великими корпоративними групами, мають власну редакційну політику та зосереджуються на творчій свободі, нішевих темах і авторському підході) рекомендують скорочувати цикли платежів через прямі продажі та наймати професіоналів для фінансового планування. В Україні програма «єКнига» у 2025 році дозволила 221 тис. споживачам витратити 147 млн грн на книги завдяки стимулюванню попиту. Крім того, ініціативи як Буктікет покращують інфраструктуру для книгарень, зменшуючи логістичні витрати [131; 132].

Водночас стратегічне фінансування супроводжується ризиками та обмеженнями. Фінансові ризики проявляються у валютній нестабільності, подорожчанні паперу та логістики, сезонності попиту. Ринкові ризики стосуються зміни читацьких вподобань, перенасичення жанрових ніш, конкуренції з цифровими платформами. Інноваційні ризики охоплюють питання піратства, відсутності захисту електронних прав, втрат від технологічної застарілості. Інституційні - формують залежність підприємства від грантових циклів. Репутаційні - можуть перервати збут миттєво у разі етичних чи авторських конфліктів (табл. 3.8). Тому стратегічний набір фінансування повинен доповнюватися системою ризик-менеджменту: страхуванням контрактів, використанням ф’ючерсів на сировину, DRM-захистом електронних файлів, попередніми замовленнями тиражів, диверсифікацією продукту, формуванням резервного фонду, юридичним супроводом авторських прав.

Таблиця 3.8

Ризики стратегічного фінансування та заходи ризик-менеджменту

Тип ризику	Сутність ризику	Заходи ризик-менеджменту
Фінансові	Валютна нестабільність, зростання витрат	Страхування, ф'ючерси на сировину
Ринкові	Зміна вподобань, конкуренція	Диверсифікація продукту
Інноваційні	Піратство, технологічна застарілість	DRM-захист, резервний фонд
Інституційні	Залежність від грантів	Юридичний супровід
Репутаційні	Етичні конфлікти	Попередні замовлення

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Під час війни ризики посилилися: піратство зменшує можливості розвитку, а економічна криза впливає на купівельну спроможність. Дослідження показують, що 23 нові видавництва з'явилися в Україні з 2022 року, адаптуючись через онлайн-продажі та гранти. Ризик-менеджмент включає страхування та DRM, як у європейських практиках [127; 133].

Синергія фінансового портфеля проявляється на різних рівнях функціонування підприємства. На операційному рівні - забезпечує безперервність виробничого циклу, скорочення оборотності капіталу, можливість швидкої реакції на зміни попиту. На ринковому - зміцнює конкурентні позиції, дає змогу відкривати нові сегменти, працювати з глобальними авторами, масштабувати продаж електронного та аудіоконтенту. На інноваційному - стимулює створення нематеріальних активів, розвиток цифрових форматів, формування власних платформ і маркетплейсів. На соціально-культурному - сприяє збереженню мовної ідентичності, підвищує якість гуманітарного продукту, розширює доступність української книги. На макрорівні - формує критичну масу сильних видавництв, зміцнює книжковий ринок, підтримує національну економіку, розвиває суміжні галузі — освіту, перекладацтво, дизайн, EdTech (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Синергія фінансового портфеля на різних рівнях функціонування підприємства

№ з/п	Рівні функціонування підприємства	Сутність синергії фінансового портфеля на різних рівнях функціонування підприємства
1	На операційному	Це допомагає працювати без зупинок, швидше повертати вкладені гроші та оперативно реагувати на зміни попиту. Підприємство може стабільно видавати продукцію, швидше отримувати прибуток і гнучко підлаштовуватися під потреби ринку.
2	На ринковому	Це допомагає компанії стати сильнішою на ринку, виходити в нові напрями та співпрацювати з відомими іноземними авторами. Крім того, з'являється можливість активніше розвивати продаж електронних і аудіокниг та розширювати свою присутність на різних платформах.
3	На інноваційному	Це сприяє створенню цінних нематеріальних ресурсів - наприклад, власних брендів, авторських прав чи унікального контенту. Також це допомагає розвивати цифрові формати книг і запускати власні онлайн-платформи або маркетплейси для їх продажу.
4	На соціально-культурному	Це допомагає зберігати й розвивати українську мову, підвищує якість книжок та іншого гуманітарного контенту, а також робить українські видання більш доступними для читачів.
5	На макрорівні	Це допомагає створенню потужних видавництв, їх розвитку, робить книжковий ринок більш стійким і підтримує національну економіку. Крім того, це дає поштовх розвитку пов'язаних сфер - освіти, перекладацтва, дизайну та освітніх технологій (EdTech).

Джерело: сформовано за результатами дослідження

На наш погляд в контексті питання, що розглядається в даному підрозділі варто розглянути алгоритм оцінювання доцільності фінансової підтримки підприємств книжкової галузі, побудований у вигляді послідовної логічної схеми прийняття рішень (рис. 3.3). Алгоритм ґрунтується на поетапній перевірці ключових характеристик діяльності бізнесу, зокрема ефективності фінансових показників, внеску бізнес-структури у

результативність основних видів діяльності, наявності потенціалу подальшого розвитку, рівня інноваційної активності та сформованості корпоративної етики і стабільного морально-психологічного клімату в колективі.

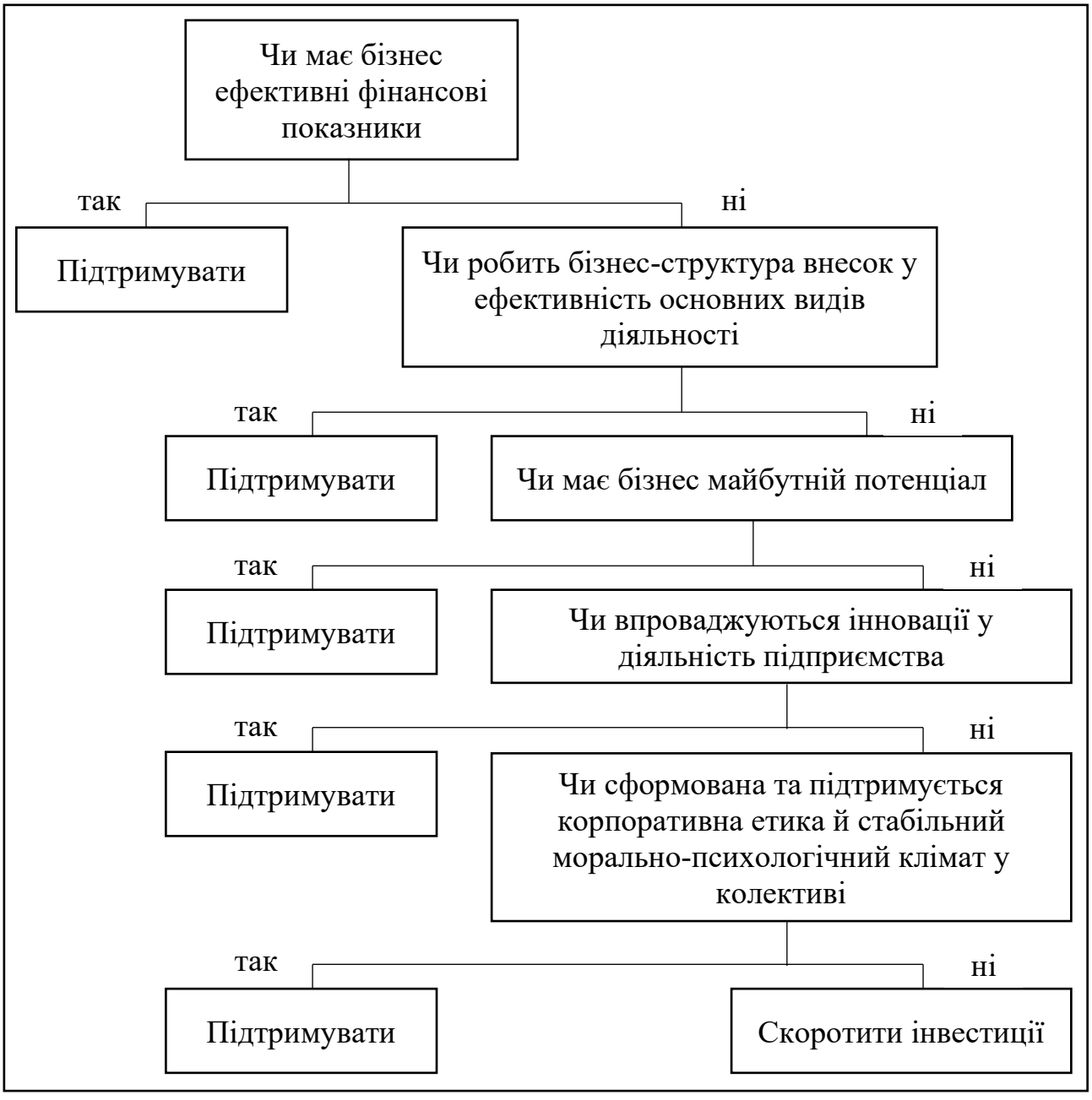

Рис. 3.3. Алгоритм оцінювання доцільності фінансової підтримки підприємств книжкової галузі (сформовано автором)

У разі позитивної відповіді на відповідному етапі приймається рішення щодо підтримки або продовження інвестицій, що свідчить про фінансову та організаційну спроможність підприємства. Натомість негативна відповідь на завершальному етапі алгоритму є підставою для скорочення інвестицій, що

дозволяє мінімізувати фінансові ризики та підвищити ефективність розподілу ресурсів. Запропонований алгоритм може бути використаний як інструмент прийняття управлінських рішень у процесі державної або приватної підтримки підприємств книжкової галузі.

Поряд з вище означеним, слід зазначити, що стратегія розвитку читання на 2021-2025 роки була направлена на фінансове забезпечення для оновлення фондів бібліотек. Це, відповідно, сприяло соціально-культурній синергії. На макрорівні державна політика після 2022 року орієнтована на обмеження російського культурного впливу та підтримку розвитку національного книжкового ринку [134; 135].

Отже, стратегічний фінансовий набір - це не сума джерел фінансування, а динамічна модель, яка забезпечує стійкість, рентабельність та інноваційність книжкового бізнесу. Його ефективність визначається гнучкістю структури, здатністю до адаптації, балансом ризику та прибутковості, орієнтацією на нематеріальний актив - знання, інтелектуальну власність і контент. Саме таким чином фінансове забезпечення стає фундаментом довгострокового розвитку книжкової галузі, її цифрової еволюції, розширення впливу у національному та глобальному культурному просторі.

Для подальшого розвитку, рекомендується впроваджувати гібридні моделі, тобто поєднання традиційного друку з NFT та блокчейн для захисту прав. Аналіз фінансових результатів 2021-2024 років показує зростання на 10-15% щорічно, попри виклики. З вище означеного, можна зробити висновок, що український книжковий ринок має потенціал для зростання за умови інтеграції інноваційних фінансових стратегій, державної підтримки та адаптації до глобальних трендів [55; 136].

Рис. 3.4. Інфосхема поєднання традиційного друку з NFT (гібридна модель)

Примітка: NFT – це цифровий «документ» (токен), який підтверджує, що щось справжнє, належить конкретній людині або має додаткову цінність.

Гібридна модель «Друк + NFT» поєднує звичайну книжку з цифровим «документом», який підтверджує її справжність. Вона додає нові можливості: дає доступ до додаткових сервісів і відкриває видавцю нові джерела доходу.

Джерело: сформовано автором

Варто більш детально розкрити сутність поєднання традиційного друку з NFT, де дане поєднання можна означити як гібридна модель, яка представлена двома складовими: фізичний друкований продукт (книга, постер, журнал тощо) із цифровим токеном NFT, що підтверджує автентичність, право

власності, а також може виступати в якості додаткової цінності. Тобто, фізичний продукт існує у матеріальному вигляді, але паралельно покупець отримує NFT-токен у блокчейні, який може: підтверджувати унікальність видання (лімітований тираж); давати право на перевидання, перепродаж чи роялті; відкривати доступ до цифрових бонусів (аудіо, відео, AR-контент, закриті матеріали); забезпечувати захист авторства.

На практиці це відбувається наступним чином: видавець друкує фізичний продукт і створює для нього унікальний NFT з метаданими (номер екземпляра, автор, дата, серія). При купівлі цього продукту, споживач отримує як паперовий варіант продукту так і цифровий актив. Також варто вказати, що NFT зберігається у криптогаманці, може передаватися або продаватися окремо.

Останнє сприяє підвищенню вартості товар, особливо коли споживач захоче продати товар (NFT продається далі), також забезпечує підтвердження автентичності, захист авторських прав та створення ком'юніті (групи людей, яка взаємодіє між собою, підтримує один одного, обмінюється знаннями та створює цінність усередині спільноти) навколо видання. У практичному бутті це виглядає наступним чином: лімітована монографія має 500 друкованих примірників. До цих примірників додається унікальний NFT. Споживач разом з монографією отримує токен, який підтверджує, що саме він є власником за певним номером, наприклад - №127/500.

Запропонована модель поєднує традиційний друк книжок із NFT і робить книжковий бізнес більш привабливим фінансово, а для читачів — додає цінність продукту. Для видавців і книгарень це відкриває нові способи заробітку: можна випускати обмежені або нумеровані видання, підтверджені унікальними NFT-токенами. Це знижує ризик піратства та підробок і підвищує довіру до бренду. Крім того, NFT дають змогу отримувати додатковий дохід із вторинних продажів. Завдяки малим контрактам частина грошей автоматично надходить видавцю або автору при кожному перепродажі токена.

Простіше кажучи, така модель дозволяє заробляти на книжках і захищає їхню цінність у цифровому світі.

Для читачів поєднання NFT з фізичною книжкою гарантує, що конкретний примірник справжній і належить саме їм - це особливо важливо для колекційних, авторських чи обмежених видань. Цифровий токен робить книгу ціннішою як колекційний або інвестиційний об’єкт і додає додаткові бонуси, наприклад, доступ до ексклюзивного цифрового контенту, подій або спеціальних сервісів. Таким чином, гібридна модель допомагає будувати довгострокові стосунки між видавцем і читачем, підвищує лояльність аудиторії та дає більше можливостей для персоналізації взаємодії з кожним споживачем.

Підсумовуючи, можна сказати, що український книжковий ринок має великий потенціал для розвитку, якщо поєднати інноваційні фінансові стратегії, державну підтримку та врахувати світові тенденції.

3.3. Раціоналізація методичних підходів до визначення ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку

Визначення ефективності фінансового забезпечення є важливою складовою для обґрунтування інвестиційних рішень та оцінки впливу державної підтримки. Загальновідомо, що в економічній науці існують три основні групи методичних підходів до оцінки ефективності фінансових інвестицій та розвитку:

1) фінансово-орієнтований підхід (традиційний), що фокусується на показниках, які відображають пряму економічну вигоду для підприємства;

2) соціокультурний підхід, який здійснює оцінку непрямого впливу на суспільство, культуру та гуманітарну сферу;

3) комплексний (системний) підхід, що поєднує економічні та соціокультурні критерії.

Розглянемо методичні підходи до визначення ефективності фінансового забезпечення з позицій книжкового ринку (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Методичні підходи до визначення ефективності фінансового забезпечення з позицій книжкового ринку

Методичний підхід	Основні показники	Застосування в діяльності підприємств книжкового ринку
1. Фінансово-орієнтований	Показники рентабельності: Рентабельність активів (ROA), Рентабельність власного капіталу (ROE), Рентабельність продажів (ROS). Показники ліквідності та платоспроможності: Коефіцієнт абсолютної ліквідності, Коефіцієнт поточної ліквідності. Показники ділової активності: Оборотність активів, оборотність запасів (тиражів).	Оцінка ефективності використання інвестованого капіталу (власного та позикового) у видавничій та книготорговельній діяльності. Визначення фінансової стійкості підприємства.
2. Інвестиційно-орієнтований	Методи дисконтування: Чиста теперішня вартість (NPV), Внутрішня норма дохідності (IRR), Індекс прибутковості (PI), Термін окупності (PBP).	Оцінка ефективності інвестиційних проектів (наприклад, запуск нової серії книг, модернізація друкарні, відкриття нової книгарні). Дозволяє порівняти альтернативні проекти.
3. Соціокультурний	Кількісні, що визначають кількість виданих назв, середній показник на душу населення, частка українськомовної книги в загальному обсязі, кількість відвідувань книгарень/бібліотек. Якісні показники – це індекс читацької активності, рівень задоволеності культурних потреб, вплив на формування національної ідентичності.	Оцінка ефекту від державної підтримки та меценатства. Визначення суспільної значущості фінансування (наприклад, видання наукової чи соціально значущої літератури).

Закінчення табл. 3.10

Методичний підхід	Основні показники	Застосування в діяльності підприємств книжкового ринку
4. Комплексний	Система збалансованих показників (BSC), яка поєднує фінансові, клієнтські, внутрішні процеси та навчання/розвиток. Інтегральний показник ефективності – це агрегований показник, що враховує економічний ефект (прибуток) та соціальний ефект (наклад, поширення).	Стратегічне управління розвитком. Дозволяє оцінити, як інвестиції в нематеріальні активи (автори, бренд) впливають на майбутні фінансові результати.

Джерело: сформовано автором за результатами дослідження

Фінансово-орієнтовані методичні підходи були розглянуті в першому розділі даної роботи. В даному підрозділі, хочемо приділити увагу більш ширшому розгляду застосування інноваційно-орієнтованих методів визначення ефективності фінансового забезпечення підприємств книжкового бізнесу.

Ефективність фінансової підтримки видавництв визначається не лише тим, скільки грошей вони вкладають у інновації, видання чи маркетинг, а й тим, наскільки правильно можуть оцінити, який результат принесуть ці інвестиції. Тобто, важливо не тільки вкладати гроші, а й точно розуміти, чи принесуть ці вкладення користь у майбутньому.

У цьому контексті важливу роль відіграють методи дисконтування. Вони дозволяють перераховувати майбутні доходи у їхню сьогоднішню вартість, враховуючи фактор часу. Завдяки цьому видавництва можуть обґрунтовано планувати довгострокові інвестиції, передбачати можливі ризики та приймати зважені стратегічні рішення щодо фінансування різних напрямів своєї діяльності. Отже, ці методи допомагають зрозуміти, наскільки вигідні сьогодні інвестиції, які принесуть прибуток у майбутньому.

Варто зазначити, що методи дисконтування враховують лише фінансову вигоду від інвестицій, але не показують стратегічні, ринкові, організаційні чи соціокультурні аспекти розвитку видавництв. У книжковій сфері важливі й

нематеріальні речі - наприклад, лояльність читачів, розширення аудиторії, розвиток бренду чи культурний вплив. Вони часто мають таке ж значення, як і прямий фінансовий прибуток. Тому підходи з дисконтуванням доцільно поєднувати з іншими системами показників, щоб оцінка фінансової ефективності була комплексною і враховувала всі важливі аспекти діяльності.

Розглянемо методи дисконтування в оцінці ефективності фінансового забезпечення: чиста теперішня вартість (Net Present Value, NPV); внутрішня норма дохідності (Internal Rate of Return, IRR); система збалансованих показників (Balanced Scorecard, BSC).

Варто відзначити, що метод чистої теперішньої вартості (NPV) дозволяє порахувати різницю між грошовими коштами, які підприємство очікує отримати в майбутньому (перерахованими на сьогоднішню вартість), і сумою, яку воно витратило на початкові інвестиції. Тобто, NPV показує, скільки додаткової вартості приносить інвестиція нині. Цей показник широко використовують у видавництві, щоб оцінити, наскільки вигідними будуть різні проєкти - наприклад, запуск нової книжкової серії, купівля прав на переклад, створення мультимедійного контенту чи цифрових платформ. Якщо NPV позитивний, це означає, що проєкт приносить прибуток і створює додаткову цінність для видавництва. Якщо ж він від’ємний - інвестиції в такий проєкт економічно недоцільні.

Цей показник широко застосовується у видавничій діяльності для оцінки інноваційних чи комерційних проєктів - запуску нової книжкової серії, придбання ліцензійних прав на переклад, створення мультимедійного контенту або цифрових платформ. Позитивне значення NPV свідчить про те, що проєкт є економічно вигідним та створює додаткову вартість для підприємства, тоді як від’ємний результат сигналізує про недоцільність інвестицій.

Внутрішня норма дохідності (Internal Rate of Return, IRR) визначається як ставка дисконтування, за якої чиста теперішня вартість проєкту дорівнює нулю. Фактично цей показник характеризує максимально допустиму вартість

залучення капіталу для конкретного проєкту. У практиці видавничого бізнесу IRR використовується для порівняння альтернативних проєктів розвитку, визначення їх інвестиційної привабливості, а також для оцінки економічної доцільності залучення кредитних чи грантових ресурсів. Якщо IRR перевищує середньозважену вартість капіталу підприємства, проєкт вважається прийнятним із фінансової точки зору.

Застосування виключно дисконтових методів унеможливлює повноцінне врахування стратегічних і соціально-економічних результатів діяльності підприємства. Тому на другому рівні оцінювання використовується система збалансованих показників (Balanced Scorecard, BSC), яка дозволяє доповнити фінансові критерії нефінансовими факторами та забезпечити багатоперспективний підхід до аналізу ефективності.

Так, загальновизнано, що BSC є стратегічним інструментом управління, що трансформує місію та стратегічні цілі підприємства у комплекс взаємопов'язаних показників, згрупованих за чотирма основними складовими: фінансова (дохідність, рентабельність, ефективність витрат); клієнтська (задоволення читачів, розширення аудиторії, брендовий капітал); внутрішні бізнес-процеси (операційна ефективність, якість редакційних процесів, логістика); навчання та розвиток (компетентності персоналу, цифрова адаптивність, інноваційний потенціал). На наш погляд, варто доповнити маркетинговою складовою, що відображає сукупність показників, що характеризують взаємодію підприємства з ринком, клієнтами та конкурентним середовищем. Вона забезпечує оцінку рівня задоволеності споживачів, ефективності маркетингових стратегій та конкурентоспроможності підприємства.

У книжковій сфері система BSC допомагає поєднати економічні цілі видавництва з його соціокультурною місією - популяризацією читання, розвитком українського контенту, підтримкою авторів та просуванням українських книг за кордоном. Такий підхід дозволяє оцінювати ефективність фінансування комплексно: враховувати не лише фінансові результати, а й стратегічний розвиток і суспільну користь від діяльності видавництва.

Варто підкреслити, що одна з головних проблем у оцінці ефективності фінансування видавництв полягає в поєднанні економічної та соціокультурної цінності. Традиційні фінансові методи дозволяють порахувати прибутковість проєктів, окупність інвестицій чи рентабельність, але вони не показують справжню користь книги для суспільства. Адже книжка має значно більшу цінність: вона формує читацьку культуру, розвиває критичне мислення, допомагає зберігати національну ідентичність і зміцнює гуманітарний простір країни.

Отже, головна проблема полягає в тому, що досі немає одного підходу, який одночасно показував би і фінансові, і соціокультурні результати роботи видавництв. Щоб це виправити, потрібні інтегровані та багатовимірні моделі, які дозволяють отримати повну і зрозумілу картину ефективності діяльності.

У вище вказаному ракурсі розглянемо комплексний підхід до оцінки ефективності фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкового ринку, де у контексті означення такого підходу було розроблено низку методичних напрямів, які забезпечують вимірювання природи книги як економічного товару та як унікального соціокультурного феномена. Ключовим елементом запропонованої методології є інтегральний показник ефективності (ІПЕ), який слугує універсальною моделлю для поєднання двох ключових вимірів розвитку підприємства: економічної ефективності (E_e), (охоплює прибутковість, окупність, фінансову стійкість) та соціокультурної ефективності ($E_{\text{ск}}$) (відображає культурну значущість видань, соціальний вплив на суспільство та розширення аудиторії читачів).

Інтегрування цих складових здійснюється за адитивною моделлю, представленою формулою:

$$\text{ІПЕ} = \alpha \cdot E_e + (1 - \alpha) \cdot E_{\text{ск}}, \qquad (3.1)$$

де α— ваговий коефіцієнт, що визначає пріоритетність економічної складової у загальній системі оцінки. Для забезпечення об'єктивності та узгодженості ваг із реальними стратегічними пріоритетами, методологія визначення вагових

коефіцієнтів α та $(1-\alpha)$ передбачає застосування експертного оцінювання та методу аналізу ієрархій (далі - MAI) (за Т. Сааті) [138].

Застосування MAI дозволяє структурувати складну проблему, трансформуючи якісні соціокультурні параметри на кількісні показники через механізм парних порівнянь критеріїв (наприклад, «Прибуток» проти «Культурна значущість видань»), що є досить важливо для обґрунтування інвестиційної стратегії. Тобто, метод аналізу ієрархій за Т. Сааті дозволяє: побудувати ієрархію цілей, критеріїв й альтернатив; провести експертні парні порівняння елементів на кожному рівні; отримати чисельні ваги (пріоритети) критеріїв і альтернатив через обчислення власних векторів матриць порівнянь; оцінити узгодженість експертних суджень за допомогою індексу узгодженості.

Додатково, пропонується застосування модифікації системи збалансованих показників (BSC), адаптовану до специфіки книжкового ринку. Ця адаптація передбачає розширення класичних п’яти перспектив (фінанси, маркетинг, клієнти, внутрішні процеси, навчання та розвиток) шляхом включення специфічних показників, що відображають соціокультурну місію, таких як частка інвестицій у національний контент (фінансова перспектива) та індекс культурної значущості видань (клієнтська перспектива). Таким чином, методичні підходи до оцінки ефективності фінансового забезпечення повинні базуватися на системному поєднанні традиційних фінансових методів, інтегральних показників ефективності фінансового забезпечення (ІПЕ), інструментів стратегічного управління (BSC) та методів багатокритеріального аналізу, зокрема методу аналізу ієрархій (MAI).

Система збалансованих показників (Balanced Scorecard - BSC) є стратегічною системою управління ефективністю, за допомогою якої місію та стратегію організації вибудовують у вигляді системи взаємопов’язаних цілей і показників ефективності. Вона розглядає ефективність бізнесу у поєднання чотирьох основних перспектив. Нижче наведено приклад адаптованої BSC для типового підприємства книжкового ринку (наприклад, видавництва або великої книжкової мережі/онлайн-платформи).

Таблиця 3.11

Приклад адаптації системи збалансованих показників (BSC)

для книжкового ринку

Складові стратегічного виміру	Стратегічна мета (приклад)	Ключові показники ефективності (далі -KPI)
1. Фінансова	Зростання прибутковості та фінансової стійкості.	1.1. Зростання чистого прибутку - річний відсоток зростання чистого прибутку. 1.2. Рентабельність інвестицій (ROI) - прибуток від інвестицій у нові видавничі проєкти або технології. 1.3. Оборотність запасів характеризує інтенсивність використання запасів і є критично важливим показником для друкованої книжкової продукції, оскільки низька швидкість їх реалізації призводить до заморожування оборотного капіталу, зростання витрат на зберігання та втрати вартості через моральне знецінювання видань.
2. Клієнтська	Завоювання лояльності читачів та розширення ринкової частки.	2.1. Частка ринку - відсоток продажів на цільовому ринку (за жанрами, форматами). 2.2. Індекс чистої підтримки (NPS) - готовність клієнтів рекомендувати видавництво/магазин. 2.3. Рівень утримання клієнтів - відсоток покупців, які здійснили повторну покупку протягом року. 2.4. Середній чек - середня вартість замовлення (особливо для онлайн-платформ).
3. Внутрішні бізнес-процеси	Оптимізація процесу створення та дистрибуції контенту.	3.1. Час виходу книги на ринок (Time-to-Market) - середній час від отримання рукопису до початку продажів. 3.2. Точність прогнозування попиту - відхилення між прогнозованим та фактичним обсягом продажів (впливає на тиражі та списання). 3.3. Якість контенту - кількість виявлених редакційних помилок на 100 сторінок або відсоток повернень через брак. 3.4. Ефективність логістики - відсоток замовлень, доставлених вчасно та без пошкоджень.
4. Навчання та розвиток	Створення інноваційного середовища та розвиток компетенцій персоналу.	4.1. Інвестиції в технології - відсоток бюджету, спрямований на розвиток цифрових платформ (e-commerce, e-books, audiobooks). 4.2. Рівень залученості персоналу (Employee Engagement) - результати щорічних опитувань. 4.3. Години навчання на співробітника - середня кількість годин, витрачених на підвищення кваліфікації (особливо у сфері цифрового видавництва та маркетингу). 4.4. Індекс інновацій - кількість нових форматів (наприклад, інтерактивні книги, подкасти) або успішних нових (раніше не відомих на ринку) авторів, книги яких випущено за рік.

Джерело: складено за результатами дослідження

Адаптована система BSC допомагає видавництвам і книгарням не лише слідкувати за фінансовими результатами, а й звертати увагу на важливі нефінансові фактори успіху - наприклад, задоволеність читачів, швидкість виходу якісного контенту та розвиток цифрових навичок команди.

Використання такої системи разом із комплексними методами аналізу дозволяє приймати більш обґрунтовані управлінські рішення щодо фінансування книжкового ринку. Це дає повну картину ефективності інвестицій - не тільки з точки зору грошей, а й із урахуванням соціокультурного впливу книг.

Завдяки BSC власники та менеджери можуть бачити, де економічні цілі і культурна місія бізнесу не збігаються, вчасно коригувати напрямки інвестування і оцінювати довгострокові наслідки фінансових рішень. Наприклад, можна відстежувати, яку частку інвестицій спрямовано на розвиток національного контенту або наскільки видання важливі з культурної точки зору. Це допомагає будувати стійкі конкурентні переваги, підвищувати репутацію і рівень довіри з боку читачів та інвесторів.

Поєднання таких показників із методом аналізу ієрархій дозволяє ранжувати різні стратегії розвитку, визначати пріоритети фінансування та обирати найкращі сценарії роботи на обмежених ресурсах і в умовах високої невизначеності.

У результаті це робить фінансові потоки прозорішими, дозволяє ефективніше розподіляти інвестиції і зміцнює стійкість книжкового бізнесу в довгостроковій перспективі.

Логічним продовженням застосування адаптованої BSC та інструментів багатокритеріального аналізу є впровадження системи прогнозної аналітики, яка забезпечує перехід від ретроспективної оцінки результатів до проактивного управління розвитком книжкового бізнесу. У межах перспективи внутрішніх бізнес-процесів та стратегічного виміру прогнозна аналітика орієнтована на підвищення точності прогнозування попиту,

оптимізацію тиражів і мінімізацію фінансових втрат, пов’язаних із надвиробництвом або дефіцитом продукції.

Водночас реалізація даної ініціативи супроводжується значними технологічними, організаційними та ринковими ризиками, що потребують системного аналізу та управління. З огляду на це доцільним є детальний розгляд потенційних ризиків і викликів, пов’язаних із упровадженням прогнозної аналітики у книжковому бізнесі, який наведено в табл. 3.12.

Таблиця 3.12

Аналіз можливих ризиків та викликів, пов'язаних із використанням прогнозної аналітики у книжковому бізнесі

Категорія ризику	Конкретний ризик/виклик	Опис та вплив на діяльність	Шляхи мінімізації
1. Якість та доступність даних	Недостатня якість історичних даних.	Інформація про минулі продажі часто буває неповною, оформлена по-різному або містить дивні дані - наприклад, великі разові замовлення, які спотворюють загальний тренд. Через це прогнози можуть виходити неточними.	Проведення аудиту даних, очищення та стандартизація історичних записів. Використання зовнішніх даних (тренди ринку, соціальні мережі) для доповнення внутрішньої інформації.
	Розрізненість джерел даних.	Інформація про продажі, запаси, маркетингові кампанії та поведінку клієнтів часто зберігається в різних системах (ERP, CRM, WMS), які між собою не пов’язані і не завжди сумісні.	Впровадження єдиного сховища даних Data Warehouse (це структуроване сховище, де дані організовані у таблиці та готові до аналітики, звітів і побудови показників) або даних Data Lake (це сховище для зберігання будь-яких даних у сирому вигляді (структурованих і неструктурованих), щоб потім можна було обробляти їх за потреби). Тобто це процес створення одного місця, де зберігаються всі дані компанії з різних джерел (системи продажів, маркетингу, фінансів, веб-аналітика тощо). .

Закінчення табл. 3.12

Категорія ризику	Конкретний ризик/виклик	Опис та вплив на діяльність	Шляхи мінімізації
2. Технологічні та модельні ризики	Складність моделювання попиту на «творчий» продукт.	На відміну від товарів широкого вжитку, попит на книги сильно залежить від непередбачуваних факторів: відгуків критиків, премій, «вірусного» ефекту в соцмережах (TikTok, Instagram). Традиційні моделі можуть бути неефективними.	Використання складних моделей машинного навчання (ML), які можуть включати неструктуровані дані (текст, тональність відгуків) як змінні. Постійне перенавчання моделі.
	Висока вартість впровадження та підтримки.	Створення та підтримка потужних AI-моделей коштує дорого і потребує досвідчених фахівців та спеціального обладнання.	Спершу можна почати з пілотного проєкту на невеликій групі книг і спробувати готові хмарні сервіси для аналітики замість того, щоб одразу розробляти все всередині компанії.
3. Організаційні та культурні виклики	Опір змінам з боку редакційного персоналу.	Редактори та видавці часто не довіряють прогнозам комп'ютера і продовжують планувати тиражі за власним досвідом.	Створення «гібридного» процесу прийняття рішень, де аналітика слугує інструментом підтримки, а не заміною експертного судження. Проведення тренінгів для підвищення «цифрової грамотності».
	Нестача внутрішніх компетенцій.	Щоб система працювала з користю, потрібні аналітики, які вміють читати результати моделі та перетворювати їх на конкретні рішення для бізнесу.	Наймання або перекваліфікація внутрішніх спеціалістів. Залучення зовнішніх консультантів на етапі впровадження.
4. Ринкові та операційні ризики	Ризик впливу очікувань на результат	Якщо модель передбачає низький попит, компанія може зменшити тираж і рекламу, і тоді продажі дійсно будуть низькими, навіть якщо попит міг би бути більшим.	Для всіх нових книг встановлюють мінімальний маркетинг і тираж, а прогнози використовують не як жорсткі обмеження, а щоб краще планувати та оптимізувати ресурси.
	Неврахування зовнішніх шоків.	Модель не завжди може передбачити раптові події, як-от економічні кризи, зміни законів або пандемії, які різко впливають на поведінку читачів.	Додають можливість вручну коригувати прогноз, враховуючи актуальні економічні та соціальні події.

Джерело: складено за результатами дослідження

Щоб прогнозна аналітика працювала успішно, потрібні не лише нові технології, а й зміни в організації та в тому, як приймають рішення. Книжковий бізнес повинен перейти від інтуїтивного підходу до підходу, керованого даними (Data-Driven), де аналітичні інструменти доповнюють, а не замінюють експертизу видавців. Тобто, Data-Driven-підхід - це концепція управління, за якої процеси прийняття рішень базуються на зборі, аналізі та інтерпретації релевантних даних із використанням аналітичних і прогнозних інструментів, при цьому експертні судження слугують засобом доповнення та коригування результатів аналізу. Головна задача полягає у створенні надійної бази даних та розробці моделей, здатних врахувати унікальність книжкового продукту.

Розглянемо основні показники ефективності впровадження прогнозної аналітики (у системі BSC). Ефективність впровадження системи прогнозної аналітики повинна вимірюватися через призму її впливу на всі чотири перспективи Системи Збалансованих Показників (BSC), оскільки успішна аналітика має покращувати внутрішні процеси, задоволеність клієнтів і, зрештою, фінансові результати. Нижче деталізовано показники, які слід використовувати для оцінки ефективності цієї ініціативи, згруповані за відповідними перспективами BSC.

Таблиця 3.13

Показники ефективності аналітичної системи за моделлю BSC

Напрямок BSC	Основні показники ефективності (KPI)	Метод вимірювання
1. Фінансовий	Зменшення відсотка списання (Write-off Rate).	Визначення втрат від списання непроданих залишків, звідси, об’єктивно здійснювати планування попиту на книжкову продукцію з метою зменшенню надлишкового друку.
	Зростання рентабельності інвестицій (ROI) у нові видання.	Застосування прогнозної аналітики допомагає визначати найбільш перспективні видавничі проєкти та обирати оптимальний наклад для кожного видання. Це дозволяє зменшити ризики перевиробництва або нестачі продукції, ефективніше планувати витрати та підвищувати прибутковість підприємства.

Продовження табл. 3.13

Напрямок BSC	Основні показники ефективності (KPI)	Метод вимірювання
	Зниження витрат на логістику та зберігання.	Застосування прогнозної аналітики підвищує точність прогнозування попиту, що дає змогу оптимізувати обсяги запасів. У результаті підприємство може зменшити потребу в складських площах, а також скоротити витрати на зберігання та переміщення товарів. Це сприяє підвищенню загальної ефективності операційної діяльності.
2. Клієнтський	Зниження відсотка відмов через відсутність товару (Out-of-Stock Rate).	Оцінка впливу прогнозної аналітики на клієнтський досвід. відсутність бажаної книги на складі є однією з основних причин незадоволеності читачів; застосування прогнозної аналітики спрямоване на мінімізацію частоти таких випадків і підвищення рівня задоволеності клієнтів.
	Зростання показника задоволення клієнтів (CSAT) щодо доступності до книг.	Оцінка того, наскільки клієнтам легко знайти й придбати потрібну книгу, на основі опитування покупців.
	Зростання середнього чека (Average Order Value) через рекомендації.	Оцінка додаткового впливу прогнозної аналітики. Якщо її використовують не тільки для прогнозування тиражів, а й для персоналізованих рекомендацій клієнтам, це може сприяти збільшенню середнього чеку та загальної суми покупки.
3. Внутрішні бізнес-процеси	Точність прогнозування попиту (Forecast Accuracy).	Точність прогнозної моделі оцінюють за допомогою показників MAPE або RMSE*, *які показують, наскільки прогнозовані значення в середньому відрізняються від фактичних обсягів продажів.*
	Час на прийняття рішення про тираж (Decision Time).	Оцінка операційної ефективності. Аналітична система має скоротити час, необхідний для узгодження тиражу, оскільки більшість даних та рекомендацій надається автоматично.
	Відсоток рішень, прийнятих на основі аналітики (Data-Driven Decision Rate).	Оцінка операційної ефективності. Впровадження аналітичної системи дозволяє скоротити час, необхідний для узгодження тиражу, оскільки більшість даних і рекомендацій надається автоматично.

Закінчення табл. 3.13

Напрямок BSC	Основні показники ефективності (KPI)	Метод вимірювання
4. Навчання та розвиток	Рівень використання системи (System Adoption Rate).	Оцінка успіху навчання та впровадження аналітичної системи. Показник вимірюється як відсоток цільових користувачів (редактори, менеджери з продажу), які регулярно використовують систему для прийняття рішень.
	Кількість ініціатив, запропонованих на основі аналітичних інсайтів.	Оцінка інноваційного потенціалу аналітичної системи. Вимірюється здатністю системи допомагати виявляти нові ринкові ніші, тренди або потенційних авторів, що призводить до запуску нових видавничих проєктів.
	Рівень задоволеності користувачів системою (User Satisfaction Score).	Оцінка зручності та корисності аналітичного інструменту. Її визначають за результатами регулярних опитувань користувачів, у яких вони оцінюють зручність інтерфейсу, надійність системи та корисність отриманих прогнозів для прийняття рішень.

*Примітка: *MAPE - показник, який відображає середню помилку прогнозу у відсотках, тому його легко зрозуміти та інтерпретувати.*

*** RMSE - показник, який більше реагує на великі помилки, тому його використовують, коли важливо контролювати ризик серйозних відхилень у прогнозах. .*

Джерело: складено за результатами дослідження

Оцінка ефективності впровадження прогнозної аналітики потребує комплексного підходу. Найважливіший показник тут - точність прогнозування попиту, яка безпосередньо впливає на фінансовий результат (зменшення списання товарів) і на задоволеність клієнтів (зменшення випадків відсутності товару). Використання BSC дозволяє побудувати повний ланцюжок причинно-наслідкових зв’язків, щоб виміряти успіх цієї стратегічної ініціативи.

Висновки до розділу 3.

1. Обґрунтовано необхідність удосконалення фінансового забезпечення українського книжкового ринку через призму адаптації успішного

міжнародного досвіду. Зокрема, аналіз моделей Німеччини та Франції демонструє ефективність комплексного підходу, що поєднує регуляторні механізми, такі як фіксована ціна на книги (приклад Німеччини), з прямою фінансовою підтримкою у вигляді субсидій, грантів та пільгових кредитів (практика Німеччини та централізована система Франції через Національний центр книги, а також створення фінансового оператора на базі УІК або іншої структури, який би міг надавати не лише гранти, але й пільгові кредити та гарантії під низький відсоток). Такий підхід допомагає видавництвам і книгарням підтримувати стабільний грошовий потік, захищає прибутковість невеликих учасників ринку, сприяє розвитку культурного різноманіття та знижує вартість позикових коштів для галузі. Це дуже важливо для активного розвитку книжкового бізнесу в Україні.

2. Встановлено, що пропозиції Українського інституту книги (УІК), спрямовані на розвиток книжкової галузі, охоплюють як заходи, що не потребують додаткового бюджетного фінансування, наприклад, скасування відтермінування запуску програми «єКнига» для батьків новонароджених, так і ті, що передбачають фінансування з Державного бюджету-2026. До останніх належать оновлення бібліотечних фондів, видання книг для ЗСУ, підтримка діяльності УІК та субсидії книгарням. Однак, проведений аналіз свідчить, що, незважаючи на загальну позитивну тенденцію до збільшення фінансування культури у 2026 році, передбачені показники витрат не покривають достатньою мірою реальні потреби книжкової галузі. Це означає, що потрібно детальніше опрацювати окремі бюджетні програми та активно залучати додаткове фінансування, зокрема гранти та підтримку міжнародних донорів, щоб повністю реалізувати заплановані заходи.

3. З’ясовано, що для формування ефективного державного регулювання на макрорівні в українському книжковому ринку рекомендовано впровадження низки системних заходів. Серед них – створення державної програми часткового гарантування кредитів для видавничих та книготорговельних підприємств, що сприятиме зниженню ризиків для

комерційних банків та підвищенню доступності довгострокового капіталу. Важливо реформувати грантову підтримку, замінивши разові гранти на довгострокові програми (на 3–5 років) для ключових видавництв, які показують високі соціокультурні та економічні результати. Крім того, варто заохочувати меценатство через податкові пільги та розглянути можливість введення фіксованих цін на книги, як у Франції чи Німеччині, щоб захистити невеликі книгарні та забезпечити стабільну маржу для видавців.

4. Визначено можливі механізми для впровадження в українську книжкову галузь на основі успішного міжнародного досвіду. Зокрема, пропонується створити фінансовий фонд при Українському інституті книги або іншій відповідній структурі, який міг би надавати не тільки гранти, а й пільгові кредити та гарантії під низький відсоток. Це допоможе знизити середню вартість капіталу та зробити ринок більш привабливим для інвесторів. Також розглядається можливість введення фіксованих цін на книги, щоб захистити маржу малих та незалежних книгарень від цінової конкуренції і сприяти стабільності та сталому розвитку всієї екосистеми книговидання та книгорозповсюдження в Україні.

5. Обґрунтовано пропозицію щодо моделі фінансового портфеля для підприємств книжкової галузі, що складається з чотирьох ключових блоків (базовий, розширювальний, операційний та інноваційний капітал), з акцентом на баланс між традиційними та інноваційними джерелами, адаптованими до специфіки українського ринку, включаючи нематеріальні активи як авторське право та цифрове ліцензування. Доведено, що стратегічний фінансовий набір - це не сума джерел фінансування, а динамічна модель, яка забезпечує стійкість, рентабельність та інноваційність книжкового бізнесу.

6. Запропоновано оригінальний алгоритм у формі логічної схеми прийняття рішень для оцінки доцільності інвестицій у підприємства книжкової галузі, який інтегрує аналіз фінансових показників, інноваційного потенціалу, корпоративної етики та морально-психологічного клімату, з

метою мінімізації ризиків та оптимізації розподілу ресурсів на державному та приватному рівнях.

7. Систематизовано синергетичні ефекти фінансового забезпечення на операційному, ринковому, інноваційному, соціально-культурному та макрорівнях, з урахуванням специфіки книжкової галузі в умовах воєнного стану в Україні, що демонструє внесок у збереження національної ідентичності та розвиток суміжних секторів як освіта та EdTech.

8. Запропоновано використання гібридної моделі для вітчизняної книжкової галузі, яка поєднує традиційні друковані видання з NFT-токенами. Вона дозволить підтверджувати автентичність книги, створювати додаткові доходи через роялті та вторинний продаж, зменшувати ризики піратства та формувати спільноту навколо видань. Модель адаптована до цифрових викликів і підходить для українського ринку.

9. Обґрунтовано використання адаптованої BSC, яка допомагає власникам та менеджерам книжкового бізнесу бачити дисбаланс між фінансовими цілями та культурною місією. Вона дає змогу своєчасно коригувати інвестиції та оцінювати довгострокові наслідки фінансових рішень. Додавання показників, таких як частка інвестицій у національний контент та індекс культурної значущості видань, сприяє створенню стійких конкурентних переваг, зміцненню репутації та підвищенню довіри з боку читачів і інвесторів.

10. Доведено. що поєднання інтегральних показників ефективності фінансового забезпечення з методом аналізу ієрархій забезпечує можливість ранжування альтернативних стратегій розвитку, визначення пріоритетів фінансування та вибору оптимальних сценаріїв розвитку книжкового ринку в умовах обмеженості ресурсів і високого рівня невизначеності. У результаті це сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків, ефективнішому розподілу інвестицій та посиленню стійкості книжкового бізнесу в довгостроковій перспективі.

11. Дослідження показало доцільність впровадження системи прогнозної аналітики як логічного продовження використання адаптованої системи збалансованих показників і багатокритеріального аналізу в книжковому бізнесі. Поєднання цих інструментів дозволяє перейти від оцінки минулих фінансових результатів до проактивного управління розвитком книжкової галузі, що включає підвищення точності прогнозування попиту, оптимізацію тиражів і мінімізацію фінансових втрат через надвиробництво або дефіцит продукції.

12. Систематизовано основні показники визначення ефективності аналітичної системи за моделлю BSC, що передбачає поділ їх за напрямами: за фінансовим (зниження відсотка списання; зростання рентабельності інвестицій; зниження витрат на логістику та зберігання); за клієнтським (зниження відсотка щодо відмов через відсутність товару; зростання показника задоволення клієнтів; зростання середнього чека); за здійсненням внутрішніх бізнес-процесів (точність прогнозування попиту; час на прийняття рішення про тираж; відсоток рішень, прийнятих на основі аналітики) та щодо навчання та розвитку (рівень використання системи (System Adoption Rate); кількість ініціатив, запропонованих на основі аналітичних інсайтів; рівень задоволеності користувачів системою (User Satisfaction Score). Використання цих показників дасть змогу визначити слабкі місця та дисбаланси між фінансовими, клієнтськими та операційними цілями, приймати обгрунтовані рішення, підвищити об’єктивність прогнозів, зміцнити довіру клієнтів та інвесторів і забезпечити сталий розвиток книжкової галузі.

Основні результати дослідження опубліковані у працях автора [142].

ВИСНОВКИ

1. Доведено, що книжковий ринок доцільно розглядати як специфічну підсистему фінансово-економічних відносин з вираженою соціальною складовою, у межах якої книга виступає об’єктом ринкового обміну та одночасно носієм нематеріальної вартості. Такий підхід розширює традиційні фінансові трактування ринку та створює передумови для більш об’єктивної оцінки грошових потоків, вартості активів і фінансових результатів підприємств книжкової галузі.

2. Обґрунтовано доцільність розширеного трактування вартості книги як економічної категорії, що формується під впливом не лише витрат виробництва та ринкової ціни, а й соціокультурної, інформаційної та колекційної складових нематеріальної вартості. Урахування цих компонентів підвищує точність фінансової оцінки продукції, обґрунтованість цінової політики та ефективність управління доходами підприємств книжкового ринку.

3. Виявлено, що функції книжкового ринку доцільно структурувати за економічними та соціокультурними напрямами з позицій їх впливу на формування доходів, фінансових результатів і відтворення капіталу підприємств. Запропонована класифікація забезпечує можливість комплексної оцінки фінансової результативності ринку та його ролі у формуванні довгострокової платоспроможності та фінансової стабільності галузі.

4. Удосконалено підхід до трактування фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку як інтегрованої системи управління фінансовими ресурсами, що поєднує завдання формування, розподілу та використання капіталу з урахуванням галузевих фінансових ризиків, тривалості обороту коштів і домінування інтелектуального капіталу. Застосування такого підходу сприятиме підвищенню ліквідності,

оптимізації структури капіталу та зміцненню фінансової стійкості підприємств.

5. Запропоновано концептуальну модель структури та інструментів фінансового забезпечення підприємств книжкового ринку, сформовану на основі синтезу теорій ресурсного підходу, агентських відносин і структури капіталу з використанням сучасних фінансових інструментів (факторинг, лізинг, краудфандинг, венчурне фінансування). Реалізація цієї моделі забезпечує диверсифікацію джерел фінансування, зниження фінансових ризиків і підвищення інвестиційної привабливості підприємств у нестабільних макроекономічних умовах.

6. Обґрунтовано доцільність застосування комплексного фінансово-аналітичного інструментарію для оцінювання впливу фінансового забезпечення на результати діяльності підприємств книжкового ринку, що базується на показниках вартості капіталу (WACC), ефективності інвестицій (NPV, IRR), ліквідності, рентабельності та платоспроможності. Використання запропонованого інструментарію підвищує якість фінансового менеджменту, обґрунтованість інвестиційних рішень і рівень фінансової адаптивності підприємств галузі.

7. Державна підтримка книжкової галузі у 2021–2024 роках зіграла важливу роль у стабілізації ринку та підвищенні його стійкості під час війни. Програма «єПідтримка» та закупівлі Українського інституту книги допомогли стимулювати споживчий попит, а програма Translate Ukraine значно розширила міжнародну присутність української літератури, збільшивши у 2024 році кількість підтриманих перекладів у 17,6 разу порівняно з 2020 роком.

8. Визначено, що незважаючи, що у 2022 році обсяги книговидання різко впали до майже 49% рівня 2020 року - галузь поступово відновлювалася. У 2024 році кількість виданих назв досягла 76% довоєнного рівня, а дохід видавців зріс на 31% порівняно з 2023 роком. Проте більша частина цього зростання була пов’язана з інфляцією, оскільки фізичні тиражі залишалися

значно нижчими за довоєнні, що свідчить про неповне відновлення виробничих потужностей.

9. Кризові явища мали асиметричний вплив на учасників ринку, поглибивши фінансову диференціацію між ними. Великі видавництва, особливо ті, що залучені до виконання державних замовлень (наприклад, у сегменті навчальної літератури), продемонстрували відносно високі темпи зростання та фінансову стійкість. Натомість малі та середні підприємства виявилися більш вразливими, а їхні доходи здебільшого не досягли довоєнного рівня. Це показує, що розмір бізнесу та доступ до державної підтримки стали вирішальними факторами для відновлення та розвитку галузі під час кризи.

10. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємств підтвердив, що ключовим фактором прибутковості є зростання доходів, тоді як високе боргове навантаження чинить негативний вплив на фінансовий результат. Висока територіальна концентрація виробництва (Київ та Харківська область забезпечують понад 82% загального тиражу у 2024 р.) залишається одними із визначальних елементів галузевої структури, вказуючи на регіональні диспропорції та потенційні ризики, пов'язані з такою централізацією.

11. Аргументовано удосконалення підходу до формування стратегічного фінансового набору підприємств книжкової галузі на основі портфельної структури фінансового забезпечення з інтеграцією базового, розширювального, операційного капіталу та інноваційної складової, що дасть змогу підвищити фінансову гнучкість і стійкість підприємств, зміцнити їхню конкурентоспроможність, знизити фінансові ризики та створити умови для інноваційного розвитку в нестабільному ринковому середовищі.

12. Встановлено ефективність моделі комерціалізації продукції підприємств книжкової галузі через гібридний підхід: поєднання традиційного друкованого продукту з цифровими NFT-токенами в блокчейн-середовищі, що сприятиме зростанню економічної привабливості книжкового бізнесу, формуванню доданої вартості продукції, розширенню джерел доходів

видавництв та підвищенню лояльності споживачів у контексті цифровізації культурних індустрій.

13. З'ясовано переваги методичних підходів до оцінювання ефективності фінансового забезпечення розвитку книжкового ринку шляхом комплексного поєднання традиційних фінансових методів, інтегральних показників ефективності, системи збалансованих показників та методів багатокритеріального аналізу, що забезпечить підвищення обґрунтованості управлінських рішень, оптимізацію фінансових потоків і стратегічне планування розвитку підприємств книжкового ринку з урахуванням соціокультурних ефектів.

14. Обґрунтовано доцільність використання адаптованої системи збалансованих показників (BSC), яка дає змогу власникам і менеджерам підприємств книжкового бізнесу виявляти дисбаланс між досягненням фінансових результатів та виконанням культурної місії. Запропонований підхід забезпечує можливість своєчасного коригування інвестиційної політики та оцінювання довгострокових наслідків фінансових рішень. Включення до системи показників таких індикаторів, як частка інвестицій у національний контент і індекс культурної значущості видань, сприяє формуванню стійких конкурентних переваг підприємств, зміцненню їхньої репутації та підвищенню довіри з боку читачів і інвесторів.

15. Доведено, що поєднання інтегральних показників ефективності фінансового забезпечення з методом аналізу ієрархій дозволяє здійснювати ранжування альтернативних стратегій розвитку, визначати пріоритетні напрями фінансування та обирати оптимальні сценарії розвитку книжкового ринку в умовах обмежених ресурсів і високого рівня невизначеності. Використання такого підходу сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків, більш ефективному розподілу інвестиційних ресурсів і зміцненню фінансової стійкості підприємств книжкової галузі у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пономаренко Н. Ш., Фінагіна О. В. Особливості розвитку інформаційного ринку : монографія / Ін-т економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 20:05. 217 с.

2. Давидова І. О., Сафонова Т. А. Ринок інформаційних продуктів та послуг / Харк. держ. акад. культури. Харків, 2022. 148 с.

3. Кошовий Б-П. О. Вчення про інтелектуальну безпеку нації як соціально-економічний феномен: до питання становлення категорійного апарату. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* Вип. 36. 2023. С.541-548.

4. Термінологічний словник видавничого бізнесу : книга редактора / укладач В. І. Шпак. К. : ДП «Експрес-обява», 2020. 264 с.

5. Голубовський Р. Тенденції розвитку книжкового ринку України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-109 (дата звернення: 15.09.2025).

6. Єжижанська Т. Книжкові видавництва України в умовах перманентної кризи. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 6. С. 29–35. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47934/1/T.%20Yezhyzhanska_VKP_6_2023.pdf (дата звернення: 28.09.2025).

7. Вовк Н.С. Інструменти популяризації видавничого ринку в Україні: влив пандемії та воєнних дій. *Інформація та соціум :* матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 3 черв. 2022 р. С. 78–80. URL: https://jias.donnu.edu.ua/article/view/14568 (дата звернення: 28.09.2025).

8. Ситник В. Продаж е-книг та аудіокниг в Україні. *Інтегровані комунікації*. 2023. № 1 (15). С. 121-127. DOI: https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.1516 (дата звернення: 28.09.2025).

9. Кваско А., Сухорукова О. Стан та тенденції розвитку видавничо-поліграфічної галузі України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-42 (дата звернення: 28.09.2025).

10. Костенко І., Гончарова К., Гаюк Ю. Книги в Україні дорожчають. Чому та як зросли ціни за рік. 2025. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/knigi-ukrayini-dorozhchayut-chomu-ta-k-zrosli-1737462485.html (дата звернення: 01.02.2026).

11. Дубина М. В., Жаворонок А. В., Дубина П. В. Аналіз сучасного стану ринку факторингових послуг в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2017. № 4(12). С 134-145.

12. Безверхнюк Т. М. Еволюція основних ідей та напрями розвитку ресурсного підходу в теорії регіонального управління. *Держава і регіони. Серія: Державне управління*. 2010. №3. С. 18-23. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2010/3.pdf (дата звернення 23.12.2022.)

13. Бабяк М., Хомош Ю. Ресурсний підхід у сучасному менеджменті. *Економіка і суспільство.* 2016. Вип. 3. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/21.pdf (дата звернення: 23.12.2022)

14. Бобровська О. Ресурсна теорія в проекції на розвиток територіальних громад. *Публічне адміністрування.* 2018. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2018_1_14. (дата звернення: 23.12.2022)

15. Рудніченко Є. Застосування основних положень агентської теорії у контексті взаємодії суб'єктів економічної безпеки підприємств *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. 2013. Вип. 3. URL : http://herald.chite.edu.ua/content/download/archive/2013/v3/NV-2013-V3_6.pdf (дата звернення: 23.12.2022)

16. Пасько О., Мартей Е. Теорія агентських відносин у корпоративному управлінні в XXI ст. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип.12. URL: http://www.global-national.in.ua/archive/12-2016/68.pdf (дата звернення: 20.01.2026)

17. Шаповалов В., Чобітко Я., Шишов Г. Теорія фірми як методологічна основа дослідження економічної безпеки підприємства. *Економіка та*

суспільство. 2025. Вип. 75. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-70 (дата звернення: 23.01.2026)

18. Дмитрук В. О., Максимець Ю. В. Сутність категорії «капітал підприємства» відповідно до сучасних досліджень в цій сфері. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. №5 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/101.pdf (дата звернення 23.12.2022)

19. Домбровська С. О. Структура капіталу підприємства: сучасні проблеми та парадигма розвитку : монографія. Харків : «Дісаплюс», 2020. 256 с.

20. Пономарьов Д. Е. Капітал підприємства: сутність та аналіз формування і використання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 5. С. 53-58.

21. Лубкей Н. П. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку.* 2019. Вип. 1. №1. С. 38-45.5.

22. Кремень В. М. Теоретичні засади управління капіталом підприємства. *Економіка. Фінанси. Право.* 2020. № 11. С. 19-22. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16697/1 (дата звернення: 23.12.2022)

23. Погріщук Г. Б., Волощук Р. Є. Власний капітал підприємства: сутність і особливості формування в Україні. *Економіка та держава.* 2020. № 7. С. 16–23. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.7.16.

24. Петренко В., Карнаушенко А., Боровік Л. Факторинг: сутність, види та його переваги в фінансовій діяльності підприємств. *Ефективна економіка*. 2025. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/16.pdf (дата звернення: 23.02.2026.)

25. Козакова М. О. Факторингові послуги на ринку короткострокового кредитування України. *Економічні студії.* 2014. Вип. 56. С. 55–58.

26. Фурман І. В. Процес формування ринку факторингових послуг в Україні: проблематика та шляхи розширення. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси».* 2013. Вип. 10 (4). С. 348–354.

27. Шабанова О. Наукові підходи до тлумачення сутності «факторинг». *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2017. № 4 (12). С. 146-152.

28. Внукова Н. М. Забезпечення спеціального кредитування підприємств шляхом факторингу. *Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит*. 2014. № 7. С. 31-38. URL: http://nbuv.gov.ua/ UJRN/ecee_2014_7_6 (дата звернення: 23.12.2022)

29. Добровольська О. В. Ринок факторингових послуг: проблеми розвитку та перспективи. *Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету.* 2015. № 1 (31). С. 166–169.

30. Момот Л. В. Розвиток факторингу в Україні. *Наукові праці НУХТ.* 2015. Т. 21, № 2. С. 100–107.

31. Auboin M., Smythe H., Teh R., Supply chain finance and SMEs: Evidence from international factoring data. 2016. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2845280 (дата звернення: 23.12.2022)

32. Bernard D., Burgstahler D., Kaya D. Size management by European private firms to minimize proprietary costs of disclosure. *Journal of Accounting and Economics.* 2018. 66(1). P. 94-122.

33. Duff V. Importance of finance and its role within. 2018. URL: https://smallbusiness.chron.com/importance-finance-its-role-within-business-1513.html (дата звернення: 29.12.2022)

34. Hofmann E. Inventory financing in supply chains: a logistics service provider-approach. International Journal of Physical Distribution & Logistics Management. 2009. №39(9). P. 716-740.

35. Скиба Г., Мазур Ю., Несходовський І. Венчурне фінансування як драйвер розвитку інноваційних підприємств у цифрову епоху: сучасні механізми та перспективи. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4 (55). С. 262-268. URL : https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-55-36 (дата звернення: 02.02.2026)

36. Теслюк, С., Матвійчук, Н., & Демчук, Н. Краудфандинг як сучасний спосіб фінансування: проблеми та перспективи його розвитку в Україні. *Економіка та суспільство.* 2022. №37. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-16 (дата звернення: 12.12.2023)

37. Kalachova V., Tretiak V., Kolomiitsev O., Kovalenko N. The role of distance learning technologies in the organization of the educational process in Higher Educational Institutions of Ukraine in the conditions of the large-scale armed aggression russian federation against Ukraine. *InterConf.* 2023. № 147. P. 540–559. DOI: 10.51582/interconf.19-20.03.2023.057.

38. Каплинський О. Програма ЄС із досліджень та інновацій «Горизонт Європа»: можливості для української науки. *Підприємництво та інновації*. 2023. №29. С. 14-21. https://doi.org/10.32782/2415-3583/29.2 (дата звернення: 23.12.2025)

39.Василенко В., Борсукова А., Яворівська Ю. Особливості використання інструментів дистанційного навчання у закладах вищої освіти під час воєнного стану. *Вісник книжкової палати*. Київ. 2023. С. 16-23.

40. Lytvyn S. Introduction of digital technologies and digitalisation in higher education institutions of Ukraine: Current state and prospects. Bìblìotekoznavstvo, Dokumentoznavstvo, Ìnformologìâ. 2024. Vol. 1. P. 88–97. DOI: 10.63009/lsrsi/1.2024.88.

41. Тардаскіна Т., Рекліцька А. Сучасний цифровий інструмент для закладів вищої освіти в умовах розвитку EDTECH. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-55-1 (дата звернення: 12.12.2024)

42. Міністерство культури та інформаційної політики України. Попри обмеженість бюджетного фінансування у 2024 році, МКІП шукатиме нові інструменти підтримки книговидання. 2023. URL: https://mincult.gov.ua/news/popry-obmezhenist-byudzhetnogo-finansuvannya-u-2024-roczi-mkip-shukatyme-novi-instrumenty-pidtrymky-knygovydannya/ (дата звернення: 23.06.2025)

43. Читомо. Як у світі підтримують книговидання під час епідемії. 2020. https://chytomo.com/pidtrymka-knyhovydannia-u-sviti/ (дата звернення 23.06.2024)

44. Фаринович І.В. Вплив факторингу на фінансові результати діяльності підприємств. *Економічний простір*. 2008. № 12/2. С. 13-29.

45. Пономарено І. О. Аналіз венчурного інвестування в підприємництві на прикладі Edtech-компаній. 2023. ULR: https://essuir.sumdu.edu.ua/items/1d10ae37-29f4-4725-8a5e-33b6d31c95a6 (дата звернення 23.06.2024)

46. Женченко М. Краудфандинг як інноваційна бізнес-модель у видавничій галузі цифрової доби. *Вісник Книжкової палати.* 2016. № 10. С. 11-13.

47. Баталічнва Н., Козлова І. Особливості оцінки ефективності маркетингових компаній в EdTech-секторі. ULR: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/TEZU_2023-2.pdf (дата звернення: 23.12.2025)

48. Любкіна Щ., Шмельова М. Діагностика фінансової діяльності і прогнозування перспектив розвитку бізнесу на основі багатофакторної моделі рентабельності. *Ефективна економіка.* 2018. № 3. ULR: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/48.pdf (дата звернення: 23.06.2024)

49. John B. Thompson, Book Wars: The Digital Revolution in Publishing, Cambridge, UK: Polity, 2021. 450 p.

50. Striphas T. The Late Age of Print: Everyday Book Culture from Consumerism to Control. New York: Columbia University Press, 2009. 264 p.

51.Thompson J. B. Merchants of Culture: The Publishing Business in the Twenty-First Century. 3rd ed. Cambridge: Polity Press, 2010. 438 p.

52. Кваско А., Сухорукова О. Стан та тенденції розвитку видавничо-поліграфічної галузі України. *Економіка та суспільство.* 2023. №51. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-42 (дата звернення: 23.06.2024)

53. Круглов В. Ринок електронних книжок. Тенденції, вплив COVID-19 і прогнози. 05.06.2021. URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/elektronni-knigi-ta-biblioteki-onlayn-shcho-zavazhaye-rozvitku-rinku-novini-ukrajini-50164089.html (дата звернення: 23.06.2024)

54. Шендерівська Л. П, Гук О. В, Мохонько Г. А. Трансформація бізнес-моделей видавництв в умовах війни та пандемії. *Економічний простір*. 2022. № 179. С. 79-85. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/179-12

55. Богдан І. В. Фінансові аспекти розвитку підприємств книжкової сфери: виклики та перспективи. *Академічні візії*. 2025. № 48. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17584965,

URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2349

56. Шайда О., Шайда С. Експортні перспективи видавничої галузі України в умовах війни. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA». Kraków, Poland, 12 May 2023. С. 38-39. URL: https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/957 (дата звернення: 01.11.2025).

57. Ситник В. О. Стратегії доступу до контенту у українських цифрових книгарнях. *Обрії друкарства.* 2023. № 2 (14). С. 243-254. DOI: https://doi.org/10.20535/2522-1078.2023.2(14).29540

58. Ukrainian Book Institute, Livres Canada Books. The Ukrainian Book Market: Prospects and Opportunities. Ottawa, 2021. URL: https://ubi.org.ua/uk/activity/doslidzhennya/doslidzhennya-2021 (дата звернення: 30.01.2024)

59. Війна і книжки: Український інститут книги презентував дослідження впливу повномасштабного вторгнення на читання українців. URL: https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/viyna-i-knizhki-ukra-nskiy-institut-kni-gi-prezentuvav-doslidzhennya-vplivu-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-na-chitannya-ukra-nci (дата звернення: 29.12.2025)

60. За рік кількість виданих в Україні книжок зменшилася вдвічі – Книжковапалата. URL: https://chytomo.com/za-rik-kilkist-vydanykh-v-ukraini-knyzhok-zmenshylasia-vdvichi-knyzhkova-palata/ (дата звернення: 29.11.25)

61. Результати «зимової єпідтримки: 14,4 млн скористалися програмою URL: https://me.gov.ua/News/Detail/818b0972-9c25-4e2f-9e8c-35995c77fcf1?lang=uk-UA&title=Rezultatizimovoipidtrimki-14-4-MlnUkraintsivSkoristalisiaProgramoiu (дата звернення 29.12.2025)

62. Український інститут книги закупив у 2021 році понад 330 тисяч книг на 48 млн грн. URL: https://detector.media/infospace/article/195741/2022-01-20-ukrainskyy-instytut-knygy-zakupyv-u-2021-rotsi-ponad-330-tysyach-knyg-na-48-mln-grn/ (дата звернення: 29.11.2025)

63. Українці таки читають: книжковий ринок зріс на третину – дослідження УІК. URL: https://thegard.city/articles/422525/knizhkovij-rinok-2024-analiz *(*дата звернення: 29.11.2025)

64. Translate Ukraine Grant Programme. URL: https://ubi.org.ua/uk/activity/programa-pidtrimki-perekladiv/programa-pidtrimki-perekladiv-2020#:~:text=Програма%20підтримки%20перекладів%20Translate%20Ukraine,видання%20української%20літератури%20іноземною%20мовою.&text=У%20межах%20програми%20Український%20інститут,використано%204%2C6%20млн%20грн *(*дата звернення: 27.11.2025)

65. Сухорукова О. А. Стан та особливості зовнішньоекономічної діяльності книжкових видавництв України. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/6ec47736-8629-4314-89b7-02ba0b3a5448/content *(дата звернення 27.11.25)*

66. Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm *(дата звернення 27.11.25)*

67. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/oet/arh_oet2023_u.html *(дата звернення 27.11.25)*

68. Державна фіскальна служба України Зовнішня торгівля України за товарними групами з усіма країнами. Товарна група 4901. URL: http://sfs.gov.ua/ms/f2 (дата звернення: 27.12.2025)

69. Дзиндза С. Чорний ринок книгопродукції: як мільярди гривень йдуть до кишень контрабандистів. Електронне видання Знай.ua. 30.05.2018 URL: https://znaj.ua/politics/chernyj-rynok-knygoprodukcyy-kak-myllyardy-gryven-uhodyat-v-karman-kontrabandystam (дата звернення: 27.11.2025)

70. Державна служба статистики України. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/zd/e_iovt/arh_iovt2017.htm (дата звернення: 28.11.2025)

71. Державна фіскальна служба України. Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн – контрагентів.. Товарні групи 4901. URL: http://sfs.gov.ua/ms/f3 (дата звернення: 30.12.2025)

72. Ukrainian Reading and Publishing. Книговидання в Україні. URL: http://data.chytomo.com/knygovydannya-v-ukrayini/ (дата звернення: 30.12.2025)

73. Форум видавців у Львові. Як все починалося? URL: https://www.kapitoliy.net.ua/forum-vydavtsiv-u-lvovi-yak-vse-pochynalos/ (дата звернення: 17.12.2025)

74. Воронцова А., Черняк Г. Книговидавнича діяльність в Україні за підсумками 2021 року. *Вісник книжкової палати.* 2022. № 8. С. 5-13.

75. Друк України (2024) : стат. зб. / уклад. А. Воронцова. Київ : Кн. палата України, 2025. 76 с.

76. Український інститут книги. Фінансові результати підприємств книжкової галузі 2021-2024 років: аналітика від УІКу. URL: https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/finansovi-rezultati-pidpri-mstv-kn (дата звернення: 27.11.2025)

77. Forbes Digital. URL: https://forbes.ua/lifestyle/vitorg-top-10-ukrainskikh-vidavnitstv-u-2024-rotsi-ponad-35-mlrd-grn-khto-zarobiv-naybilshe-spoyler-e-pershiy-milyard-12032025-27866 *(*дата звернення 27.11.2025)

78. Фінансова звітність підприємств книжкової галузі 2021-2024. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1svY6VKzh48_HyTL95aDnFFd06Umd0pFH *(*дата звернення: 27.11.2025)

79. Майбутнє книжкової галузі України під загрозою? URL: https://forbes.ua/lifestyle/maybutne-knizhkovoi-galuzi-ukraini-pid-zagrozoyu-uik-kazhe-shcho-vona-zrostae-ale-naspravdi-tse-ne-tak-analiz-rinku-vid-artema-bidenka-z-vidavnichoi-asotsiatsii-20112025-34298 (дата звернення: 27.11.2025)

80. Бутенко О., Чупир О., Малахов В. Аналіз стану та тенденцій розвитку книжкового ринку України. *Ефективна економіка.* 2024. №1. URL: https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/33626/1/Бутенко_Чупир_Малахов.pdf.pdf (дата звернення 27.11.2025)

81. Осадча Я. Торік в Україні закрилися 343 видавництва та 48 книгарень – мовний омбудсмен. *Українська правда.* 2021. 4 серп. URL: https://life.pravda.com.ua/culture/2021/08/4/245542/ (дата звернення: 27.11.2025)

82. Зеленська М. Книжковий ринок України: стан ринку та основні тенденції. *Сучасні проблеми економіки та підприємництво.* 2011. № 7. С. 21-32.

83. Круглов В. Книжкові підсумки-2021: віражі за пів кроку до прірви. URL: https://life.pravda.com.ua/columns/2021/12/30/247011/ (дата звернення: 27.11.2025)

84. Красовицький А. Хто винен в жахливому стані книжкового ринку? LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/aleksandr_krasovitskiy/487868_hto_vinen_zhahlivomu_stani.html (дата звернення: 20.12.2025)

85. Кравчук Є. Книжковий бум в Україні: як розвивати ринок після «ковідної тисячі». LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/eugenia_kravchuk/503628_knizhkoviy_bum_ukraini_yak_rozvivati.html (дата звернення 20.12.2025)

86. Михайлова Н. Актуальні проблеми ринку книжкової продукції в Україні в контексті завдань гуманітарної політики. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/aktualni-problemi-rinku-knizhkovoi-produkcii-v-ukraini-v (дата звернення 20.12.2025)

87. Паславський І. І. Книжковий бізнес у регіонах: фактори утвердження та причини уповільненого розвитку. *Наукові записки Інституту журналістики.* 2010. Т. 40, лип. - верес. С. 166–172.

88. Трегуб Г. Книжковий фундамент. *Український тиждень*. 2018. № 47 (575). 23-29.11.2018. С. 58–60.

89. Війна і книжки: Український інститут книги презентував дослідження впливу повномасштабного вторгнення на читання українців. URL: https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/viyna-i-knizhki-ukra-nskiy-institut-kni-gi-prezentuvav-doslidzhennya-vplivu-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-na-chitannya-ukra-nci (дата звернення: 24.04.2024)

90. Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». URL: http://www.ukrbook.net/ (дата звернення: 20.12.2025)

91. Кількість виданих книжок в Україні за рік зросла на 17%. LB.ua. URL:https://lb.ua/culture/2021/08/12/491527_kilkist_vidanih_knizhok_ukraini.html#:~:text=За%20даними%20фахівців%20Книжкової%20палати,тираж%20збільшився%20на%2036%20відсотків (дата звернення: 20.12.2025)

92. Сучасний літературний ринок: український ракурс. Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого. Інформаційний центр з питань культури та мистецтва. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2018/LitRin.pdf *(дата звернення 20.12.25)*

93. 30 років незалежного читання в Україні. URL: https://chytomo.com/30-rokiv-knyhovydannia/ *(*дата звернення: 20.12.2025)

94. Учасники проєктів Вікімедіа. А-ба-ба-га-ла-ма-га – вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/А-ба-ба-га-ла-ма-га (дата звернення 20.12.2025)

95. Лиходій В.Г. Сучасна концепція маркетингу та економічна криза. *Актуальні проблеми економіки.* 2009. №12. С.6-12

96. Про схвалення Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» та затвердження операційного плану її реалізації на 2023-2025 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 03.03.

97. Комплексний пакет загальнодержавних антикризових заходів подолання наслідків пандемії та створення передумов до сталого соціально-економічного зростання. URL: https://ndcipr.org/media/posts/presentations/COVID_Антикризові_заходи_Id1cWOb.pdf (дата звернення: 20.12.2025)

98. Вплив пандемії на соціально-економічні процеси в Україні та світі : матеріали вузівської наукової студентської інтернет-конференції, м. Чернівці, 14 квіт. 2022 р. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2022. 101 с. URL: http://chteiknteu.cv.ua/ua/content/download/konf_14_04_2022.pdf С. 7-19 (дата звернення: 20.12.2025)

99. Міроненко-Шульган О. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19^ правове регулювання фінансової підтримки державою. URL: https://unba.org.ua/publications/5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyuvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html (дата звернення: 20.12.2025)

100. Татарінова Л. Моделі державної підтримки сфери книговидавництва у країнах Європи. *Вісник книжкової палати.* 2023. № 8. URL: http://visnyk.ukrbook.net/article/view/288140/281762 (дата звернення: 20.12.2025)

101. Татарінова Л. Нотатки до питання оподаткування електронних книг у світі. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 10. С. 6-10. DOI: 10.362/2076-955.2022.10(315). 6-10.

102. Онищук М. Польща: історія та тенденції розвитку індустрії книги. *Вісник Книжкової палати.* 2021. № 4 С. 10-15.

103. Baruch M. O. The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Co-operation of the Council of Europe. (1989—1999). Strasbourg : Council of Europe, 1999. 286 p.

104. Richard J. The Book Sector and the State, Relationships in Change. Report for the Council for Cultural Cooperation of the Council of Europe (Revised and updated). Strasbourg : Council of Europe, 2001. 230 p.

105. Barbier F. La librairie allemande comme mod éle. 1997. URL: https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/65837-les-editions-francaises-et-allochtones-de-l-instruction-pour-les-jardins-fruitiers-et-potagers-de-jean-baptiste-de-la-quintinie-1.pdf (дата звернення: 29.12.2025)

106. Mollier J.-Y. Les mutations du livre et de l'édition dans le monde du XVIIIe siècle à l'an 2000 (Mutations of the book and publishing world of the eighteenth century to 2000). Paris : l'Harmattan ; Saint-Nicolas (Québec) : Les Press delUniversité Laval. URL: https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2002-01-0119-010 (дата звернення: 20.12.2025)

107. Татарінова Л. Фіксована ціна на книги: переваги й недоліки у мінливому ринковому середовищі. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 11. С. 10-17. DOI: 10.362/2076-955.2022.11(316).10-17.

108. Онищук М. І., Татарінова Л. В. Індустрія книги у світі: особливості та тенденції розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2021. 262 с.

109. Raven J. The Conceptualisation of Competence. 2001. *ResearchGate.* URL: https://www.researchgate.net/publication/238793092_The_Conceptualisation_of_Competence (дата звернення 20.12.2025)

110. Culture and Creativity. URL: https://culture.ec.europa.eu/cultural-and-creative-sectors/books-and-publishing *(*дата звернення: 20.12.2025)

111. Літературна премія Європейського Союзу. *Креативна Європа. Україна.* URL: https://creativeeurope.in.ua/p/eu_prize_forliterature (дата звернення: 20.12.2025)

112. Коваль Н. Українська книжкова революція: чого вимагати від держави і що робити для виживання ринку. *Читомо.* URL: https://chytomo.com/ukrainska-knyzhkova-revoliutsiia-choho-vymahaty-vid-derzhavy-i-shcho-robyty-dlia-vyzhyvannia-rynku/ (дата звернення: 20.12.2025)

113. Український інститут книги запропонував шляхи розвитку книжкової галузі та промоції читання. URL: https://ubi.org.ua/uk/news/kategoriya-2/ukra-nskiy-institut-knigi-zaproponuvav-shlyahi-rozvitku-knizhkovo-galuzi-ta-promoci-chitannya (дата звернення: 20.12.2025)

114. Ukraine's state budget–2026 allocates UAH 16.1 bln for cultur. URL: https://en.interfax.com.ua/news/economic/1127020.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.01.2026)

115. Бюджет-2026: фінансування культури зросте на 4,7 млрд грн. URL: https://mcsc.gov.ua/news/byudzhet-2026-finansuvannya-kultury-zroste-na-47-mlrd-grn/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.01.2026)

116. Бюджет-2026 передбачає збільшення фінансування на сферу культури. URL: https://lb.ua/culture/2025/10/22/702839_byudzhet2026_peredbachaie_zbilshennya.html?utm_source=chatgpt.com *(*дата звернення: 20.01.2026)

117. Ukraine's state budget–2026 allocates UAH 16.1 bln for cultur. URL: https://en.interfax.com.ua/news/economic/1127020.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.01.2026)

118. Міністерство культури та інформаційної політики України. Попри обмеженість бюджетного фінансування у 2024 році, МКІП шукатиме нові інструменти підтримки книговидання. 2023. URL: https://mcsc.gov.ua/news/popry-obmezhenist-byudzhetnogo-finansuvannya-u-2024-roczi-mkip-shukatyme-novi-instrumenty-pidtrymky-knygovydannya/ (дата звернення: 20.01.2026)

119. Читамо. Як у світі підтримують книговидання під час епідемії. 2020. URL: https://chytomo.com/pidtrymka-knyhovydannia-u-sviti/ (дата звернення: 20.01.2026)

120. Український книжковий ринок: зростання попиту та нові виклики для видавців. URL: https://mistokyia.ua/business/ukrainskyi-knyzhkovyi-rynok-2024 *(*дата звернення: 20.01.2026)

121. Ukraine's capital market: A brief history. URL: https://cepr.org/voxeu/columns/ukraines-capital-market-brief-history (дата звернення: 20.01.2026)

122. Як зростатиме український книжковий ринок у 2025-2030 роках. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/jak-zrostatime-ukrajinskij-knizhkovij-rinok-u-20252030-rokakh.html (дата звернення: 20.01.2026)

123. How Can Publishing Companies Maximize Profitability with These 5 Strategies? URL: https://startupfinancialprojection.com/blogs/profitability/publishing-company (дата звернення: 20.01.2026)

124. УІК: У 2025 році інститут потребуватиме 1,4 млрд грн. URL: https://chytomo.com/uik-u-2025-rotsi-instytut-potrebuvatyme-ponad-1-4-mlrd-hrn1/ (дата звернення: 20.01.2026)

125. Як бізнесу залучати капітал через краудфандинг. URL: https://biggggidea.com/practices/yak-biznesu-zaluchati-kapital-cherez-kraudfanding/ (дата звернення: 15.01.2026)

126. The State of the Ukrainian Book Publishing Sector During Wartime. URL: https://ukraineworld.org/en/articles/analysis/ukr-book-publishing (дата звернення: 20.01.2026)

127. Create in spite of fear»: launching a publishing house in Ukraine during the war and pandemic. URL: https://n-ost.org/article/create-in-spite-of-fear-launching-a-publishing-house-in-ukraine-during-the-war-and-pandemic (дата звернення: 20.01.2026)

128. Сотник В. Оптимізація фінансового забезпечення підприємств книжкової галузі: стратегічні орієнтири розвитку. *Академічні візії.* 2025. № 49. URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2409 (дата звернення: 20.01.2026)

129. Top Challenges in the Publishing Industry and How to Solve Them. URL: https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/erp/publishing-industry-challenges.shtml (дата звернення: 20.01.2026)

130. Levytska O., Lystvak H., Vasiuta S., Zelinska N. The Market of Ukrainian Printed Books with Augmented Reality: Assortment, Problems and Communicative Aspects. URL: https://ceur-ws.org/Vol-3296/paper10.pdf (дата звернення: 20.11.2025)

131. Financial Mastery for Indie Authors: Your Essential Guide to Managing and Optimizing Book Business Finances URL: https://indieauthormagazine.com/financial-mastery-for-indie-authors-your-essential-guide-to-managing-and-optimizing-book-business-finances/ (дата звернення: 20.01.2026)

132. Державні програми підтримки до 1 млн грн, інвестиції та виклики. URL: https://mcsc.gov.ua/news/derzhavni-programy-pidtrymky-do-1-mln-grn-investycziyi-ta-vyklyky-tetyana-berezhna-zustrilas-z-knyzhkovoyu-spilnotoyu/ (дата звернення: 20.01.2026)

133. Книжковий ринок парадокс. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_kirpichov/681532_ukrainskiy_knizhkoviy_paradoks_.html (дата звернення: 20.01.2026)

134. Стратегія розвитку читання на 2021-2025 роки. «Читання як життєва стратегія» URL: https://www.upba.org.ua/images/sampledata/UPBA/strategia2021.pdf (дата звернення: 20.01.2026)

135. Transformation of Public Policy in Ukrainian Book Publishing as a Basis for Resisting Russian Cultural Expansion During and After the War URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-66434-2_12 (дата звернення: 20.01.2026)

136. «Зміцнення позиції української книги»: звіт про результати дослідження читання в 2024 році. URL: https://ubi.org.ua/uk/activity/doslidzhennya/doslidzhennya-2024 (дата звернення: 21.12.2025)

138. Saaty, T.L., *Multicriteria Decision Making, The Analytic Hierarchy Process*, RWS Publications, 4922 Ellsworth Avenue, Pittsburgh, PA, 15213, 1996.

139. Богдан І. В. Функціональна структура та інфраструктурні засади книжкового ринку в умовах трансформації культурного простору. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: *зб. наук. праць.* 2024. № 3–4. DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2024.05, URI: https://ir.nasoa.edu.ua/handle/123456789/1999

140. Богдан І. В. Методичне забезпечення аналізу ефективності фінансування підприємств книжкової галузі в умовах цифровізації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна.* Вип. 46/2025. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17622340, URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1810

141. Богдан І. Формування ефективної системи фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової сфери в умовах трансформаційної економіки. *Київський економічний науковий журнал*. 2025. № 11. DOI 10.32782/2786-765X/2025-11-6. URL: https://journals.kymu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/296/289

142. Богдан І. В. Фінансові ризики підприємств книжкового ринку в умовах турбулентності. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти*: матеріали XVI міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 15-16 лист. 2025 р. Львів : Львівський науковий форум. 2025. С. 28-29. URL : http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2025/15-16.11/Збірник.pdf

143. Богдан І. В. Вплив фінансового забезпечення на розвиток інноваційності та рівень цифрової трансформації книжкової галузі. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція *«Світ наукових досліджень».* Вип. 46. 20-21 лист. 2025 р. URL: https://www.economy-confer.com.ua/full-article/6553/

144. Богдан І. В. Критерії і фактори стійкості банківського сектору. *Стратегія розвитку України : фінансово-економічний та гуманітарний аспекти (в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення)* : матер. XII міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 1. Київ, Інтерсервіс, 2025. С. 63-66. URL:

https://irb.nasoa.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a9b7cdf3-6e73-479b-8cc2-1d66e78ad790/content

145. Кришталь Г., Скиба Г., & Тімко Н. Інструменти фінансового забезпечення та підтримки розвитку книговидавництва. *Економіка та суспільство.* 2025. (80). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-55 (дата звернення: 25.02.2026)

146. Кришталь Г.О. Фінансове забезпечення сталого розвитку книжкової галузі України: сучасний стан та стратегічні пріоритети**.** *Бізнес-навігатор*. 2025. Вип. 6 (83). С. 476-480. DOI: https://doi.org/10.32782/business-navigator.83-77 *(*дата звернення: 26.02.2026)

147. Кришталь Г.О., Хіміч С.В. Роль фінансового забезпечення та інноваційних підходів в розвитку книговидавництва України. *Ефективна економіка.* 2025. №12. DOI: https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.12.8 (дата звернення :26.02.2026)

148. Сотник В. В. Сучасні тенденції та чинники впливу на фінансове забезпечення підприємств книжкової галузі. *Бізнес Інформ*. 2025. №10. С. 302–309. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2025&abstract=2025_10_0_302_309 (дата звернення: 26.02.26)

149. Сотник В. В. Трансформація книжкового ринку: сучасний стан та перспективні тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. №80/2025. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6996/6935 *(дата звернення 26.02.26)*

150. Прокопенко Н., Тимошенко А., Щербатих Д., Ремига Ю. Інституційні та фінансові передумови сталого розвитку книжкового ринку України. *Академічні візії*. 2025. № 49. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17584992. URL: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2351 *(*дата звернення: 26.02.2026)

151. Прокопенко Н., Тимошенко А., Щербатих Д., Ремига Ю. Фінансове забезпечення розвитку підприємств в умовах економічної нестабільності : інструменти, ризики та перспективи. *Науковий збірник*

Львівського університету бізнесу та права. 2025. № 47. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17703720 *(*дата звернення: 26.02.2026)

152. Прокопенко Н., Тимошенко А., Щербатих Д., Ремига Ю. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств: сучасні підходи та моделі. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 17. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17834729. URL: https://www.a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/946 *(дата звернення: 26.02.26)*

153. Франкфуртський книжковий ярмарок. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Франкфуртський_книжковий_ярмарок (дата звернення: 26.02.2026)

154. Пашкова М. І., Макалюк І. В. Особливості розрахунку середньозваженої вартості капіталу для банківських установ. *Науково-технічний розвиток: економіка, технології, управління : матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8-9 квітня 2021 року.* Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С. 48-49.

155. Мицик П., Кошеля Д. Кореляційно-регресійний аналіз діяльності субєктів підприємництва та їх класичних утворень. *Освіта і наука.* Вип. 1 (32), 2022.
URL: http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9943/1/CORRELATION%20_AND_%20REGRESSION_%20ANALYSIS.pdf *(дата звернення: 26.02.2026)*

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових періодичних виданнях України

1. Богдан І. В. Функціональна структура та інфраструктурні засади книжкового ринку в умовах трансформації культурного простору. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: *зб. наук. праць.* 2024. № 3-4. DOI: 10.31767/nasoa.3-4-2024.05. URI: https://ir.nasoa.edu.ua/handle/123456789/1999
2. Богдан І. В. Методичне забезпечення аналізу ефективності фінансування підприємств книжкової галузі в умовах цифровізації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна.* Вип. 46/2025. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17622340. URI: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1810
3. Богдан І. В. Фінансові аспекти розвитку підприємств книжкової сфери: виклики та перспективи. *Академічні візії*. 2025. № 48. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.17584965. URI: https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2349
4. Богдан І. Формування ефективної системи фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової сфери в умовах трансформаційної економіки. *Київський економічний науковий журнал*. 2025. № 11. DOI 10.32782/2786-765X/2025-11-6.
   URI: https://journals.kymu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/296/289

Публікації за матеріалами наукових конференцій

5. Богдан І. В. Фінансові ризики підприємств книжкового ринку в умовах турбулентності. *Концептуальні шляхи розвитку науки та освіти*: матеріали XVI міжн. наук.-практ. конф., м. Львів, 15-16 лист. 2025 р.

Львів : Львівський науковий форум, 2025. С. 28-29. URL : http://www.lviv-forum.inf.ua/save/2025/15-16.11/Збірник.pdf

6. Богдан І. В. Вплив фінансового забезпечення на розвиток інноваційності та рівень цифрової трансформації книжкової галузі. Міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція *«Світ наукових досліджень».* Вип. 46. 20-21 лист. 2025 р. URL : https://www.economy-confer.com.ua/full-article/6553/
7. Богдан І. В. Критерії і фактори стійкості банківського сектору. *Стратегія розвитку України : фінансово-економічний та гуманітарний аспекти (в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення)* : матер. XII міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч. Ч. 1. Київ, Інтерсервіс, 2025. С. 63-66. URI: https://irb.nasoa.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a9b7cdf3-6e73-479b-8cc2-1d66e78ad790/content

ДОДАТОК Б

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «БУКЮА»
Адреса: Україна, 03056, м. Київ, Солом'янський район, вул. Борщагівська, буд. 152-б
Код ЄДРПОУ 45226551

Вих. № 16/25
Від 21.07.2025 року

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Богдана Івана Володимировича

Видана Богдану Івану Володимировичу, аспіранту ПВНЗ "Європейський університет" про те, що основні теоретичні положення, висновки та рекомендації за результатами дисертаційного дослідження використовуються для прийняття рішень.

Ефективність фінансового забезпечення книжкового ринку України може бути значно підвищена шляхом імплементування найкращих результатів діяльності світових практик. Моніторинг іноземного досвіду аналогічних підприємств у сфері, що досліджується, демонструє моделювання підтримки суб'єктів господарювання, що поєднує пряме фінансування з механізмами регулювання, що призводить до створення сприятливого економічного середовища.

На мікрорівні пропонується: проведення регулярного аналізу середньозваженої вартості капіталу (WACC) з метою заміщення вартісного власного капіталу або короткострокових позик на більш вигідні інструменти (лізинг, факторинг); активне використання факторингу для роботи з великими мережами та розробка системи динамічного ціноутворення та передзамовлень для мінімізації касових розривів; спрямування частини реінвестованого прибутку на розвиток EdTech-проєктів та цифрових платформ з метою залучення венчурного капіталу та диверсифікації ризиків; впровадження сценарного аналізу (песимістичний/базовий/оптимістичний) для кожного видавничого проєкту, що дозволить більш точно прогнозувати потребу у фінансових ресурсах та управляти ризиками

Реалізація цих пропозицій дозволить підприємствам книжкового ринку України не лише підвищити свою фінансову стійкість, але й забезпечити сталий розвиток галузі, що є життєво важливо для національної безпеки та культурного відродження.

Дані пропозиції прийнято для використання у практичній роботі.

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації Богдана Івана Володимировича.

Головний бухгалтер ТОВ «БУКЮА» **Віталій ЩЕГЛОВ**

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ • УКРАЇНА • КИЇВ •
"БУКЮА"
Ідентифікаційний код
45226551

ДОДАТОК В

ПП «ХІМДЖЕСТ»

ПП «Хімджест», 03150, м. Київ, вул. Антоновича, 112, к. 40, ЄДРПОУ 21587009, ІПН 215870026099
р/р UA 94 300528 0000026003001341778, АТ «ОТП БАНК», т./ф.: 0671311081

Вих.№2207-01 від 22.07.2025 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Богдана Івана Володимировича

Повідомляємо, що надані в дисертаційній роботі Івана Володимировича Богдана рекомендації щодо поєднання традиційного друку з NFT, де дане поєднання можна означити як гібридна модель, яка представлена двома складовими: фізичний друкований продукт (книга, постер, журнал тощо) із цифровим токеном NFT, що підтверджує автентичність, право власності, а також може виступати в якості додаткової цінності. Тобто, фізичний продукт існує у матеріальному вигляді, але паралельно покупець отримує NFT-токен у блокчейні, який може підтверджувати унікальність видання (лімітований тираж); давати право на перевидання, перепродаж чи роялті; відкривати доступ до цифрових бонусів (аудіо, відео, AR-контент, закриті матеріали); забезпечувати захист авторства. Останнє сприяє підвищенню вартості товару, особливо коли споживач захоче продати товар (NFT продається далі), також забезпечує підтвердження автентичності, захист авторських прав та створення ком'юніті (групи людей, яка взаємодіє між собою, підтримує один одного, обмінюється знаннями та створює цінність усередині спільноти) навколо видання.

Запропонований даний підхід сприятиме підвищенню рівня фінансового забезпечення розвитку підприємств книжкової галузі.

Пропозиції з вирішення даного питання прийнято для використання у практичні роботі.

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду за місцем захисту дисертації.

Директор ПП «Хімджест» М.П. **Шаповалов О.В.**

ДОДАТОК Д

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Бульв. Акад. Вернадського, 16-в,
м. Київ, 03115, Україна
Тел.: (+38 044) 450-99-31.
E-mail: office@e-u.edu.ua, www.e-u.edu.ua

PRIVATE HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
EUROPEAN UNIVERSITY
16v, Vernadskoho Akademika Blvd.,
Kyiv, 03115, Ukraine
Tel.: (+38 044) 450-99-31.
E-mail: office@e-u.edu.ua, www.e-u.edu.ua

№ 1Н2-6/05 від «26» 01 2026 р.

на № _____ від «____» _____ 20____ р.

ДОВІДКА

Видана **Богдану Івану Володимировичу**, аспіранту ПВНЗ "Європейський університет", про те, що окремі положення його наукового дослідження використовуються у навчальному процесі університету при викладанні навчальних дисциплін "Фінансовий менеджмент та комплаєнс-контроль", "Фінансовий моніторинг та макрофінансовий контролінг".

Проректор з наукової роботи Ю. Ф. Гудзь

Україна • м. Київ • Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет» • Ідентифікаційний код 24366800

